न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते

माणिकचन्द-दिगंबर-जैन-
ग्रन्थमाला

३६

त्रिषष्ठिस्मृतिशास्त्रम्

माणिकचन्द्र जैनग्रन्थमालायाः षट्त्रिंशतमो ग्रन्थः

पण्डितप्रवराशाधरविरचितम्

त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्रम्

श्रेष्ठि हीराचन्द्र तनुजेन मोतीलालेन
सम्पादितं संशोधितं च

' मूल्यं अष्ट आण्यक '

प्रकाशक:— स्व. माणिकचंद ग्रंथमाला मुंबई,
मोतीलाल हिराचंद गांधी, उस्मानाबाद,
यांनीं प्रकाशित केलें.

मुद्रक:— श्री. पं. वर्धमानशास्त्री,
कल्याण प्रेस, सोलापूर.

निवेदन.

पण्डितप्रवर आशाधर विक्रम की तेरहवीं सदीके उत्तरार्थ और चौदहवीं सदीके प्रारम्भमें एक असाधारण विद्वान् हो गये हैं। उनकी प्रतिमा सर्वतोमुखी थी। न्याय, व्याकरण, काव्य, साहित्य, धर्मशास्त्र, वैद्यक आदि विविध विषयोंपर उनका अधिकार था। वे 'भवाङ्गभोगेषु निर्विण्ण' और 'दुःखमीलक' थे. फिर भी उन्होंने गृहस्थ रहते हुए ही स्वपर कल्याण में प्रवृत्त रहना पसन्द किया। यद्यपि उन्होंने निर्ग्रन्थमुनिलिङ्ग धारण न किया; फिर भी अनेक मुनियासे भी अधिक जैनधर्मकी सेवा और प्रभावना की।

ऐसा जान पड़ता है कि वे अपने समय के सब से बडे विद्वान् थे और शायेद दिगम्बरसंप्रदायमें उनके बाद उनकी जोड़का तत्वस्पर्शी विद्वान् कम से कम-ग्रन्थकर्ता तो दुर्मीलही है। उनके पास अनेक मुनिमट्टारकोंने और दुसरे अजैन विद्वानोंतकने ग्रन्थाध्ययन किया।

वे अपने बाद विविध विषयोंका विशालसाहित्य छोड़ गये हैं। जिसका उल्लेख उनके अनेक ग्रन्थोंकी अन्त्यप्रशस्तियों में मिलता है। परन्तु उसका अधिकांश अभीतक अप्रकाशित है और बहुतसे महत्वपूर्ण ग्रन्थौका तो अभी-तक पताही नही चल रहा है। भरताभ्युदयचम्पू, राजीमतीविप्रलम्भ (काव्य) अष्टांङ्गहृदयोद्योतिनी (वाग्भटके सुपसिद्ध वैद्यकग्रन्थकी टीका), धर्मामृतकी पञ्जिका टीका, प्रमेयरत्नाकर (न्याय), अध्यात्मरहस्य, अमरकोष टीका, रुद्रटके काव्यालंकार की टीका, आदि ऐसेही ग्रन्थ हैं जिनका अभीतक कहीं पता ही नहीं लगा है और दुःखकी बात है कि लगानेका कोई प्रयत्न भी नही किया जा रहा है।

यह 'त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र' सुलभ होनेपर भी अभीतक अप्रकाशित था। यह भगवज्जिनसेन और गुणभद्रस्वामीके महापुराणका सार है। और 'जाजाक' नामक पण्डितकी प्रार्थना और प्रेरणासे नित्यस्वाध्याय करने के लिए रचा गया था। इसके पाठसे महापुराणका सारा कथाभाग स्मृतिगोचर हो जाता है। इसकी पञ्जिकाटीका टिप्पणी के तौर–पर प्रत्येक पेजके अन्तमें दे दी गई है।

धाराशिव के सुप्रसिद्ध जैनसाहित्योद्धारक और विद्याव्यासङ्गी नवयुवक श्रीयुत सेठ मोतीलाल हिराचन्द गांधीने इसका सुंदर मराठी अनुवाद करके महाराष्ट्रप्रान्तके जैन बन्धुओंका बहुत उपकार किया है। यद्यपि माणिकचन्द्र ग्रन्थमालामें मूल संस्कृत प्राकृत ग्रन्थही प्रकाशित किये जाते हैं परन्तु श्रीयुत मोतीलालजीके इस आग्रहको कि मराठी अनुवाद भी साथमें रहे, हम अस्वीकार न कर सके। यह ग्रन्थ उन्होंने परार्थदृष्टीसेही सम्पादित किया है और इसकी चारसौ प्रतियों अपनेही खर्चसे ग्रन्थमालाको अर्पण कर दी हैं। इसके लिए ग्रन्थमालासमिति उनके प्राति अपनी हार्दिक कृतज्ञता प्रकाशित करती है।

ता. २४।१।३७

नाथूरामप्रेमी
मंत्री--मा. ग्रं. माला

प्रस्तावना.

धर्मामृतमयीं वृष्टिंकृत्वा भव्येषु निर्वृतः ।
तं पार्श्वताप मूर्च्छांभूमायां पर्युपास्महे ॥
—पं. आशाधर

जैन समाजांत इ. स, च्या सातव्या शतकापासून पंधराव्या शतकापर्यंत मोठे मोठे पंडित व राजे होऊन गेले असून त्यांनीं संस्कृत वाङ्मयांत बरीच भर घातली आहे. या कालानंतरचें वाङ्मय मुख्यत्वें करून प्रचलित भाषांतून झालेलें आहे व त्या पूर्वीचें वाङ्मय फारसें उपलब्ध नसून जें आहे तें प्राकृत भाषांतून आहे. पण वर दिलेल्या काळांत जैन पंडितांनीं इतकी उत्कृष्ट ग्रंथरचना करून ठेविली आहे कीं, त्यांनीं संस्कृत वाङ्मयांत वैदिकावरहि ताण केली असें म्हटल्यास अतिशयोक्ति होणार नाहीं. जैन पंडितांना या काळांत राजाश्रय होता व अशा आश्रयाशिवायहि केवळ धर्मप्रेमामुळेंच कांहीं पंडितांनीं वाङ्मय रचना केलेली आहे. सरस्वतिपुत्र आशाधर पंडित वरील दोन्ही वर्गांत मोडतात.

पंडितजींचा काळ इ. स. ११८० ते १२५० पर्यंतचा असावा असें त्यांनीं लिहिलेल्या ग्रंथावरून वाटतें. त्यांचें जन्मस्थान मेवाड राज्यातील मांडलगड हें होय. त्याकाळीं या प्रदेशास सणादलक्ष म्हणत. या गांवाला एक सरोवर होतें. त्याचें नांव सांबर व एक मंडलक नांवाचा किल्ला होता, व गडाचे जागीं मंडलका नांवाची ही विशाल नगरी होती. त्यांच्या वडिलाचें नांव सल्लक्षण व मातोश्रींचें नांव श्री. रत्नाबाई होतें. सल्लक्षण हे राजकारणांत बरेंच लक्ष घालित. त्यामुळें मेवाडचें राज्य इ. स. ११९३ मध्यें शाहाबुद्दीनघोरीच्या टोळधाडीस बळी पडल्यावर त्यांना स्वरक्षणासाठीं माळवा प्रांतांत येऊन राहावें लागलें. माळवाप्रांतांवर परमारवंशांचे राजे राज्य करीत होते. राजा भोजनंतर उदयादित्य, नरवर्मा, यशोवर्मा, अपवर्मा इतके राजे होऊन गेले. त्यावेळीं अजयवर्मा किंवा विन्ध्यवर्मा राज्य करीत होता. विद्वानांचा आश्रयदाता म्हणून भोजराजाची कीर्ति अजून आहे. ती विन्ध्यवर्मांचे वेळींहि अखंड होती. म्हणूनच त्यानें सल्लक्षणसारख्या विद्वानाला सन्मानपूर्वक आश्रय दिला.

माळवाप्रांताची राजधानीं धारानगरींत सल्लक्षण येऊन राहिले तेव्हां आशा-

धरांचे वय १०।१२ वर्षांचें होतें. पण त्यांना महावीरपंडिताकडे जैनेंद्रप्रमाण व जैनेंद्रव्याकरणासारखे ग्रंथ पढण्यास पाठविण्यांत आलें. महावीरपंडित हे सुप्रसिद्ध वादिराजपंडित धरसेनाचें शिष्य होते. त्यांच्याजवळ एक तपपर्यंत आशाधरांनीं अध्ययन केल्यावर त्यांनीं स्वतः ग्रंथरचनेस प्रारंभ केला. माळवा-धीशाचे पदरीं त्यावेळीं वादीन्द्रविशालकीर्ति, परराष्ट्रमंत्री कविराज बिल्हण, देवचंद, मदनोपाध्याय, केल्हण, उदयसेन वगैरे बरेच विद्वद्वर्य होते. त्या सर्वांनीं आशाधराच्या विद्वत्तेची मुक्त कंठानें प्रशंसा केलेली आहे. बिल्हणनें त्यांना ' सरस्वति पुत्र ' ही पदवी दिली. पंडित उदयसेनानें त्यांना कलिकालीदास म्हणून संबोधिलें आहे. मदनकीर्तियतीनीं त्याना प्रज्ञापुञ्ज म्हटले आहे. त्यांची ही सर्वतोमुखीं कीर्ति ऐकून देशांत राहून अनेक विद्यार्थी त्यांचेकडे निरनिराळ्या शास्त्राच्या अध्यायनार्थ येऊं लागले व इतक्या लहान वयांतही सर्वांना आपल्या विषयांत त्यांनीं पारंगत करून आपला लौकिक वाढविला. खालीं दिलेल्या श्लोकांत ह्याच गोष्टीबद्दलचा उल्लेख आहे.

> योद्राग्व्याकरणाब्धि पारमनयच्छुश्रूषमाणान्नकान्
> षट्तर्कीपरमास्त्रमाप्यन यतः प्रत्यर्थिनः केऽक्षिपन् ।
> चेरुः केऽडस्खलितं न येन जिनवाग्दीपं पथिग्राहितः
> प्रीत्या काव्यसुधां यतश्च रसिकेष्वापुःप्रतिष्ठांनके ॥

" पंडित आशाधरांच्या शिष्यांपैकीं असा कोण आहे कीं ज्याला त्यांनीं व्याकरण महोदधीच्या पैलतीरास अल्पावधींत पोहोंचाविलें नाहीं, असा कोण आहे कीं ज्यानें षट्दर्शनाचें अमोघ शस्त्र हातीं घेऊन प्रतिवादियांना जिंकलें नाहीं, असा कोण आहे. कीं आशाधरपंडितांच्या तोंडून जिनवाणी ऐकून तो मोक्ष-मार्गी बनला नाहीं, त्याचप्रमाणें असा कोण आहे कीं, जो त्यांच्या मुखांतील काव्यामृत पिऊन रसिक पुरुषांत प्रतिष्ठा पावला नाहीं." असा वरील श्लोकाचा मतितार्थ आहे. तात्पर्य हें कीं पंडित आशाधरांच्या शिष्यवृंदांत मुनिगण, शास्त्रपटु, शास्त्री व पंडित आणि मर्मज्ञ रसिक वगैरे सर्वशास्त्रपारंगत मंडळी होती. महान् वैय्याकरणी देवचंद्र, न्यायशास्त्र व षट्दर्शनाभिज्ञ विशालकीर्ति भट्टारक विनयचंद्र व रसिकवर मदनोपाध्याय हे त्यांचे शिष्य होत.

त्यांच्या एकुलत्या एक छाहड नांवाच्या पुत्रानेंहि त्यांची कीर्ति कायम राखली होती. विन्ध्यवर्मा राजानंतर सुभटवर्मा गादीवर येऊन त्याचेनंतर अर्जुनवर्मा

गादीवर बसला. हा महान कवि व शास्त्रज्ञ होता. ह्यांच्या पदरी वरील सर्व विद्वान् व इतरहि अनेक पंडित होते. छाहडानेंहि आपल्या विद्वत्तेनें राजास खूष केलें. ह्याचे कारकीर्दीत सल्लक्षण होते. ते परराष्ट्रमंत्री होते असे दिसून येते. अर्जुनवर्मा निपुत्रिक वारला. तेव्हां त्याच्या चुलत पणजाचा नातु देवपाळ किंवा साहसमल्ल यास गादी मिळाली. त्याचेनंतर त्याचा मुलगा जयसिंह उर्फ जैतुगिदेव गादीवर बसला. ह्याचे कारकीर्दीतच पं. आशाधरांनीं सागरधर्मामृत नांवाची टीका लिहिली. धारानगरींत असतांना त्यांनीं पांच राजांच्या कारकीर्दी पाहिल्या.

पंडितजी हे नुसते एका शाखेंतीलच पंडित नव्हते; तर वैद्य, ज्योतिष वगैरे शास्त्रांतहि ते पारंगत होते. त्याशिवाय सम्यक्धर्मावर त्यांचें खरेंखुरें प्रेम होतें. अनेक धर्मग्रंथ लिहून जिनवाणीची सेवा करण्याकरितां केवळ ते धारानगरी सोडून निघाले एवढेंच नव्हे तर जवळजवळ प्रपंच सोडून धार संस्थानांतील नालछानगरींत येऊन ते राहिले. त्याकाळीं नालछा गांवास नलकच्छपूर म्हणत असत. हल्लींप्रमाणें त्यावेळींहि हें गांव सधन जैन श्रावकांनीं मंडित होते असे दिसते. एरव्ही हें गांव आशाधरांनीं पसंत केलें नसतें. "श्रीमदर्जुनभूपाळ राज्ये श्रावकसंकुले। जिनधर्मोदयार्थं यो नलकच्छपुरं ऽवसत्" असें म्हटलेलें आहे. ह्यावरून नालछानगरीच कां पसंत केली व त्यांचा हेतु किती उच्च हें स्पष्ट दिसतें. धन्य त्या महाभागाची! अशा प्रतिगौतमगणधरामुळेंच अजून जिनवाणी ग्रंथरूपानें टिकून राहिली आहे असें म्हणण्यास हरकत नाहीं. धर्माखातर सर्व हाल सहन करून स्वशक्त्यनुसार शासनसेवा करण्यास आशाधर पंडिताप्रमाणें श्रावक जर तयार होतील तर ह्या पडत्या काळांतहि जिनशासनोद्धार झाल्याशिवाय मुळींच राहणार नाहीं. नालछाला ते इ. स. १२२०–२५ च्या दरम्यान गेले असावे असा अंदाज आहे. ह्यानंतर जवळजवळ २॥ तपांचा काळ त्यांनीं केवळ ग्रंथ लेखनांत घालविला.

सध्यां आशाधरांचे मुख्य तीन ग्रंथ सुलभ आहेत. (१) जिनयज्ञकल्प, (२) सागारधर्मामृत (३) अनागारधर्मामृत. या तिन्ही ग्रंथांत त्यांनीं आपली विस्तृत प्रशस्ति लिहिली आहे. वि. संवत् १३०० पर्यंत त्यांनीं जेवढ्या ग्रंथांची रचना केली त्या सर्वांचीं नांवें प्रशस्तींत आहेत ते ग्रंथ.

(१) प्रमेयरत्नाकर— हा न्यायाचा ग्रंथ पद्यमय आहे.

(२) भरतेश्वराभ्युदय— उत्तम काव्य. प्रत्येक सर्गाच्या शेवटीं 'सिद्ध:'

शब्द येतो. तो स्वोपज्ञटीकेसह लिहिला. हा ग्रंथ सोनागिरांचे भट्टारकांचे भांडारांत आहे.

(३) धर्मामृतशास्त्र— हा स्वटीकेसह सुंदर लिहिला.

(४) अष्टांगहृदयोद्योतिनी— ही वाग्भटसंहितेची टीका होय.

(५) मूळाराधना— भगवती आराधनेवरील टीका. नुकतीच उपलब्ध नव्हे प्रसिद्ध झाली आहे.

(६) इष्टोपदेश— यावरील टीका.

(७) अमरकोषावर क्रियाकलाप नांवाची टीका लिहिली.

या ग्रंथाचा उल्लेख जिनयज्ञकल्पाच्या प्रशस्तींत आहे. हे वि. संवत् १२८५ च्या अगोदर रचले गेले. यानंतर सं. १२९६ पर्यंत सागारधर्मामृताची टीका लिहिपर्यंत खालील ग्रंथ लिहिले.

(१) रुद्रककवीच्या काव्यालंकारावरील टीका ही सोनागिरचे भांडारांत आहे.

(२) सहस्रनाम स्तोत्र— अरंहनदेवाचें. सर्वत्र उपलब्ध.

(३) जिनयज्ञकल्प— सटीक. उपलब्ध-प्रसिद्ध.

(४) त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र— संक्षिप्त ६३ शलकापुरुषाचें चरित्र स्वटिप्पणीसह सध्यां प्रसिद्ध करीत आहोंत.

वि. सन १२९६ च्या नंतर लिहिलेले ग्रंथ अनगारधर्मामृताच्या टीकेंत आढळतात ते.

(१) राजामतीविप्रलंभ नांवाचें खण्डकाव्य स्वोपज्ञटीकेसह अनुपलब्ध.

(२) अध्यात्मरहस्य— हा वडिलांच्या आज्ञेवरून यांनीं लिहिला. योगमार्गावरील शास्त्र.

(३) रत्नत्रयविधान— रत्नत्रयविधानकपूजा व महात्म्याचें वर्णन करणारा ग्रंथ.

जिनयज्ञकल्प हा ग्रंथ प्रतिष्ठेसंबंधीं होय. हा खंडेलवाल वंशाचे भूषणरूप अल्हणचे पुत्र श्रावकधर्मी लवलीन, नलकच्छपूरचे रहिवासी, परोपकारी, देवपूजा पात्रदान व जिनशासन उद्योत करणारे प्रतिष्ठाग्रणी पापासाधूच्या वारंवार आग्रहावरून लिहिला व तो अश्विन शु० १५ वि. स. १२८५ त देवपाळाच्या राज्यांत नलकच्छपूर नगरीच्या नेमिनाथ चैत्यालयांत पूर्ण झाला.

सागारधर्मामृत— ही सुंदर अष्टाध्यायी टीका पौष व॥ ७ स. १२९६ त पूर्ण केली. त्यावेळीं श्रीमान् जैतुगितदेव माळव्यावर राज्य करीत होते.

अनागारधर्मामृताची टीका स्वोपज्ञटीका त्यांनीं पापासाधूचे पुत्र बहुदेव व पद्मसिंह. बहुदेवाचे पुत्र हरदेव, उदय व स्तंभदेव. यांपैकीं हरदेवाच्या विनंतीवरून व धनचंद्राच्या आग्रहावरून ही टीका लिहिली गेली. ही नलकच्छपुरांत नेमिनाथ भगवानांचे चैत्यालयांत वि. स. १३०० च्या कार्तिक महिन्यांत पूर्ण झाली.

याशिवाय नित्यमहोद्योत, भूपोळस्तोत्र ग्रंथ लिहिले आहेत. ह्या १५।२० ग्रंथांमध्यें धर्मशास्त्रपर, तत्त्वज्ञानपर, वैद्यक, काव्यशास्त्र, भक्ति आणि योगमार्गपर असे बहुविध ग्रंथ आहेत. तेव्हां मदनकीर्तियतीनीं आशाधरांना प्रज्ञापुञ्ज ही पदवी दिली ती किती सार्थ आहे हें उघड होत आहे.

जिनयज्ञकल्पग्रंथांत ते म्हणतात कीं 'यावत्रिलोक्यां जिनमन्दिरार्चाः तिष्ठन्ति शक्रादिभिरर्च्यमानाः। तावज्जिनादि प्रतिमाप्रतिष्ठां शिवार्थिनोऽनेन विधापयन्तु॥' जोपर्यंत ह्या तीन लोकांत इंद्रादिकांकडून जिनभगवानांची पूजा होत राहील तोपर्यंत ह्या ग्रंथाच्या आधारानें कल्याणेच्छु जिनबिंबाची प्रतिष्ठा करोत. त्यांच्या त्या इच्छेप्रमाणें कां बरे होणार नाहीं ? अमोलिक ग्रंथ लिहून त्यांनीं तसें करण्याचा मार्ग सुलभ करून दिलेला आहे व त्यांचा लाभ श्रावक घेत आहेतच. सागरधर्मामृताच्या भव्यकुमुदचंद्रिकानामक टीकेंत लिहितात कीं—

> यावत्तिष्ठति शासनं जिनपतेश्छेदानमन्तस्तमो ।
> यावच्चार्कनिशाकरौ प्रकुरुतः पुंसां दशामुत्सवम् ।
> तावत्तिष्ठतु धर्मसूरिभिरियं व्याख्यायमानानिशम् ।
> भव्यानां पुरतोत्र देशविरताचारप्रबोधोध्दुरा ॥

जिनशासन जोपर्यंत वर्धमान आहे, म्हणजे यावच्चंद्र दिवाकरौ श्रावकधर्माचें ज्ञान करून देणारी ही टीका मुनिगणाकडून वाचली जावो. आशाधरपंडितांची ही इच्छा सुद्धां श्रावकमंडळीकडून पूर्ण करण्यांत आली पाहिजे ! पहिल्या श्लोकांतील प्रतिष्ठामहोत्सवांची इच्छा कांहीं अंशी पूर्ण करण्यांत येत आहे; पण दुसऱ्या श्लोकांतील श्रावकधर्मप्रसाराची इच्छा तितक्या प्रमाणांत पूर्ण करण्यांत येत नाहीं ही दुःखाची गोष्ट होय. श्रावक भरपूर असतील

तर मुनिगण सागरधर्मामृतासारखे ग्रंथ वाचून दाखवितील. त्या लायकीचे मुनीहि असावयास पाहिजेत हें खरें पण श्रावक समुदाय बहुसंख्यांक व बहुश्रुत असला पाहिजे. मग मुनीहि चांगलेच निघतात. नाहींतर हल्लींसारखी शोचनीय व लज्जास्पद स्थिति प्राप्त होते. जसे श्रावक तसे मुनि! व असल्या श्रावक श्राविका व साधुसाध्वींचा अर्हत्संघ जिनशासनाचें वर्धन कसलें करणार! म्हणून श्रावकांची संख्या वाढविली पाहिजे त्यांना सच्छ्रावक बनविले पाहिजे व सम्यक्व्रतधारी मुनींनाच आश्रय देऊन जैनशासनोद्धाराचें कार्य आपण केलें पाहिजे प्रत्येक व्यक्तीस आप्त किंवा ऋषिऋण असतें तें फेडल्याशिवाय मुक्ति नाहीं. तें फेडण्यासाठी पंडित आशाधरासारख्या धर्मरक्षकांची इच्छा पूर्ण केली पाहिजे. मुसलमानांच्या टोळधाडीच्या काळांत जिनवाणीचें रक्षण व वर्धन करून ज्या पंडित प्रवरानें जिनानुयायांवर महदुपकार करून ठेवले त्यांचें ऋण स्वकल्याणासाठींच त्यांचे ग्रंथ वाचून व ग्रंथोक्त आचरण करून आपण फेडावयास नको काय? तसें न करणें ही मोठी कृतघ्नता होय, म्हणून तसें करण्याशिवाय गत्यंतर नाहीं. आशाधरपंडितासारख्यांचें ग्रंथ वाचून व स्वतंत्र ग्रंथरचना करून श्रावकगण जिनवाणीचा प्रसार करतील अशी आशा आहे. असो.

पंडित आशाधरांच्या ज्ञातीस हल्ली बघेरवाल म्हणतात. त्यांच्या पत्नीचें नांव सरस्वति. त्यांना छाहड नामक पुत्र होता. हा मुलगा विशेष विद्वान नव्हता असें दिसते, पण आशाधरांचे अनेक शिष्य बरेच विद्वान होते. त्यांपैकी अर्हद्दास कवीचें, पुरुदेवचम्पू मुनिसुव्रत काव्य, भव्यजनकण्ठाभरण हे ग्रंथ प्रसिद्ध आहेत. पंडितजी शेवटपर्यंत गृहस्थच होते. पण त्यांचेजवळ अनेक मुनींनी शास्त्राध्ययन केलें असून त्यांनीं धर्मप्रभावना बरीच केली आहे. ते व्रती-श्रावक होते. वर दिलेल्या त्यांच्या ग्रंथापैकीं कांहीं ग्रंथ अजून अप्रसिद्ध आहेत. त्यांपैकीं आम्ही प्रसिद्ध करीत असलेला एक ग्रंथ होय. त्रिषष्ठिस्मृतिशास्त्र हा ग्रंथ ५।७ वर्षाखली भांडारकर इंन्स्टिटयूट मधून आणला होता. यांचे मराठी भाषांतर करून तो जनतेस सादर करण्याचा विचार तेव्हां पासून करीत होतो. पण तसा योग्य योग येईना. कांहीं वर्षापूर्वी मूळ संस्कृत ग्रंथच श्री. माणिकचंद्र ग्रंथमालेंतून प्रसिद्ध करण्याचें ठरवून श्री. पं. नाथूरामप्रेमीकडे पाठवून दिला होता. पण तो अगदीं लहान आहे त्याला आणखी एक तितकाच लहान ग्रंथ जोडला द्या म्हणजे मग आम्ही छापून घेऊं, असें उत्तर आलें. तेव्हां तो

तसाच पडून राहिला. मध्यंतरी जैनज्ञानकोशासाठी आदिपुराण व उत्तरपुराण वाचण्यास हातीं घेतलें त्यावेळीं त्रिषष्टिस्मृतिच्या अनुवादाची कल्पना डोक्यांत आली. त्याच कल्पनेचे हे मूर्तस्वरूप म्हणजे प्रस्तुतचा अनुवाद होय. हा अनुवाद मूळ श्लोकांतील अर्थाला धरून पण मागील पुढील संदर्भ समजावा या दृष्टीनें लिहिला आहे. कारण त्रिसष्टिस्मृति हें शास्त्र अगदीं क्लिष्ट व संक्षिप्त आहे. त्यांत केवळ ४८० श्लोकांत त्रेसष्ट शलाका पुरुषांचेच चरित्र गोंविलें आहे. आजपर्यंत जैनवाङ्मयकुसुमालेतर्फे मी जैन समाजाची थोडबिहुत सेवा केली आहे. पण हा ग्रंथ त्या मालेतर्फें प्रगट न करतां श्री. माणिकचंदग्रंथमालेंतून प्रसिद्ध करण्याची इच्छा होती. अनुवाद पूर्ण होताच पुन्हां पं. श्रीनाथुरामप्रेमी व मालेचे ट्रस्टी श्री. ठाकोरदास भगवानदास यांना भेटून त्यांची सम्मति घेतली. सम्मतिबद्दल ट्रस्टीवर्य अभिनंदनास पात्र आहेत. सदर मालेनें ग्रंथप्रकाशनाचें काम बरेच केलें आहे. मराठी भाषा जाणणारे जैन बहुसख्यांक असल्यामुळें मराठी अनुवादितग्रंथ ' माणिकचंद ग्रंथमाला ' मधून मधून असेंच प्रसिद्ध करील अशी पूर्ण अपेक्षा बाळगतों. मालेची सांपत्तिकस्थिती सध्यां खालावलेली आहे. त्यामुळें आम्ही हा ग्रंथ आमच्या खर्चानींच छापवून मालेतर्फे प्रसिद्ध करीत आहोंत. असाच हातभार प्रत्येक जैनधर्मप्रेमीयांनी मालेला लावून माला अखंड, अव्याहतपणें चालू राहील असा प्रयत्न करणें त्यांचें मुख्य कर्तव्य होय. अशा बहुमूल्य ग्रंथप्रकाशनाचें कार्य करणाऱ्या माला आपणांत नाहींत. इतरांच्या वाङ्मयक्षेत्राकडे पाहिले तर आपले वाङ्मयप्रसिद्धीकरणाचें क्षेत्र अगदीं क्षुद्र दिसतें. एवढ्या मोठ्या जगद्व्यापी जैनधर्माची ही दुःस्थिती !! काळाचा महिमा और आहे !! या ग्रंथाच्या प्रशस्तींत आशाधर पंडित लिहितात. " सोऽहमाशाधरः कण्ठमलं कर्तुं सधर्मणाम् । पञ्जिकालकृतं ग्रंथमिमं पुण्यमरीचम् ॥७॥ संक्षिप्यताम्पुराणानि नित्यस्वाध्याय सिद्धये ।। इति पण्डितजाजाका द्विज्ञप्तिः प्रेरिकात्रमे ॥ ९ ॥ धार्मिकांचे कंठ भूषित करण्यासाठींच हा ग्रंथ मी लिहिला. नित्यस्वाध्यायासाठीं त्रेसष्ट शलाका पुरुषांचीं पुराणें संक्षिप्त करून द्या अशी आकांक्षा पंडितांनी केलेली प्रेरणाच या ग्रंथाला कारण आहे. या खुलाशावरून उच्च वाङ्मयाच्या दृष्टीनें या ग्रंथाकडे न पाहता धर्मशील जैनांच्या रोजच्या गरजेच्या पूर्तीचेच दृष्टीनें पाहिलें पाहिजे. चोवीस तीर्थंकर, बाराचक्रवर्ती, नऊ वसुदेव, नऊ बळदेव व नऊ प्रतिवासुदेव मिळून त्रेसष्ट महापुरुषांना जैनलोक

फार पूज्य मानतात. त्यांच्या नामावली व चरित्रें सर्व भाषांतून अनेक विद्वानांनी लिहिलेलीं आहेत. महापुराण व उत्तरपुराण हे ग्रंथ त्यामध्यें प्रमुख आहेत. हे ग्रंथ फार प्रचंड आहेत. रोज पारायण करण्यास सुटसुटीत ग्रंथ हवा. याद्दष्टीनें आशाधर पंडितांनी सुमारें पाचशे श्लोकांचे (४८० श्लोक) त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्र लिहुन चांगली सोय करून दिली आहे असें म्हणण्यास हरकत नाहीं. रामायण, महाभारतादि ग्रंथाचेहि असे संक्षिप्तीकरण झालेलें आहेच. त्या ग्रंथापेक्षां हा ग्रंथ अधिक दुर्बोध आहे हे खरें. पण मूळविषयच क्लिष्ट असल्यामुळें आशाधरांचा निरुपाय झाला आहे. त्यामुळें महानुभावाच्या सांकेतिक लिपींत लिहिलेल्या ग्रंथाप्रमाणेंच या ग्रंथाची गत झाली आहे.

एकंदरीत या ग्रंथाच्या प्रसिद्धीमुळें आशाधर पंडितांचा एक गंथ जनतेपुढें येत आहे. माणिकचंद्रग्रंथमालेला मराठी ग्रंथ प्रसिद्धीचें श्रेय मिळत आहे व धर्मशील जैनाना स्वाध्याय करण्यास एक ग्रंथ मिळत आहे इतके फायदे होत आहेत. हें सर्व साधल्याबद्दल, ग्रंथाचा अनुवाद करतांना मिळालेल्या माझ्या परममित्राच्या मदतीबद्दल व मालेतून ग्रंथ प्रकाशित करण्यास दिलेल्या सम्मतिबद्दल त्या मालेच्या चालकांचा व इतर सर्व समाजाचा मी ऋणी आहे. ग्रंथाची १६५ पानें श्री. पं. वर्धमानशास्त्री सोलापूर यांनी आपल्या कल्याणप्रेसमध्यें छापून वेळेवर दिली याबद्दल त्यांचा व श्री. हनुमान प्रेसचे मालक व चालक श्री. कोकाटे यांचा त्यांनी पुस्तकांतील निवेदन व इतर मजकूर छापून दिल्याबद्दल आभारी आहे. अशीच उत्तरोत्तर मजकडून सेवा घडो ही जिनेश चरणी मागणी आहे. पं. आशाधरांनीं हा ग्रंथ वाचणारावर सम्यग्दृष्टीं प्रसन्न होवो अशी शुभच्छा प्रगट केलीच आहे. त्यांच्याच खालील श्लोकानें मी ही प्रस्तावना पुरी करतो.

शान्तिः शंतनुतां समस्तजगतां सम्पच्छतां धार्मिकैः ।
श्रेयः श्री परिवर्धतां नयधुराधुर्यो धरित्रीपतिः ।
सद्विद्यारसमुद्गिरन्तु कवयो नामाप्यघस्यास्तु मा ।
प्रार्थ्यं वा कियदेव एव शिवकृद्धर्मो जयत्वर्हतः ॥

न्यायमार्गानें प्रतिपाळ करणारा राजा धार्मिकलोकांच्या सहाय्यानें सर्व विश्वांत शांति, संपति व कल्याण वाढवो विद्वज्जन सद्विद्येचाच प्रचार करोत व पापकर्मे नांवालाहि नसोत. कल्याणकारी अर्हद्धर्माचा विजय असो. या शिवाय दुसऱ्या कशाची इच्छा करावी ? इतिशम्

आषाढ पौर्णिमा वीर स. २४६२ } आपला सर्वांचा नम्र
शनिवार, धाराशिव } मोतीलाल हिराचंद गांधी (अज्ञात

ॐ

नमः सिद्धेभ्यः ।

आचार्यकल्याणधरविरचितम्

त्रिषष्टिस्मृतिशास्त्रम् ।

वीरं नत्वेन्द्रभूतिञ्च त्रिषष्टिश्रेष्ठपुंश्रितम्[1] ।
इतिवृत्तम्ब्रुवे[2] स्मृत्यै समासेन[3] यथागमम् ॥ १ ॥

तीर्थंकर महावीर, गणधर इंद्रभूति यांना नमन करून सर्वश्रेष्ठ अशा त्रेसष्ट (चोवीस तीर्थंकर, बारा चक्रवर्ती, नऊ बलदेव, नऊ वासुदेव व नऊ प्रतिवासुदेव) शलाका–पुरुषांचें मी संक्षिप्त चरित्र आगमाला धरून थोडक्यांत सांगतो.

---

१ श्रेष्ठपुमांसः शलाकापुरुषाः २ महापुराणं ३ विस्तारस्त्वार्षपुराणसारादौ द्रष्टव्यः ।

द्वीपेऽस्मिन्गन्धिले सिंहपुरे दृष्ट्वा खगेट्श्रियम् ।
कुर्वन्निदानं बालर्षिर्जयवर्मोरगान्मृतः ॥ २ ॥

या जंबूद्वीपांत मेरुपर्वताच्या पश्चिमेस असलेल्या अपरविदेह क्षेत्रांतलि गंधिल देशांत सिंहपुर नगरी होती. तेथील राजा श्रीषेण याला सुंदरी नामक राणी होती. तिच्या पोटीं जयवर्मा व श्रीवर्मा नामक दोन पुत्र झाले. राजानें योग्य रीतीनें राज्य करून व सुखोपभोग घेऊन दीक्षा घेतली. तेव्हां लहान मुलगा श्रीवर्मा यास त्यानें गादीवर बसविलें. त्यामुळें वडिल मुलगा जयवर्मा संतापला रागाचे भरांत त्यानेंहि दीक्षा घेतली. पण संयमी जीवन त्याला झेंपलें नाहीं. आकाशमार्गानें विमनांतून जाणाऱ्या महीधर विद्याधराचें वैभव पाहून त्यानें आपणास तसे भोग मिळावेत असें मोहानें निदान बांधलें व तो सर्पदंशानें मरण पावला.

तद्वेदाढयेऽलकेन्द्रोऽभून्मामाथाभ्यां महाबलः ।
स्वयम्बुद्धाप्तधर्मोऽसावीशाने ललिताङ्गकः ॥ ३ ॥

गंधिल देशाच्या मध्यभागीं असलेल्या विजयार्ध पर्वताचे उत्तरश्रेणीवर अलका नगरी होती. त्या अलका नगरींत सहस्रबल

१ जंबूद्रुमांके २ अपरविदेहदेशस्थे ३ तत्समीपवने ४ महीधराख्यखेचरेन्द्रस्याकाशे गच्छतो विभूतिं ५ नवसंयतत्वादजातसमयस्थितिर्निदानं कुर्वन् अनेन तपसा ईदृशा भोगा मे भवांतरे भूयासुरिति ध्यायन् ६ अज्ञातरहस्यः ऋषिः श्रीषेणाख्येन पित्रा प्रव्रजता श्रीवर्मनाम्ने अनुजाय राज्यं दत्त संजातनिर्वेदः सन्स्वयंप्रभमुनिपार्श्वे प्रव्रजितः, व्यासस्त्वा पे पंचमपर्वणि ७ सर्पदंशनात् ८ गांधिलविजयार्द्धे.

नामक राजा होता. त्यानें योग्य रीतीनें राज्य कारभार करून दीक्षा घेतली व शुक्लध्यानांत मरण पावून तो मोक्षास गेला. त्याचा मुलगा शतबल धर्मानें राज्य करून धर्मध्यानांत मेला. त्याचा मुलगा अतिबल. त्याला मनोहरा नामक राणी होती. तिचे पोटीं जयवर्माचा जीव महाबल नांवानें जन्मास आला. हा नांवाप्रमाणें पुरुषार्थशाली निपजला. योग्य समयीं अतिबलानें याला गादीवर बसवून दीक्षा घेतली. महाबलाला लौकायतिक मताचा महामति, विज्ञानवादी संभिन्नमति, अनात्मवादी शतमति व स्याद्वादी ह्मणजे जैनमताचा स्वयंबुद्ध असे चार मंत्री होते. स्वयंबुद्धानें महाबलास जैनधर्माचें रहस्य समजावून सांगितलें. एकदा तो अकृत्रिम चैत्यालयास दर्शनार्थ गेला असतां तेथें महाकच्छ देशांतील अरिष्ट नगरांचे गगन–चारण–मुनि आदित्यगति आले असतां महाबल दहाव्या जन्मीं तीर्थंकर होणार आहे असें त्यांनीं मंत्रिवराला सांगितलें. पुढें योग्यवेळीं महाबलानें बावीस दिवसपर्यंत सल्लेखना धारण केली व मरणानंतर तो ऐशान स्वर्गांत ललितांग नामक देव झाला.

भूत्वा व्याघ्रेण संन्यासात्पुरोधोदाण्डिमान्त्रिभिः ।
दानादार्यवृतस्तज्जः शं स्वयम्प्रभयान्वभूत् ॥ ४ ॥
सोऽभूदुत्पलखेटेशो वज्रजङ्घोऽस्य सा प्रिया ।
तं व्याघ्रादिचरा मंत्रिश्रेष्ठिसेनद्पुरोधसः ॥ ५ ॥

१ सेनापतिः २ प्रीतिवर्द्धननृपदानानुमोदनप्रासाीयत्वः ३ स्वयंप्रभान्वरो ।

मंत्री मतिवरः श्रेष्ठी धनमित्रः पुरोहितः ।
आनन्दोऽकम्पनः सेनेट् वज्रस्य श्रीमती प्रिया ॥६॥

पूर्वविदेह क्षेत्रांतील पुष्कलावती देशांतील उत्पलखेट नगरीचा राजा वज्रबाहु. त्याची भार्या वसुंधरा. यांचे पोटीं महाबलाचा जीव ललितांगदेव स्वर्गीचें सुख भोगून वज्रजंघ नामे जन्मला. त्याचे मामा चक्रवर्ती वज्रदंत. यांची पुत्री श्रीमती त्याची प्रिया झाली. ही श्रीमती ललितांग देवाची सहचरी स्वयंप्रभा पूर्वभवांत धातकीद्वीपांत पूर्वमंदरपर्वताच्या पश्चिमेकडील विदेहक्षेत्रांत गंधिल-देशांतील पलालपर्वत नामक गांवांत देविल पाटलाची मुलगी होती. त्या भवांत तिनें समाधिगुप्त मुनि ध्यानस्थ असतां त्यांचें अंगावर मेलेलें कुत्रें टाकून त्यांचा अपमान केला. पुढें ती पाटलीग्रामांत नागदत्त वाण्याची कन्या होऊन जन्मली. तेथें पिहितास्रव मुनि-जवळ व्रतें घेऊन तिनें तीं पाळल्यामुळें ऐशान स्वर्गांत स्वयंप्रभा देवी झाली. प्रीतिवर्धन राजाच्या मुनिदानास अनुमोदन दिल्यामुळें झालेल्या पुण्योपार्जनानें पुरोहित, सेनापति व मंत्री यांचा आणि व्याघ्रभवांतील तपामुळें मतिवर मंत्र्याचा समागम झाला. अर्थात् ते व्याघ्रादिक वज्रजंघाचे पुरोहित, मंत्री, सेनापति व श्रेष्ठी झाले. मंत्र्याचें नांव मतिवर, श्रेष्ठीचें नांव धनमित्र, पुरोहिताचें नांव आनंद व सेनापतीचें नांव अकंपन होतें. वज्रजंघराजानें दमधर व सागरसेन मुनींना आहार दान दिल्यावर आपल्या चार मित्रांची

१ वज्रजंघस्य ।

भवावली विचारली. तिचा मथितार्थ असा—मतिवर मंत्री पूर्वभवांत प्रभाकरी नगरीचा अतिगृद्ध राजा होता. तो फार विषयी असल्यामुळें पंकप्रभा नरकांत पडला. नरकांतून तो वाघाच्या जन्मास गेला. एकदां प्रभाकरी नगरीचा त्यावेळचा राजा प्रीतिवर्धन जंगलांत गेला असतां पिहितास्रव मुनि त्याला भेटले. माध्यान्हकाल असल्यामुळें पुरोहितानें त्यांना आहारदान करण्याचा राजास सल्ला दिला. राजानें तो केल्यामुळें रत्नवृष्टि झाली. मुनि ह्मणाले कीं जवळच एक वाघ तपश्चर्या करीत आहे व तो पुढें भरत चक्रवर्ती होणार आहे. राजा मुनीसह तो चमत्कार पहावयास गेला. अठरा दिवस अनशन करून संन्यासविधीनें तो वाघ मेला व देवलोकांत गेला. तो प्रकार पाहून प्रीतिवर्धन राजाचे मंत्री, सेनापति व पुरोहित यांना उपरति झाली व मरणानंतर ते भोगभूमींत जन्मले. तेथून ऐशान स्वर्गांत गेले. स्वर्गांतून ते चौघे वज्रजंघ राजाचे मित्र होऊन जन्मले, या सर्वांच्या समागमें राजा सुखी झाला.

तौ दम्पती मृतौ भूमावृषिदानाद्ददक्कुरौ ।
जाता व्याघ्रक्रोडकीशेननकुलाश्च तदिष्टितः ॥ ७ ॥
द्वितीयेकोपादिबद्धायुष्का व्याघ्रादयस्तदा
वनादेत्य नृपावासाद्बहिस्तस्थुर्मुनीक्षिणः ॥ ८ ॥

१ उत्तमभोगभूमौ उत्पन्नौ २ सूकरः ३ वानरः ४ तयोर्मुनि युगलयोरिष्टिर्दानापूजा ततः ऋषिदानानुमोदनात्. ५ अप्रत्याख्यान ६ दानकाले.

वज्रजंघ व श्रीमती हें दांपत्य ऋषि दानामुळें मरणानंतर उत्तरकुरु नामक भोगभूमींत जन्मलें. त्या दंपतीनें जेव्हां मुनीला दान दिलें तेव्हां व्याघ्रादि तिर्यंच चार कषायामुळें ज्यानां ती (तिर्यंच गति) गति प्राप्त झाली होती ते मुनीकडे पाहात नृपगृहाबाहेर उभे होते. त्यांना पाहून राजानेंहि त्यांचें भवांतर विचारलें. मुनि ह्मणाले " पुष्कलावती देशांतील हस्तिनापुरच्या सागरदत्त श्रेष्ठीस धनवती नामक भार्येपासून उग्रसेन नामक पुत्र झाला. अप्रत्याख्यान क्रोध-कषायाच्या उदयानें राजदूतास दरडावून तो राजाचे कोठारांतून माल चोरून नेई. राजानें शासन केल्यामुळें मरून तो वाघ झाला. विजयनगरांत महानंद राजास वसंतसेनेच्या पोटीं हरिवाहन नामक पुत्र होता. तो अप्रत्याख्यान मानकषायामुळें मातापितरांचाहि अपमान करी. असाच एकदां पित्याची आज्ञा मोडून तो पळत सुटला असतां खांबावर डोकें आपटून मेला व सूकराच्या जन्मास गेला. धान्य-नगरांत कुबेरश्रेष्ठीस सुदत्तेचें पोटीं नागदत्त नामक पुत्र झाला. तो अप्रत्याख्यान मायाकषायामुळें घरच्यानांहि फसवीत असे. त्यामुळें मेल्यावर तो माकड झाला. सुप्रतिष्ठित नगरांत लोलुप नामक मिठाई-वाला होता. चैत्यालयाचें बांधकाम चाललें असतां तो मजुरानां मिठा-ईची लांच देऊन विटा चोरून आणी. या अप्रत्याख्यान लोभामुळें तो मेल्यानंतर मुंगूस झाला." पुढ हे वाघ, सूकर, वानर व नकुल सुद्धां इष्टीमुळें ह्मणजे मुनिदानाच्या अनुमोदनापासून उत्पन्न झालेल्या पुण्यामुळें त्याच भोगभूमींत गेले.

तस्मिन्विशुद्धदृग्लाभाच्छ्रीमत्याप्यार्यके समम् ।
श्रीधरो वज्रजङ्घार्यो भूत्वैशानेऽस्फुरच्चराम् ॥ ९ ॥

त्या उत्तरकुरुभोगभूमींत ते चार तिर्यंच जीवहि उत्तम आर्यपुरुष झाले. व श्रीमतीसह वज्रजंघ ईशानस्वर्गांत श्रीधर नामक देव झाला.

स जातु स्वगुरुं प्राप्तकैवल्यं प्राच्यं मंत्रिणः ।
ते मे क्वाद्येति पृष्ट्वा तद्वाचा वंशां गतो दृशम् ॥१०॥

महाबलाचा मंत्री स्वयंबुद्ध मरून सौधर्म स्वर्गांतील स्वयंप्रभ विमानांत मणिचूल देव झाला. जम्बूद्वीपांतील पूर्वविदेह क्षेत्रांत पुष्कलावती देशांत मोडणाऱ्या पुंडरीकिणी नगरीचा राजा प्रियसेन, त्याच्या सुंदरी राणीच्या पोटीं स्वयंबुद्धाचा जीव प्रीतिंकर नामें जन्मला. यानें दीक्षा घेतली. अवधिज्ञानानें पूर्वभव जाणून त्यानें वज्रजंघास उत्तरकुरुभोगभूमींत जाऊन उपदेश दिला. पुढें यांस श्रीप्रभ पर्वतावर केवलज्ञानप्राप्ति झाली. तेव्हां श्रीधर—देवानें येऊन त्याचें पूजन केलें. व महाबलभवांतील माझे इतर तिघे मंत्री हल्लीं कोठें आहेत म्हणून श्रीधरदेवानें विचारलें. तेव्हां ते नरकांत आहेत असें प्रीतिंकरमुनींनीं सांगितल्यावर तो दुसऱ्या नरकाकडे गेला.

१ जम्बूद्वीपोत्तरकुरौ. २ प्रीतिंकरमहामुनिं ३ प्रीतिंकरगुरुवचनेन ४ द्वितीयां नरकभुवं.

नीत्वा शतमतिं चक्री तुग्भूयोपयमोद्यतम्
तपो नीत्वा ब्रह्मशक्रीकृतमेत्याद्दतानतैम् ॥ ११ ॥

श्रीधर देवानें शतमतीला सम्यग्दर्शनाचा उपदेश केला तो पटल्यामुळें तो नरकांतून निघून पुष्करद्वीपाच्या पूर्वार्धांतील पूर्वविदेहक्षेत्रांतील मंगलावती देशाच्या मध्यभागांतील रत्नसंचय नगरीचा जो महीधर चक्रवर्ती त्याच्या सुंदरीदेवीच्या पोटीं जयसेन नामें करून जन्मला. पुढें यमधर मुनीजवळ दीक्षा घेऊन समाधीनें मेल्यावर तो ब्रह्मस्वर्गांत इंद्र झाला.

यौ महामतिसम्भिन्नमती मिथ्यात्वदार्ढ्यतः ।
तौ निगोदास्पदं यातौ तेनोक्तैः सोऽन्वकम्पत् ॥१२॥

महामति व संभिन्नमति नामक दुसरे दोन मंत्री निगोदांत ह्मणजे नरकांत खितपत पडले आहेत असें प्रीतिकरमुनिकडून ऐकून श्रीधरदेव कळवळला.

महावत्से सुसीमेशः स भूत्वा सुविधिः सुते ।
केशवे श्रीमतीजीवे स्नेहादार्यव्रतं गृहे ॥ १३ ॥

जंबूद्वीपांतील विदेहक्षेत्रांत महावत्स देशांतील सुसीमा नगरीचा राजा सुदृष्टि व राणी सुंदरनंदा यांच्या पोटीं श्रीधरदेव स्वर्गांतून येऊन सुविधि नांवानें जन्मला. अभयघोष चक्रवर्तीची

१ पुष्करार्द्धे पूर्वमंदरे मंगलावत्या रत्नसंचये महीधराख्यचक्रिणः पुत्रो जयसेनाख्यो भूत्वा २ विवाहकरणोद्यतं ३ सः श्रीधरः अभ्यनंदत. ४ तेन गुरुणा ५ स महाबलाचर; श्रीधरः हा कष्टं कथं तादृग्दुःखात्तौ उद्धरेयमिति अंतरार्द्रतया प्रत्यपद्यत ६ देशसंयमसर्वस्वं भक्त्वा आराध्य.

मुलगी मनोरमा त्याला देण्यांत आली. तिच्यापासून त्याला केशव नामक पुत्र झाला (हा श्रीमतीचाच जीव होता. कारण तो स्वर्गांत देव झाला होता व तोच केशव झाला.)

भक्त्वा जातोऽच्युतेन्द्रोऽस्य तुक्प्रतीन्द्रो महाव्र तैः ।
व्याघ्राद्यार्यामरा राजपुत्राः सामानिकाश्चतैः ॥१४॥

या बापलेकांनीं श्रावकव्रतं पाळून देहत्यागानंतर ते अच्युतेंद्र व प्रतींद्र झाले. व्याघ्रादिकांचे जीव वज्रजंघाबरोबर उत्तर-कुरूंत जाऊन जन्मले. तेथून प्रीतिंकर चारण मुनीच्या उपदेशा-मुळें ऐशान कल्पांत देव झाले. तेथून वानराचा जीव चित्रांगद, वराहाचा जीव राजा नंदिषेण यांची राणी अनंतमतीच्या पोटीं वरसेन, व्याघ्राचा जीव बिभीषणराजाच्या प्रियदत्ता देवीच्या पोटीं वरदत्त व नकुलाचा जीव प्रशांतमदन नामें जन्मले. या सर्वांनीं अभयघोषचक्रवर्ती बरोबर दीक्षा घेतल्यावर ते मरून सामानिक देव झाले.

अथेन्द्रः पुष्कलावत्यां वज्रनाभिः स चक्रभृत् ।
सामानिकास्तदनुजाः प्रतीन्द्रस्तद्गृहेड्वणिक् ॥ १५ ॥

नंतर तो अच्युतेंद्र पुष्कलावती देशांतील पुंडरीकिणी नगरी-चा राजा वज्रसेन व राणी श्रीकांता यांचे पोटीं वज्रनाभिनामे करून

१ पंचाप्येते केशवेन सह नैर्ग्रंथ्यदीक्षां प्रतिपन्नाः । केशवः प्रतीन्द्रोऽभवत् । चत्वारो राजपुत्रासामानिका अभवन् । २ सुविधिचरः ३ तस्य चक्रिणो विजयवैजयंतजयंतापराजित संज्ञाः ४ भांडागारिकः धनदेवाख्याः

जन्मला. व्याघ्रादि चौघे सामानिक देवगतींतून यांच्याच पोटीं विजय, वैजयंत, जयंत व अपराजित म्हणून जन्मास आले. प्रतींद्र सुद्धां त्याच नगरींत कुबेरदत्तश्रेष्ठी व अनंतमती यांच्या उदरीं धनदेव नांवानें जन्मला.

चत्वारो वज्रजङ्घस्य येऽस्य मन्त्र्यादयोऽनुजाः ।
तथा सत्तपसा प्राप्तादधोग्रैवेयकाच्च्युताः ॥ १६ ॥

वज्रजंघाचे जे चौघे मतिवरादि मित्र होते ते अधोग्रैवेयक स्वर्गांतून वज्रसेन राजाचेच पोटीं जन्माला आले. आनंद पुरोहित महाबाहु नामें जन्मला. अकंपन सेनापति पीठनामें झाला. धनमित्रश्रेष्ठी महापीठ झाला आणि मतिवर मंत्री सुबाहु नामें जन्मला. पूर्वभवांतील सत्तपामुळेंच असे हे नऊजण सहोदर जन्मले.

ते दशापि श्रियं भुक्त्वा चिरं श्रीवज्रसेनतः ।
तीर्थकर्तुस्तपःसम्यक्तेपिरे तेषु चादिमः ॥ १७ ॥

वरील दहाजणांनीं संसार करून बराच काळ. वज्रसेनाची राज्यश्री भोगून दीक्षा घेतली आणि वज्रनाभीनें तर तीर्थंकर गोत्र बांधण्याजोगी तपश्चर्या केली.

दृग्विशुद्ध्यादितस्तीर्थकृत्त्वं बद्धाग्र्यशुक्लभाक् ।
सर्वार्थसिद्धौ जातोऽमा सतीर्थ्यैःसोऽत्र नाभितुक् १८

१ मतिवरचरः सुबाहुः, धनमित्रचरो महापीठः, आनंदचरो महाबाहुः, अकंपनचरः पीठ : २ दशसु मध्ये ३ प्रथमो यश्चक्री ४ एकगुरुभिरष्टाभिरनु जैर्धनदेवेन च सह ५ वज्रनाभिचरः ६ साकेते नाभिराजान्मरुदेव्यम् ।

दर्शनविशुद्धि, विनय, अनतिचार शीलव्रत, अभीक्ष्णज्ञानोपयोग व संवेग वगैरे सोळा भावना पाळून वज्रनाभीनें तीर्थंकर कर्म बांधलें. (निःशंका वगैरे आठ अंगांनीं युक्त, अष्टमदरहित, सहा अनायतन विरहित, व मूढत्वत्रयरहित जें तत्वार्थश्रद्धान ती दर्शनविशुद्धि, कषाय सोडणें व रत्नत्रयमंडित मुनींचा आदर करणें म्हणजे विनय, अतिचारविरहित शीलव्रतें पाळणें, सम्यक्ज्ञानाचा अखंडपणें विचार करणें हा अभीक्ष्णज्ञानोपयोग आणि संवेग म्हणजे संसारतापाचें भय बाळगून वैराग्य वाटणें) आठ भाऊ व धनदेवादि गुरुबंधूसह तो सर्वार्थसिद्धिनामक स्वर्गांत जाऊन अहमिंद्रदेव बनला. तोच आता नाभिराजाचा पुत्र आदितीर्थंकर झाला आहे.

मनुः[1] पञ्चदशो राजराजा[2]स्त्रिखेन्द्रपत्यसूः[3] ।
इक्ष्वाकु[4]र्वृषभोऽस्त[5]श्रीर्नटनीलाञ्जसात्ययात् ॥ १९ ॥

पंधरावा मनु (देशविरति व व्यवहारोपदेशक असा) एकशे तीन आपत्यांचा जनक, क्षुधितांनां इक्षुरसाचा आहार करण्याचा ज्यानें उपदेश केला अशा वृषभदेवानें नीलांजसा नामक देवांगना नृत्यकरीत असतां अकस्मात् मरण पावली हें पाहून राज्यत्याग करून त्यानें दीक्षा घेतली.

१ लोकव्यवहारोपदेष्टा देशसंयमधरश्च. २ सोमप्रभकच्छादीनां राजा ३ त्र्युत्तरशतप्रमाणापत्यानि जनितवान्. ४ प्रजानां क्षुधार्तानां इक्षुभक्षण लक्षणोपदेशकरणाल्लब्धेक्ष्वाकुसंज्ञः ५ त्यक्तलक्ष्मीकः

श्रेयोब्दलब्धेक्षुरसपारितोब्दसहस्रतः ।
लब्धकेवल एवाद्यतीर्थकृद्भूय निर्वृतः ॥ २० ॥

एक वर्षाच्या उपवासाचें पारणें श्रेयान् युवराजाकडून मिळालेल्या इक्षुरसानें करणारा, कैवल्य प्राप्त झालेला असा तो आदितीर्थंकर मुक्त झाला.

जयवर्ममहाबलललिताङ्गामरवज्रजङ्घकुरुनृतयाव्यात् ।
श्रीधरसुविधिनृपाच्युतभवज्रनाभ्यन्त्यसुरतया च पुरुर्नः २१

जयवर्मा, महाबल, ललितांगदेव, वज्रजंघ, उत्तरकुरुभोगभूमींतील आर्य, श्रीधरदेव, सुविधिराज, अच्युतेंद्र, वज्रनाभि, सर्वार्थसिद्धि स्वर्गांतील अहमिंद्र या सर्व भवांतून उत्तीर्ण झालेले श्रीआदिनाथ तीर्थंकर आमचें रक्षण करोत.

धनश्रीरथनिर्नाम्नी ततो देवी स्वयम्प्रभा ।
श्रीमत्यथ कुरुस्त्रीतस्ततो देवः स्वयम्प्रभः ॥ २२ ॥
केशवश्च प्रतीन्द्रश्च धनदत्तो धनाधिपः ।
ततोऽन्त्यदेवः स श्रेयान्व्याद्दानादितीर्थकृत् ॥२३॥

धनश्री, निर्नामा, स्वयंप्रभादेवी, श्रीमती, कुरुस्त्री, स्वयंप्रभदेव, केशव, प्रतीन्द्र, धनदत्तशेठ, अंत्यदेव, दानतीर्थाचा प्रवर्तक श्रेयान् राजा झाला. त्याचा जयजयकार असो.

---

१ श्रेयसः युवराजादब्दलब्धेन संवत्सरानशनेन प्राप्तेक्षुरसेन पारितः कृतपारणकः एतेन वक्ष्यमाणाअपि तीर्थकरः कृतोपवासा राज्ञां गृहे पारणां कृतवंत इति सूचितं प्रतिपत्तव्यं. २ अस्मान्पुरुर्जीर्ण आदिगुरुरव्यात्.

राजातिगृध्रो धार्मो[1]ऽद्रौ व्याघ्रो देवो दिवाकरः[2]।
मन्त्री मतिवरोऽधोऽहमिन्द्रो योऽभूत्सुबाहुकः ॥२४॥
विराट् सर्वार्थसिद्धश्च स जयाद्भरतः पुरोः ।
आद्यः पुत्रोऽथ चक्रभृत्षोडशो हि मनुर्महान् ॥२५॥

अतिगृध्रराजा, नारकी जीव, वाघ, देव, मतिवरमन्त्री, अहमिन्द्र, सुबाहु, वज्रसेन तीर्थंकराचा पुत्र वरदत्तराज, सर्वार्थसिद्धि स्वर्गांतील देव आदि भव घेऊन भरत झालेला प्रथम तीर्थंकराचा प्रथम पुत्र चक्रवर्ती, सोळावा मनु (देश विरति व लोकव्यवहारोपदेशक या अर्थानें) जयशाली होवो.

यो मन्त्री वत्सकावत्यां प्रीतिवर्द्धनभूपतेः ।
प्रभाकरीपुरी[3]होदक्कुरु[4]ना कनकप्रभः[5] ॥ २६ ॥
आनन्दोऽधोऽहमिन्द्रोऽभून्महाबाहुरनुत्तरे ।
सुरश्चान्त्ये[6] स पुरुतुकामो बाहुबलीज्यताम्[7] ॥ २७ ॥

वत्सकावती देशांतील प्रभाकरी नगरीच्या प्रीतिवर्धन राजाचा मंत्री व उत्तर कुरुभोगभूमींतील आर्य कनकप्रभ नामक वैमानिक

---

१ धर्मायां भवो धार्मा नारकः २ विशिष्ट राजा वज्रसेन तीर्थंकरपुत्रः ३नगर्यां ४ भूमौ ना- पुमान् ५ कांचनविमानेश ६ सर्वार्थसिद्धौ. ७ पूज्यतां शिवार्थिभिः

देव झाला. नंतर तो आनंद पुरोहित झाला. पुढें अधोग्रैवेयकांत अहमिंद्र झाला. नंतर महाबाहु भवांतून सर्वार्थसिद्धि स्वर्गांतील देव बनला. तेथून तो जीव प्रथम कामदेव बाहुबली झाला आहे. तो पूज्य आहे.

प्रीतिवर्धनसेनानी योऽभूदार्य उदक्कुरौ ।
प्रभाकरप्रभोधीशः सेनापतिरकम्पनः ॥ २८ ॥
अधोग्रैवेयकामर्त्यः पीठः सर्वार्थसिद्धिजः ।
जीयाद्वृषभसेनोऽग्रगणी स भरतानुजः ॥ २९ ॥

प्रीतिवर्धन राजाचा सेनापति उत्तर कुरुभोगभूमींत आर्य होऊन प्रभाकर विमानांत देव झाला. तेथून तो वज्रजंघराजाचा अकंपन मंत्री झाला. तेथून तो जीव अधोग्रैवेयक स्वर्गांत देव झाला. पुढें तो वज्रसेन राजाचा पीठ नामक मुलगा झाला. नंतर तो सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गांत जाऊन आतां भरतचक्रवर्तीचा भाऊ वृषभसेन म्हणून जन्मला. हा आदितीर्थकराचा प्रथमगणधर झाला. त्याचा जयजयकार असो.

पुरोहितः प्रभाकर्या भर्तुः प्राग्भोगभूमिजः ।
प्रभञ्जनो रुषितेराड् धनमित्रो वणिक्पतिः ॥३०॥
अहमिन्द्रो महापीठश्चरमानुत्तरामरः ।
योऽभूद्यशोमतौ जातःसोऽनन्तविजयः पुरः ॥ ३१ ॥

---

१ विमान २ प्रीतिवर्द्धन नृपस्य. ३ रुषितविमानेशः ४ सर्वार्थसिद्धौ देवोऽभूत् ५ यशस्वत्या भरतमातरि.

प्रीतिवर्धन राजाचा पुरोहित रुषित विमानांत प्रभंजन देव झाला. नंतर तो धनमित्रशेठ झाला. पुढें तो अहमिंद्र होऊन वज्रसेन राजाचा मुलगा महापीठ झाला. नंतर सर्वार्थसिद्धि स्वर्गांत देव होऊन ऋषभतीर्थंकरांच्या यशोमती राणीचे पोटी अनंतविजय नांवानें जन्मला.

योे वैश्य उग्रसेनाख्यो व्याघ्रोऽत्रोदक्कुरूद्भवः ।
चित्राङ्गदः सुरो जज्ञे वरदत्तो नृपात्मजः ॥ ३२ ॥
सामानिकोऽच्युतेन्द्रस्य विजयो वज्रसेनजः ।
अन्त्योऽहमिन्द्रः सोऽनन्तवीरो वीरः पुरोःसुतः ३३

उग्रसेन नामक जो वैश्य अप्रत्याख्यान क्रोधामुळें वाघ बनला होता तो उत्तरकुरु भोगभूमींत आर्य झाला. नंतर चित्रांगद देव झाला. पुढें वरदत्तनामक नृपपुत्र होऊन सामानिक देव अच्युतेंद्र झाला. तेथून तो जीव वज्रसेन राजाचा विजय नामक पुत्र झाला. नंतर अहमिंद्र होऊन आतां तो अनंतवीर नामक आदि तीर्थंकर पुत्र झाला आहे.

हरिवाहननोपत्यः शूकरः कुरुमानवः ।
मणिकुण्डलिनन्देशो वरसेनो नरेन्द्रतुक् ॥३४ ॥
योऽभूत्सामानिकामर्त्यो वैजयन्तो जिनाङ्गजः ।
अन्त्यानुत्तरदेवश्च पौरवः सोऽच्युताह्वयः ॥ ३५ ॥

१ राजपुत्रः २ नंदाख्याविमानस्वामी. ३ वज्रसेनतीर्थंकरस्य पुत्रः ४ पुरोरपत्यं.

पूर्वभवांत हरिवाहन नामक राजपुत्र असलेला शूकर पुढें उत्तर-कुरु नामक भोगभूमींत आर्य बनला. नंदाख्य विमानांत माणिकुंडली देव होऊन वरसेन राजा झाला. पुढें तो जीव सामानिक देव होऊन नंतर वज्रसेन राजाचा पुत्र वैजयंत नामें झाला. तेथून सर्वार्थसिद्धींत अहमिंद्र होऊन तो आतां अच्युत नांवानें तीर्थंकरपुत्र झाला आहे.

यो वणिग्नागदत्ताख्यः कपिः पूर्ववदार्यकः
मनोहरामरो राजपुत्रश्चित्राङ्गदश्रुतिः ॥ ३६ ॥
जज्ञे सामानिकसुरो जयन्तस्तीर्थतुक् पुनः ।
पञ्चमेऽनुत्तरेऽमर्त्यः स वीरः पुरुनन्दनः ॥ ३७ ॥

नागदत्त नांवाचा जो वणिक् वानर झाला होता तो देवगतींत मनोहर नामकदेव होऊन पुढें चित्रांगद नामक राजपुत्र झाला. तो जीव सामानिक देव होऊन व वज्रसेन राजाचा जयंत नामक पुत्र झाला. नंतर पांचव्या स्वर्गांत अनुत्तर विमानांतील देव होऊन तो आतां आदितीर्थंकरपुत्र वीर नामें करून झाला आहे.

आपूपिको लोलुपाख्यो नकुलो दिव्यमानुषः ।
मनोरथःपार्थिवतुक् प्रशान्तमदनाभिधः ॥ ३८ ॥
योऽच्युतेन्द्रसमो देवो जिनपुत्रोऽपराजितः ।
स्वरेकेचरमश्चाभूत्सुवीराख्यः स पौरवः ॥ ३९ ॥

---

१ नंद्यावर्तविमानेशः २ नाम राजपुत्र ३ वज्रसेनतीर्थंकरस्य ४ सर्वार्थसिद्धौ ५ कांदविकः ६ उत्तरकुरुनरः ७ प्रभाकरविमानेशः ८ चित्रमालिनीप्रभंजनयोः क्षत्रियभार्यापत्योः । ९ सामानिक; १० वज्रसेनस्य ११ सर्वार्थसिद्धि.

लोलुप नांवाचा जो मिठाईवाला नकुल झाला होता तो पुढें उत्तरकुरुभोगभूमींत जाऊन तेथून प्रभाकर विमानांत देव झाला. नंतर प्रशांतमदन नांवाचा राजपुत्र झाला. पुढें अच्युतेंद्राचा सामानिक देव होऊन तो जीव वज्रसेन राजाचा अपराजित नामक पुत्र झाला. नंतर सर्वार्थसिद्धि देवलोकांतून तो आतां सुवीर नामक तीर्थंकरपुत्र झाला.

संन्यासमृत्युदानानुमोदसद्भक्तपोऽर्जितैः ।
पुण्यैस्तेऽभ्युदयान्भुक्त्वा सिद्धाःसिद्धिं दिशन्तु नः॥४०

संन्यासमरण, दानानुमोदन, वगैरे सारख्या पुण्यकर्मांनीं मिळालेले अभ्युदय भोगून जे सिद्ध झाले ते आम्हालाहि सिद्धि देवोत.

इत्याशाधरहब्धे त्रिषष्टिस्मृतिनाम्नि महापुराणान्तस्तत्त्वसङ्ग्रहे श्रीवृषभतीर्थङ्कर-भरतेश्वरादिनिवृत्तिपुराणं प्रथमम् ॥१॥

वत्सादेशे[1] सुसीमाप्तः[2] स्वामी विमलवाहनः ।
चित्राद्राज्याद्विरज्यात्तव्रतो[3] बद्ध्वान्त्यनाम[4] शंभ् ॥ १ ॥

वत्सदेशांत सुसीमा नगरीचा पति विमलवाहन नामक राजा होता. त्यानें बराच काळपर्यंत राज्यसुख भोगून त्याचा त्याग केला व व्रतधारी होऊन तीर्थंकर कर्म बांधलें.

---

१ द्वीपेऽस्मिन्निति वर्तते, जंबूद्वीपपूर्वविदेहस्थे २ सुसीमा आप्ता प्राप्ता येन सः ३ गृहीतसंयमः ४ तीर्थकरत्वनाम, सर्वेषां तीर्थकृतां तद्बंधकाले प्रायेणैका दशांगश्रुतज्ञानं बोद्धव्यं.

निर्विश्य विजये भुक्त्वा साकेते जैतशात्रवैः ।
वीक्ष्योल्कां त्यक्तराज्योऽव्यात्कृततीर्थोऽत्र नोऽजितः ॥

तेथून तो विजयनामक प्रथम अनुत्तर विमानांत देव झाला. पुढें अयोध्यानगरींत जितशत्रुराजा व विजयसेनादेवी यांच्या पोटीं तो जीव अजितनाथ तीर्थंकर म्हणून जन्मला. उल्कापात पाहून त्यानां उपरति झाली व अजितसेन नामक पुत्राचे हातीं राज्यकारभार सोंपवून त्यांनीं दीक्षा घेतली व धर्मप्रसार करून मोक्षास गेले.

यो वत्सकावतीपृथ्वीपुरेशो जयसेनकः ।
रतिषेणसुतेऽतीते धृतिषेणेऽर्पितक्षितिः ॥ ३ ॥

जंबूद्वीपांत पूर्व विदेहक्षेत्रांत सीतानदीचें तीरीं वत्सकावती नांवाच्या देशांतील पृथ्वीपुर नगरीचा राजा जयसेन व राणी जयसेना त्यानां रतिषेण व धृतिषेण नामक दोन पुत्र होते. रतिषेण अकस्मात् वारल्यामुळें खिन्न होऊन जयसेन राजानें धृतिषेणाला गादीवर बसविलें.

महारुतेन श्यालेन सह कृत्वा तपोऽच्युते ।
देवो महाबलः सोऽभूदतो मणिकेतुकः ॥ ४ ॥

आपला मेहुणा महारुत याच्यासह यशोधर मुनीजवळ दीक्षा

---

१ भुक्त्वा २ प्रथमानुत्तरविमाने ३ जितशत्रोरपत्यं विजयसेनादेव्यामुत्पन्नः ४ स्वयं उत्पन्नबोधिः सन् त्यक्तं अजितसेनपुत्राय दत्तं राज्यं येन सः । गृहीतसंयमः कदाऽप्युत्पाद्यति तीर्थकरणं तयोपपेर्सलभ्यते ५ यशोधरगुरूपदिष्टं ६ जयसेनः ७ महारुतचरः

घेऊन जयसेन राजानें तपश्चर्या केल्यावर तो सोळाव्या स्वर्गांत महाबल नामक देव झाला व महारुत अच्युत स्वर्गांत मणिकेतु नामक देव झाला.

प्राक्च्युतं बोधयत्वन्य इति ताभ्यां कृता स्थितिः ।
च्युत्वा महाबलश्चक्री सगरोऽभूज्जिनान्वये ॥ ५ ॥

त्या दोघा देवामध्यें असा करार झाला कीं, जो देवगतींतून प्रथम च्युत होईल त्याला राहिलेल्यानें समजवावें. महाबलदेव बावीस सागरकाल पर्यंत स्वर्गसुख भोगून कोशल देशांतील अयोध्यानगरींत इक्ष्वाकुवंशामध्यें समुद्रविजयराजा व सुबालाराणी यांच्या पोटीं सगर नामें करून चक्रवर्ती जन्मला.

चतुर्मुखान्ते सख्योक्तो यतीभूय जिनालये ।
न बुद्धो बोधितो विप्रीभूय मायास्ततुक्शुचिः ॥६॥

सिद्धवनांत चतुर्मुख मुनींना केवलज्ञान प्राप्त झाल्यावर कल्याणमहोत्सव करण्यासाठीं इंद्रादि देव आले असतां मणिकेतुदेवेहि तेथें

१ इतः स्वर्गात्प्रथमं कर्मभूमिमवतीर्णं २ इहस्थः स्वर्गस्थितः ३ जयसेनचरः ४ चतुर्मुखमुनेः समीपे केवलज्ञानकल्याणं कर्तुं आगतैरिंद्रैः सहागतेन मणिकेतुना उक्ता प्रागुक्तस्थितिः ५ तत्कारिते जिनालये तेनैव पुनरुक्तः, पुत्रव्यामोहान्न बुद्धः । ६ पितरमभोजनप्रतिज्ञया उपरुध्य गृहीताज्ञिरवद्य प्रेषाद्भरतेशचैत्यालयरक्षार्थं कैलासं परितो दंडरत्नेन गंगां खातिकीकृतवतां मंत्रिसम्मतेन मणिकेतुना क्रूरोरगीभूय मायाभस्मीकृतानां तुजां षष्टिसहस्रपुत्राणां शुचि शोके सति तच्छोकाविष्टः सन्नित्यर्थः । तदा सख्या ब्राह्मणवेषं धृत्वा सगरः प्रतिबोधित ।

आला होता व त्यानें कराराप्रमाणें महाबलाच्या जीवाला ह्मणजे सगर चक्रवर्तीला आठवण दिली. पण सगर सावध झाला नाहीं. तेव्हां सुंदर तरुण यतीचें रूप घेऊन मणिकेतुदेव पुन्हा आला. त्याला सगरानें विचारलें असतां देहाचा भरंवसा नाहीं म्हणून इतक्या लवकर दीक्षा घेतली असें मणिकेतूनें उत्तर दिलें तरीहि मायेनें पछाडलेला सगर उमगला नाहीं. पुढें कैलासपर्वतावर बांधलेल्या जिनालया भोवतीं गंगेचा खंदक खणण्यास त्यानें आपले पुत्र पाठविले असतां मणिकेतूनें विषसर्प होऊन त्यांनां दंश करून मूर्च्छित केलें. तेव्हां सगर चक्रवर्ती शोकाकुल होऊन विप्रवेषधारी मणिकेतु देवाच्या उपदेशानें वैराग्य धारण करता झाला.

भगीरथे श्रियं न्यस्य स सिद्धस्तपसा सतुंक् ।
वरदत्तसुतः पुत्रराज्यःसोऽप्यर्चितःसुरैः ॥ ७ ॥

नंतर मणिकेतूनें देवमाया काढून घेतल्यावर सगरपुत्र शुद्धीवर आले. भगीरथाला गादीवर बसवून इतर पुत्रासह सगरानें दीक्षा घेतली, आणि तपश्चर्या करून सिद्धपदाला गेला. हें वृत्त ऐकून भगीरथानें आपला पुत्र वरदत्त, त्याच्या पुत्रास गादीवर बसविलें व

१ पुत्रैःसह. २ भगीरथस्य पुत्रो वरदत्तो वरदत्तस्य कोऽपि पुत्रस्तस्मै भगीरथेन राज्यं दत्तं । पुत्रे राज्यं यस्य यस्माद्वा सः। भगीरथः । ३ भगीरथः सम्मेदे सगरस्य मुक्तिं श्रुत्वा प्रव्रज्य गंगातटे कायोत्सर्गेण स्थितः शक्रेण क्षीरोदजलक्षालितांघ्रिः चिरं तपः कृत्वा सिद्धः । तत्कर्मांबुज प्रवाहसंगमात्तदा प्रभृति गंगापि लोके तीर्थमभूत् । एतदर्चितः सुरैरित्यतो लभ्यते ।

आपणहि दीक्षा घेऊन गंगातटाकीं कायोत्सर्गपूर्वक तप आचरिलें. तेव्हां इंद्रानें त्याचें पूजन केल्यामुळें गंगोदकहि तीर्थ झालें. भगीरथहि सिद्धपदवीस पोहोंचला.

इति श्री अजितनाथसगरेतिवृत्तोत्तरं द्वितीयम् ॥२॥

कच्छांक्षेमपुरे योऽभूद्राजा विमलवाहनः ।
स्वयम्प्रभजिनान्तेऽसौ प्रव्रज्यात्तान्त्यनामकः ॥ १ ॥

जंबूद्वीपाच्या पूर्वकिनाऱ्यावर विदेहक्षेत्रांत सीतानदीच्या तटाकीं कच्छ देशांतील क्षेमपुरांत विमलवाहन राजा राज्य करीत होता. त्यानें विमलकीर्तीचे हातीं राज्यकारभार देऊन स्वयंप्रभजिनेंद्राजवळ दीक्षा घेतली. बरीच तपश्चर्या करून त्यानें तीर्थंकरकर्म बांधलें.

सुदर्शने विमानेऽभूद्देवो ग्रैवेयकादिमे ।
ततःस्रावास्तिनगरे दृढराजाङ्गजोऽजनि ॥ २ ॥

समाधिमरणपूर्वक शरीरत्याग केल्यावर तो पहिल्या ग्रैवेयक स्वर्गांत सुदर्शन विमानांत अहमिंद्र देव झाला. तेथून स्रावस्ती नगरीचा राजा दृढराज व राणी सुषेणेचे पोटीं तो जन्मला.

शम्भवाख्यः स दृष्ट्वाभ्रविभ्रंशत्यक्तराज्यकः ।
प्राप्यार्हन्त्यं धर्मतीर्थं कृत्वा मुक्तोऽस्तु नःश्रिये ॥३॥

१ जंबूद्वीपस्य प्राग्विदेहस्थो देशः २ सुषेणागर्भे ३ विनाशं ४ पूर्वप्रव्रज्येति सामर्थ्याल्लभ्यते ।

त्याचें नांव संभवनाथ. एकदां ढग विरल्याला जात असलेले पाहून त्यांनां वैराग्य उत्पन्न झालें व त्यांनीं पुत्राला गादीवर बसवून दीक्षा घेतली. तपश्चर्या करून धर्मतीर्थ प्रवर्तित केलें व ते मोक्षाला गेले ते आमचें कल्याण करोत.

इति शम्भवजिनस्य तृतीयम् ॥ ३ ॥

यो मङ्गलावतीरत्नसंचयेशो महाबलः ।
निर्विण्णः संयमं प्राप्य गुरोर्विमलवाहनात् ॥ १ ॥

जंबूद्वीपांत पूर्वविदेह[1] क्षेत्रांत सीतानदीच्या दक्षिणतीरावर मंगलवतीनामक देशांत रत्नसंचयनामक नगरी होती. तिचा राजा महाबल. भोगोपभोगापासून विरक्त होऊन त्यानें विमलवाहन मुनीजवळ दीक्षा घेतली.

एकादशाङ्गभृद्बद्धतीर्थकृत्त्वोऽहमिन्द्रताम् ।
विजये प्राप्य साकेते स्वयंवरसुतोऽभवत्[2] ॥ २ ॥

अकरा अंगांचा तो ज्ञानी झाला व सोळा भावना भावून त्यानें तीर्थंकर नाम कर्म बांधलें. संन्यासपूर्वक देहत्याग केल्यावर तो विजयनामक पाहिल्या अनुत्तर विमानांत अहमिंद्र झाला. तेथून तो अयोध्यानगरीचा राजा स्वयंवर व राणी सिद्धार्था यांच्या पोटीं जन्मला.

गन्धर्वनगरभ्रंशाद्विरज्यात्मजदत्तभूः ।
तीर्थं प्रवर्त्य मुक्तश्च स नन्द्यादभिनन्दनः ॥ ३ ॥

---

१ प्राग्विदेहस्थो देशः २ सिद्धार्थागर्भे ।

पुष्कळ वर्षें राज्यसुख भोगल्यावर एकदां त्यानें ढगांची गंधर्व नगरी विलयाला गेलेली पाहून वैराग्य धारण केलें व मुलाला गादी वर बसवून दीक्षा घेतली. तपश्चर्या करून धर्मतीर्थाचें प्रवर्तन केलें व मोक्षाला गेला. तो अभिनंदन सदा आनंदकारी होवो.

इति श्री अभिनन्दनार्हतश्चतुर्थम् ॥ ४ ॥

त्राता प्राग्धातकीखण्डमेरोः प्राक्पुष्कलावतीं ।
श्रितायाः पुण्डरीकिण्यां रतिषेणो विरज्य यः ॥१॥

अखंड धातकी खंडांत, पूर्वमंदराचलाच्या पूर्वेस पुष्कलावती देशांतील पुंडरीकिणी नगरींत रतिषेण नामक राजा होता. त्यानें पुष्कळ सुखें भोगल्यावर त्याला विरक्ति उत्पन्न झाली व अतिरथ नामक पुत्राला गादीवर बसवून त्यानें अर्हन्नंदन मुनीजवळ दीक्षा घेतली.

निजार्हन्नन्दनाभ्यर्णे विदितैकादशाङ्गकः ।
बद्धतीर्थकरत्वोऽगाद्वैजयन्तेऽहमिन्द्रताम् ॥ २ ॥

एकादशांगांचें अध्ययन करून त्यानें तीर्थंकरकर्म बांधलें व संन्यासपूर्वक देहत्याग केल्यावर तो वैजयंत विमानांत अहमिंद्र देव झाला.

पुत्रो मेघरथायोध्यापतेर्भूत्वात्र राज्यतः ।
स्वयं विरज्य चार्हन्त्यं प्राप्तस्तं सुमतिं स्तुमः ॥ ३ ॥

तेथून अयोध्यानगरीचा राजा मेघरथ व राणी मंगला यांच्या पोटीं

---

१ पूर्व. २ पूर्वविदेह. ३ त्राता. ४ द्वितीयान्तस्थे. ५ मंगलागर्भजः.

सुमतिनाथ नामें करून जन्मला. पुष्कळ वर्षे राज्य केल्यावर त्यांना वैराग्य प्राप्त झालें व दीक्षा घेऊन ज्यांनीं धर्मतीर्थाचें प्रवर्तन केलें त्या सुमतिनाथांची आह्मी स्तुति करतो.

इति श्रीसुमतिजिनस्य पञ्चमम् ॥ ५ ॥

पूर्वद्वीपे सुसीमेशो वत्सायां योऽपराजितः ।
प्रव्रज्यैकादशाङ्गानि ज्ञात्वार्हत्पिहितास्रवात् ॥ १ ॥

धातकीखंड नामक द्वीपांत पूर्वविदेहक्षेत्रांत वत्सदेशांतील सुसीमा नगरचिा राजा अपराजित नामें करून होता. त्यानें पिहितास्रव मुनीजवळ दीक्षा घेऊन एकादशांगांचें अध्ययन केलें.

बद्ध्वान्त्यनामा देवोऽभूत्प्रीतिङ्करविमानजः ।
ऊर्ध्वग्रैवेयके भर्तुःकौशाम्ब्या धरणस्य तुक् ॥ २ ॥

तीर्थंकरकर्म बांधून तो ऊर्ध्वग्रैवेयक स्वर्गांत प्रीतिंकर नामक विमानांत अहमिंद्र देव झाला. तेथून कौशांबीनगरीचा राजा धरण व राणी सुसीमा यांचें पोटीं तो पद्मप्रभ नामें करून जन्मला.

भूत्वात्र वारिबन्धस्थं गजं श्रुत्वात्तसंयमः ॥
तीर्थं कृत्वा च निर्वाणः पातु पद्मप्रभः स नः ॥ ३ ॥

पुष्कळ वर्षे राज्यवैभव भोगल्यानंतर बांधलेल्या हत्तीस पाहून त्यांना एकाएकी वैराग्य प्राप्त झालें. दीक्षा घेऊन त्यांनीं धर्मतीर्थ

१ प्राग्धातकीखंडे. २ पुत्रः सुषीमागर्भजः ।

सुरू करून निर्वाणपद मिळविलें. ते पद्मप्रभ तीर्थंकर आमचें रक्षण करोत.

इति श्रीपद्मप्रभस्वामिनः षष्ठम्॥ ६ ॥

धातकीखण्डपूर्वार्द्धे सुकच्छाक्षेमपूःपतिः ॥
नन्दिषेणोऽस्तसङ्गोऽर्हन्नन्दनाद्धृततीर्थकृत् ॥ १ ॥

धातकी खंडाच्या पूर्वविदेहक्षेत्रांत सुकच्छादेशांतील क्षेमपुरींत नंदिषेण नांवाचा राजा होता. बरींच वर्षें राज्य केल्यावर त्याला वैराग्य प्राप्त झालें व त्यानें धनपति नामक मुलाला गादीवर बसवून अर्हन्नंदन नामक मुनीजवळ दीक्षा घेतली. एकादशांगांचें अध्ययन करून व षोडश भावना भावून त्यानें तीर्थंकर नामकर्म बांधलें.

प्राक्श्रुतज्ञः सुभद्राख्ये यो ग्रैवेयकमध्यमे ।
मध्यमेऽभूद्विमानेऽथ सुप्रतिष्ठनृपात्मजः ॥ २ ॥

पुढें तो जीव मध्यम ग्रैवेयकांत सुभद्र नामक मध्यम विमानांत अहमिंद्र झाला. नंतर काशीक्षेत्रांत सुप्रतिष्ठ राजा व पृथ्वीषेणा राणीचे पोटीं सुपार्श्वनाथ तीर्थंकर नामें करून तो जीव जन्मला.

काश्यामृतुपरावर्ताभिर्विध्यासाद्य केवलम् ।
प्रवर्त्य तीर्थं मुक्तोऽभूत्स सुपार्श्वोऽस्तु नः श्रिये ॥ ३ ॥

ऋतुपरावर्तनाचा विचार केल्यामुळें त्यांनां वैराग्य प्राप्त झालें

---

२ एकादशांगवित् ३ पृथ्वीषेणागर्भजः ।

व दीक्षा घेऊन तीर्थप्रवर्तन केल्यावर जे मोक्षाला गेले ते सुपार्श्वनाथ तीर्थंकर आमचें कल्याण करोत.

इति श्रीसुपार्श्वजिनस्य सप्तमम् ॥ ७ ॥

प्राक्पुष्करार्द्धे पाश्चात्ये विदेहे श्रीपुरे नृपः ।
सुगन्धिदेशे श्रीषेणः श्रीकान्ताऽजनि तत्प्रिया ॥१॥

पूर्वपुष्करार्ध द्वीपाच्या मध्यावरील मंदराचलाचे पश्चिमेस असलेल्या विदेहक्षेत्रांत सुगन्धिदेशांतील श्रीपुरांत श्रीषेण नामक राजा होता. त्याची राणी श्रीकांता.

स्वयं सुताप्तुं निःपुत्रशोको वाचा पुरोधसः ।
जिनार्चाः सन्मणिस्वर्णैर्विधाप्याष्टाह्निकार्चनम् ॥ २ ॥

त्यानां पुत्र नसल्यामुळें ते फार चिंताग्रस्त होते. पुरोहिताच्या सल्ल्यानुसार त्यांनीं रत्नजडित सुवर्ण प्रतिमा करून जिनेश्वराचा अष्टान्हिक पूजा महोत्सव केला.

कृत्वा सभेर्यैसिर्भक्त्या सस्नौ तद्गन्धवार्घटैः ।
ततो दर्शितसुस्वप्नः श्रीवर्मासीत्तयोःसुतः ॥३॥

पूजेच्या गंधोदक तीर्थानें त्या दोघांनीं स्नान केलें. रात्रीं श्रीकांतेला हत्ती, सिंह, चंद्र व लक्ष्मी स्वप्नांत दिसली व पुढें तिला गर्भ राहून श्रीवर्मा नांवाचा मुलगा झाला.

१—पश्चिम विदेहे. २ श्रीषेणस्य भार्या ३ भार्यासहितः ४ स्नानं चकार ।

पित्राभिषिक्तोऽसौ राज्यं कुर्वन्निष्ट्वार्हतो निशि ।
उपोषितोऽग्रसौधस्थो वीक्ष्योल्कापातमाप्तवान् ॥४॥

मुलासह बरीच वर्षे आनंदांत घालविल्यावर राजानें श्रीवर्मास गादीवर बसवून दीक्षा घेतली. पुढें श्रीवर्मा एकदां जिनपूजन करून उपवासाचे दिवशीं रात्रीं गच्चीवर बसला असतां त्यानें उल्कापात पाहिला.

निर्वेदं तपसा जज्ञे सौधर्मे श्रीधरस्ततः ।
धातकीखण्डपूर्वार्धेऽलकानीवृति नामनि ॥ ५ ॥
अयोध्यायां चक्रवर्ती योऽभूदजितसेनकः ।
ततोऽच्युते स तपसा ततस्तद्वीपपूर्वतः ॥ ६ ॥

लगेच त्याला वैराग्य प्राप्त झाल्यामुळें त्यानें श्रीकांत नामक पुत्राला गादीवर बसवून श्रीप्रभमुनीजवळ दीक्षा घेतली. बरेंच तप आचरून तो सौधर्म नामक पहिल्या स्वर्गांतील श्रीप्रभविमानांत श्रीधर नामक देव झाला. तेथून धातकीखंडांत इष्वाकार पर्वताच्या पूर्वेस अलका देशांतील अयोध्या नगरीचा राजा अजितंजय व राणी अजितसेना यांच्या पोटीं तो श्रीधर देव अजितसेन नामें जन्मला. तेथून तो सोळाव्या अच्युत नामक स्वर्गांत शांतिकर विमानांत देवेंद्र झाला.

विजये मङ्गलावत्यां नगरे रत्नसञ्चये ।
पद्मनाभो महाराजो जनित्वा श्रीधरान्तिके ॥ ७ ॥

---

१ प्राप्तोः निर्वेदं २ देशे ३ स चासौ द्वीपः तद्वीपः जंबूद्वीपपूर्वविदेहे ४ क्षेत्रे ।

दीक्षित्वा नाम बध्वान्त्यं वैजयन्तेऽभवत्ततः ।
चंद्रपुर्यां महासेननृपस्यावाप्य पुत्रताम् ॥ ८ ॥

तेथून पूर्वेस धातकीखंडांत मंगलावती देशांतील रत्नसंचय नामक नगरांत कनकप्रभराजा व कनकमाला राणीचे पोटीं पद्मनाभ नामें करून जन्मला. बरींच वर्षें राज्यवैभव भोगल्यानंतर वैराग्य प्राप्त होऊन त्यानें श्रीधरमुनीजवळ दीक्षा घेतली व षोडश भावना भावून तीर्थंकरकर्म बांधलें. नंतर तो जयंतविमानांत अहमिंद्र झाला. पुढें चंद्रपुरीचा राजा महासेन व राणी लक्ष्मणा यांच्या पोटीं चंद्रप्रभ नांवानें तो जन्मला.

दर्पणे वक्त्रविकृतिं मुक्त्वा दृष्ट्वा श्रियं जिनः ।
जनेशामभवत्तीर्थं स नश्चन्द्रप्रभोऽवतात् ॥ ९ ॥

बरींच वर्षें राज्यसुख भोगल्यानंतर एकदां आरशांत पाहातांना त्यांनां वैराग्य उत्पन्न झालें व राज्यवैभव सोडून त्यांनीं दीक्षा घेतली. तीर्थप्रवर्तित करून मोक्षाला गेलेले ते चंद्रप्रभतीर्थंकर आमचें रक्षण करोत.

श्रीवर्मा श्रीधरो देवोऽजितसेनोऽच्युताधिपः ।
पद्मनाभोऽहमिन्द्रोऽभूद्योऽव्याच्चन्द्रप्रभःस नः ॥ १० ॥

श्रीवर्मा, श्रीधरदेव, अजितसेन, अच्युतेंद्र, पद्मनाभ आणि अहमिंद्र भवांतून जो चंद्रप्रभ झाला तो तीर्थंकर आमचें रक्षण करो.

इति श्रीचन्द्रप्रभस्याष्टमम् ॥८॥

---

१ लक्ष्मणागर्भे. २ जीवन्मुक्तः. ३ इंद्रधरणेन्द्रचक्रेशांतीर्थमभवत्. ४ अस्मान् रक्षतु.

पुष्करार्द्धस्य पूर्वार्द्धे पुष्कलावत्यलङ्कृते ।
ईशिता पुण्डरीकिण्यां महापद्मो जिनाधिपात् ॥१॥

पुष्करार्ध द्वीपाच्या पूर्वेस मंदराचलाजवळ पूर्वविदेह क्षेत्रांत पुष्कलावतीदेशांतील पुंडरीकिणीनगरींत महापद्मराजा राज्य करीत होता. एकदां जवळच्या उद्यानांत भूतहित नामक तीर्थंकर आले.

श्रुत्वा भूतहिताल्लब्ध्वा तपः स्वं तीर्थकृत्त्वभाक् ॥
यः प्राणतेन्द्रः सुग्रीवैकाकन्दीशस्य सोऽत्र तुक्॥ २ ॥

त्यांच्या पासून बोध घेऊन त्यानें धनद नामक पुत्रास राज्य दिलें व दीक्षा घेऊन तीर्थंकरनामकर्म बांधले. तेथून तो जीव चौदाव्या प्राणत नामक स्वर्गांत इंद्र झाला. नंतर काकंदी नगरीचा राजा सुग्रीव व जयरामा राणीचे पोटीं पुष्पदंत नामें करून जन्मला.

उल्कापाताच्यक्तराज्यस्तपसा प्राप्तकेवलः ।
धर्मतीर्थं व्यधात्तस्मै पुष्पदन्तार्हते नमः ॥ ३ ॥

पुष्पदंत तीर्थंकरानी बरींच वर्षे राज्य केल्यावर उल्कापात पाहून त्यांना वैराग्य उत्पन्न झालें व दीक्षा घेऊन त्यांनीं तीर्थ प्रवर्तित करून मोक्षपद गांठलें. त्या पुष्पदंत अरिहंतांनां नमस्कार असो

इति श्री पुष्पदन्तार्हतो नवमम् ॥ ९ ॥

---

१ पंडरीकिण्याः २ भूतहितनाम्नः ३ आध्यात्मिकं ४ सुग्रीवनाम्नः काकंदीपुरीपतेः तुक् पुत्रः । जयरामागर्भे ।

द्वीपे तत्रैव वत्सायां यःसुसीमापुरीपतिः ।
पद्मगुल्मो वसन्तश्रीकान्तामृत्योःशुचातुरः ॥ १ ॥

पुष्करार्धे द्वीपांतील पूर्वमंदराचलाजवळ पूर्वविदेहक्षेत्रांतील वत्सदेशांत सुसीमा पुरीचा पद्मगुल्म नामक राजा होता. तो वसंत श्रीनामक राणीवर फार प्रेम करीत असे. तिच्या मृत्युमुळें तो शेवटीं कष्टी झाला.

स नन्दसूरेःस्वीकृत्य तपस्तीर्थंकरत्वयुक् ।
भूत्वारणेन्द्रो मलये राजभद्रपुरप्रभोः ॥ २ ॥

तिच्या मरणानंतर उद्विग्न होऊन त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व त्यानें आपल्या चंदन नामक पुत्राकडे राज्यकारभार सोपवून आनंद मुनीजवळ दीक्षा घेतली. पुढें योग्य तपश्चर्या करून त्यानें तीर्थंकरनामकर्म बांधलें. तेथून पंधराव्या आरण नामक स्वर्गांत इंद्र होऊन मलय देशांतील भद्रपुरचा राजा दृढरथ व राणी सुनंदा यांच्या पोटीं जन्मला.

सुतो दृढरथस्यायं हिमानीविलयात्तपः ।
श्रित्वा तीर्थं प्रवर्त्यागाच्छिवं जीयात्स शीतलः ॥३॥

या शीतलनाथ तीर्थंकरानीं बरींच वर्षे राज्यसुख भोगल्यावर एकदां सर्वत्र हिम पसरलें व तें एकाएकीं विलयाला गेलेलें पाहून त्यांना वैराग्य उत्पन्न झालें. दीक्षा घेऊन त्यांनीं तपश्चर्या केली व धर्मतीर्थाचें प्रवर्तन करून मोक्षपद गांठलें. ते शीतलनाथ चिरायु होवोत.

१ पुष्करार्द्धे २ मरणात् ३ युक्तं तपः ४ दृढरथस्य, सुनंदागर्भजः ।

कन्याभूगोऽश्वदासीभरथहेमतिलौकसाम्।
दानं तेनेऽस्य तीर्थान्ते मुण्डशालायनो द्विजः॥ ४ ॥

शीतलनाथ तीर्थंकरानंतर मलयदेशांत भद्रिलपुरींत मेघरथ राजा राज्य करीत होता. त्याचा मंत्री सत्यकीर्ति सम्यक्त्वी होता. राजानें एकदां कोणतें दान श्रेष्ठ ह्मणून विचारलें असतां जैनशास्त्रानुसार त्यानें सांगितलें कीं, शास्त्रदान, अभयदान व अन्नदान असे उत्तम, मध्यम व कनिष्ट असे दानाचे तीन प्रकार आहेत. राजाचे दरबारांत भूतिशर्मा ब्राह्मणाचा मिथ्यात्वी पुत्र मुंडशालायन नामक होता. तो ह्मणाला कीं, कन्यादान, गजदान, सुवर्णदान, अश्वदान, दासीदान, गोदान, तिलदान, पृथ्वीदान, रथदान, व गृहदान अशीं दहाप्रकारचीं दानें आहेत. काळप्रभावानुसार राजाला मिथ्यात्वमताची हीं दहा प्रकारचींच दानें रुचली.

॥ इति श्रीशीतलनाथस्य दशमम् ॥

प्रौंचि द्वीपे सुकच्छाख्ये देशे क्षेमपुरे नृपः।
नलिनप्रभ इत्यासीत्सोऽनन्तजिनतस्तपः॥ १ ॥

पुष्करद्वीपांत मंदराचलाजवळ पूर्वविदेहक्षेत्रांतील सुकच्छदेशांत क्षेमपुर नांवाचें नगर होतें. तेथें नलिनप्रभ नांवाचा राजा राज्य

१ शीतलस्य २ मलयदेशे भद्रिलपूरे मेघरथराजस्य प्रश्नाज्ञेनेन सत्यकीर्तिमंत्रिणा शास्त्रादिदानेषु बहुसमर्थितेषु अपि कपोतलेश्यावशादमन्यमानस्य सभायां कन्यादिदानानि मिथ्याशास्त्रं प्रदर्श्य विस्तारयामास। तदेव सद्धर्मनाशादेवं अधर्मतीर्थांदतरांतरा तन्नाशश्चित्यः॥ ३ पुष्करार्द्धस्य पूर्वार्द्ध प्राग्विदेहे ।

करीत होता. एकदां सहस्राम्रवनांत अनंतजिनेंद्र आले असतां त्यांची वाणी ऐकून राजाला उपरति झाली. त्यानें दीक्षा घेतली व तप आचरिलें.

स्वीकृत्य तीर्थकृन्नाम बद्ध्वागादच्युतेन्द्रताम् ।
पुष्पोत्तरविमानेऽतः पुत्रः सिंहपुरेशितुः ॥ २ ॥

षोडशभावना भावून त्यानें तीर्थकरनामकर्माचें बंधन केलें व सोळाव्या पुष्पोत्तर विमानांत अच्युतेंद्र झाला. तेथून तो सिंहपुरचा राजा विष्णु व राणी नंदा यांच्या पोटीं जन्मला.

विष्णोर्भूत्वाऽत्र मुक्तश्रीर्वसन्तपरिवर्तनात् ।
धर्मं प्रणीय निर्वाणः स श्रेयान् श्रेयसेऽस्तु नः ॥३॥

श्रेयांसनाथ तीर्थंकरांनीं बरींच वर्षे राज्य केल्यावर एकदां वसंत ऋतु गेलेला पाहून त्यांना उपरति झाली व त्यांनीं दीक्षा घेऊन तपश्चर्या केली. पुढें धर्मतीर्थ चालू करून ते निर्वाणाला गेले. ते श्रेयांसनाथ आम्हाला कल्याणकारक होवोत.

पातो राजगृहं दत्तं भ्रात्रीयो विश्वभूतिना ।
विशाखभूतेर्यवीयान्विश्वनन्दी तदात्मजः ॥ ४ ॥

राजगृहनगरीचा विश्वभूति राजानें विशाखभूति नामक धाकट्या भावाकडे राज्यकरभार सोपवून दीक्षा घेतली. त्याला विशाख नंदी नामक पुत्र होता व त्या विश्वभूतीचा पुत्र विश्वनंदी.

१ नंदा गर्भजः २ त्यक्तराज्यलक्ष्मीकः ३ तीर्थं कृत्वा ४ रक्षां कुर्वतः ५ विश्वभूतोरनुजस्य ६ युवराजो जातः । ७ विशाखभूतिपुत्रं ।

विशाखनन्दिनः स्वात्तवनं भंक्त्वानुगृह्य तम् ॥
सपितृव्यस्तपः कुर्वन्मासक्षणपारणे ॥ ५ ॥

विश्वनंदीनें उत्तम बगीचा बनविला होता. तो जबरदस्तीनें विशाखनंदीनें घेतला. अर्थात् दोघामध्यें भांडण जुंपलें. राजानें पुतण्याचाच पक्ष घेतला तेव्हां मुलगा पळून गेला. त्यामुळें त्रिश्वनंदीला उपरति उत्पन्न झाली व त्यानें आपल्या काकासह संभूतमुनींजवळ दीक्षा घेतली. पुढें विश्वनंदी महिन्याचें अनशनव्रत आचरून पारणें करण्यासाठीं मथुरा नगरींत गेला.

प्रविष्टो मथुरां धेन्वा पातितः क सविक्रमः ।
इति तेनो पहसितो वेश्यासौधाग्रवर्तिना ॥ ६ ॥

बापाला व चुलत भावाला कीं जो गादीचा खरा वारस होता अशा दोघाना राज्य सोडून जाण्यास कारणीभूत झाला ह्मणून प्रजेनें त्या दुराचारी विशाखनंदीला आमात्य वगैरेनीं हकलून दिले होते. तो नगरींतच वेश्येच्या घरीं होता. विश्वनंदिमुनि रस्त्यानें चालले असतां गाईचा धक्का लागून खालीं पडलें तें वेश्येच्या गच्चीवरून विशाखनंदीनें पाहिलें व त्रिश्वनंदीस ओळखून ह्मणाला, 'कुठें आहे तो तुझा पराक्रम ?'

१ स्वेभ्यो वनपालेभ्य आत्तं बलाद्गृहीतं वनं येन । स्वपिता विश्वनंदिनं कामभूपराजमपराध्यन्तं निर्जेतुं प्रस्थाप्य वनपालानभिभूय गृहीत नंदनोपमतन्नंदवनं २ संग्रामे तदाश्रयान्स्वयमुत्पाटितकपित्थवृक्षान्नाशयित्वा अनुगृह्य तं शिलास्तंभमाश्रित्य स्थितं तलप्रहारेण तं पातयित्वा विषीदंतं मा भैषीरिति समाश्वास्य राज्यं तद्वनं च दत्वा प्रव्रज्यां गृहीत्वा ३ पुत्राय राज्यं दत्वा प्रव्राजितेन पितृव्येणसह संभूतगुरुसंनिधौ तपस्यन् । ४ दुराचारत्वा दमात्यादिभी राज्यान्निर्वाटितेन जनस्य विगतेर्षीभूय तत्रागतेन ।

क्रोधान्निदानं तद्घातं कृत्वाप सपितृव्यकः ॥
महाशुक्रं ततश्च्युत्वा पौदनेशः प्रजापतेः ॥ ७ ॥

त्यानें टोचून बोललेलें ऐकून विश्वनंदिमुनीला राग आला व तेथेंच तो मरण पावून महाशुक्रनामक स्वर्गांत देव झाला. विशाखभूतिहि त्याच स्वर्गांत देव झाला होता. पोदनपुरचा राजा प्रजापति व राणी मृगावती यांच्या पोटीं त्रिपृष्टनांवानें विश्वनंदी जन्मला.

पुत्रः पितृव्यो विजयो बलोऽभूदितरो हरिः ।
त्रिपृष्टो जितसिंहोऽतो भवे भ्रान्त्वा पुरा रिपुम् ॥८॥

विशाखभूतीचा जीव राजा प्रजापति व राणी जयवती यांच्या पोटीं विजय नांवानें जन्मला. या प्रमाणें चुलते पुतणे सावत्र भाऊ झाले.

तं जातमलकाधीशमश्वग्रीवार्द्धचक्रिणाम् ॥
हत्वा स्वयम्प्रभाहेतोस्त्रिखण्डाब्भरतावनिम् ॥९ ॥
भुक्त्वागात्सप्तमीं सारिर्बह्वारंभपरिग्रहः ।
त्रिपृष्टो भूमिमस्तारि विजयः पुनरष्टमीम् ॥१०॥

विशाखनंदी अलकापुरीचा राजा अश्वग्रीव याच्या पोटीं जन्मला. त्रिपृष्ट व विजय पूर्वी बलभद्रनारायण होते. त्यांनीं अश्वग्रीला मारुन त्रिखण्डपृथ्वी पादाक्रांत केली होती. स्वयंप्रभाराणी खातर त्रिपृष्टानें

---

१ विशाखभूतिचरः २ विश्वनंदिचरः ३ एकदा प्रजोपद्रवकारिणं सिंहं जित्वा स्थितः ४ विशाखनंदिनं । ५ महातमःप्रभानरक भुवं ६ अश्वग्रीववंहितः ७ मुक्तिलक्षणां भूमिमगात् ।

पुष्कळ पापाचरण केलें व शेवटीं महातमः प्रभा नांवाच्या सातव्या नरकांत गेला. अश्वग्रीवाचा जीवहि त्याच नरकांत गेला. विजयानें विरक्त होऊन दीक्षा घेतली व मोक्षास गेला.

इति श्रीश्रेयन्स्तीर्थंकराश्वग्रीव प्रतिवासुदेव विजयबलदेव त्रिपृष्टवासुदेवेतिवृत्तोद्धार मेकादशम् ॥११॥

प्राग्द्वीपे वत्सकावत्यां यो रत्नपुरपालकः ।
पद्मोत्तरोऽभूच्छ्रमणो युगन्धरजिनाश्रयात् ॥ १ ॥

पुष्करार्धद्वीपाच्या पूर्वेस मेरुपर्वताजवळ वत्सकावती देशांतील रत्नपुरांत पद्मोत्तर नामक राजा राज्य करीत होता. एकदां मनोहर-पर्वतावर युगंधर तीर्थंकर आले असतां त्यांच्यांजवळ राजानें दीक्षा घेतली.

प्राप्तान्त्यनामा शक्रोऽथ महाशुक्रेऽथ नन्दनः ।
वसुपूज्यस्य देशेऽङ्गे चम्पायां सारसंयमम् ॥२॥

त्यानें सोळा भावनांचें चिंतन करून व तप आचरून तीर्थंकरनामकर्म बांधलें. तेथून तो महाशुक्रनामक विमानांत इंद्र झाला. नंतर चंपानगरचा राजा वसुपूज्य व राणी जयावती यांच्या पोटीं तो वासुपूज्यनामें करून जन्मला.

---

१ पुष्करार्द्धपूर्वशैल प्राग्विदेहे २ अभूत् ३ जयावतिगर्भजः ४ यथाख्यातचारित्रं प्राप्य निर्ववौ ।

कुमार एव संसार तत्वाद्ध्यानोदुपेत्य च ।
निर्वेवो तीर्थकृद्भ्यात्स श्रियं वासुपूज्यताम् ॥ ३ ॥

कुमार असतानांच त्यांना वैराग्य प्राप्त होऊन त्यांनीं दीक्षा घेतली. तपश्चर्या करून तीर्थ प्रवर्तित केलें व मोक्षाला गेले.

विन्ध्यशक्तिनृपो विन्ध्यपुरेऽभूदत्र भारते ।
सुषेणस्याथ कनकपुरेशो गुणमञ्जरीम् ॥ ४ ॥

या भरत खंडांत मलयदेशांतील विंध्यपुरांत विंध्यशक्ति नामक राजा राज्य करीत होता. त्याचवेळीं कनकपुरांत सुषेणराजा राज्य करीत होता. त्याच्याजवळ गुणमंजरी नामक नर्तकी होती.

नर्तकीरत्नकमाकर्ण्य चराहूतेन याचितम् ।
अददानमवस्कन्द्यँ तं जित्वाजौ तदग्रहीत् ॥ ५ ॥

त्या नर्तकीरत्नाची कीर्ति ऐकून विंध्यशक्तीनें तिला आपणाकडे पाठविण्यासाठीं सुषेण राजाकडे दूत पाठविला. त्यानें तिला पाठविण्याचे नाकारल्यामुळें युद्ध करून विंध्यशक्तीनें नर्तकी आणली.

तन्मानभङ्गान्निर्विद्य सुषेणः सुव्रताज्जिनात् ।
महापुरेशिना वायुरथेनामाचरत्तपः ॥ ६ ॥

मानभंग झाल्यामुळें सुषेणराजा खिन्न झाला त्यावेळीं सुव्रत जिनेंद्राजवळ महापुरच्या वायुरथराजासह दीक्षा घेऊन तपश्चर्या केली.

---

१ प्राप्य २ मुक्तोऽभूत् ३ वासुपूज्यस्यभावः वासुपूज्यता तां वासुपूज्य संबंधिनीं ४ घातयित्वा ५ तं सुषेणं । ६ महापुराख्यपुरस्वामिना ।

विमानेऽनुत्तरे वायुरथोऽभूत्प्राणते मघः।
निदानिकोऽन्योऽनुपमे देवो द्वारवतीपतेः ॥ ७ ॥

वायुरथमुनि प्राणतस्वर्गांतील अनुत्तरविमानांत इंद्र झाला. तेथून तो अनुत्तरविमानेश द्वारावतीचा राजा ब्रह्मा व राणी उषा यांच्या पोटीं द्विपृष्ठ नांवानें जन्मला.

तुग्ब्रह्मणोऽचलाख्योऽभूत्पूर्वो रामःपरो हरिः।
द्विपृष्ठाख्यो भवे भ्रान्त्वा भोगवर्धनपूःपतिम् ॥ ८ ॥

सुषेणराजाचा जीव राजा ब्रह्म व राणी सुभद्रेच्या पोटीं अचल नांवानें जन्मला. हे दोघे बलभद्र व नारायण होते. विंध्यशक्तीनें भोगवर्धननगरचा राजा श्रीधर याचे पोटीं तारक नांवानें जन्म घेतला.

तारकाख्यं प्रतिहरीभूतं गन्धेभयाचिनम्।
हत्वारिं सोऽर्धधिस्थानं तेनोमागाद्बलःशिवम् ॥ ९ ॥

तारक प्रतिनारायण होता. तारकानें द्विपृष्ठ व अचल यांच्याकडे असलेला प्रख्यात हत्ती मागविला. तो त्यांनीं न पाठविल्यामुळें तारकानें त्यांच्याशीं युद्ध केलें पण तो त्यांत मारला जाऊन सातव्या नरकांत गेला. द्विपृष्ठहि त्याच नरकांत गेला. अचलनें मात्र यामुळें विरक्त होऊन दीक्षा घेतली व तो मोक्षाला गेला.

---

१ स्वर्गे २-३ विन्ध्यशक्तिघाते कृत निदानः सुषेणः प्राणतस्वर्गेऽनुपमे विमाने ४ ब्रह्मणस्तुक पुत्रः ५ पूर्वो वायुरथचरः ६ परः सुषेणः ७ विन्ध्यशक्तिचरं ८ द्विपृष्ठः ९ सप्तमं नरकं १० रिपुणासहः।

इत्याशाधरहब्धे त्रिषष्टिस्मृतिनाम्नि महापुराणान्तस्तत्वसङ्ग्रहे श्रीवासुपूज्यतारक प्रतिकेशवाचलाख्यबलद्विपृष्टाख्यकेशवेतिवृत्तोतरं पुराणं द्वादशम् १२

प्रतीच्य धातकीखण्डेमेरूमत्याग्विदेहगे ।
विषये रम्यकावत्यां यो महानगरेऽधिराट् ॥ १ ॥

धातकी खंडांत मेरु पर्वताच्या पश्चिमेस रम्यकावती देशांतील महानगरांत पद्मसेन नामक राजा राज्य करीत होता.

पद्मसेनस्तपः सर्वगुप्तकेवलिसन्निधौ
गृहीत्वैकादशाङ्गज्ञस्तीर्थकृन्नाम बद्धवान् ॥ २ ॥

त्यानें प्रीतिंकरवनांत सर्वगुप्तकेवली आले असतां त्यांच्या जवळ दीक्षा घेतली. एकादशांगांचें अध्ययन करून तीर्थकर नाम कर्म बांधिलें.

सहस्रारेऽथ शक्रोऽभूत्ततः काम्पिल्यपत्तने ।
कृतवर्मनृपस्याभूत्सुतो हैमन्तसम्पदाम् ॥ ३ ॥

तेथून तो सहस्रार नामक बाराव्या स्वर्गांत इंद्र झाला. पुढें कांपिल्य नगरीचा राजा कृतवर्मा व राणी जयश्यामा यांच्या पोटीं विमलनाथ नांवानें जन्मला.

ब्रिलीनां वीक्ष्य निर्ग्रन्थी भूय ध्यानाप्तकेवलः ।
धर्मं प्रणीय सिद्धस्तं स्तुवे विमलवाहनम् ॥ ४ ॥

---

१ पश्चिमः । २ जयश्यामागर्भजः ।

एकदां हेमंतऋतूंतील सृष्टिशोभा क्षणार्धांत नष्ट झालेली पाहून विमलनाथानां वैराग्य उत्पन्न झाले व त्यानीं निर्ग्रंथ बनून तपश्चर्या केली व धर्मतीर्थ चालू करून सिद्धपदाला ते गेले. त्या विमलवाहन तीर्थंकराची मी स्तुति करतो.

योऽपरविदेहेऽभूच्छ्रीपुरे नन्दिमित्रराट् ।
स सुव्रतव्रतमुनेः प्राप्त व्रतोन्त्यानुत्तरं गतः ॥ ५ ॥

याच भरतखंडाच्या पश्चिमविदेहक्षेत्रांतील श्रीपुरांत मित्रनंदी नामक राजा होता. एकदां तो सुव्रतनाथतीर्थंकरांच्या दर्शनास गेला असतां त्यांची बोधवाणी ऐकून विरक्त झाला व तप आचरून सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गांतील अनुत्तरविमानांत अहमिंद्र झाला.

भरतेऽस्मिन्कुणालाख्ये देशे श्रावस्त्यधीश्वरः ।
सुकेतुर्भोगसक्तोऽभून्निषिद्धोऽप्यसकृद्धितैः ॥ ६ ॥

या भरत क्षेत्रांतील कुणाल देशांत श्रावस्ती नामक नगरींत सुकेतु नामक राजा राज्य करीत होता. तो फार भोगासक्त होता. त्याचे नातलग, मंत्री व प्रजाजन त्याचा फार निषेध करीत.

द्यूतं दीव्यन्सबल्याख्य हारिताशेषवस्तुकः ।
सुदर्शनाचार्यपार्श्वातपस्यां तपसामुना ॥ ७ ॥

द्यूतादिव्यसनांत त्यानें सर्वस्व गमावले. तेव्हां पश्चात्ताप पावून त्यानें सुदर्शनाचार्यांच्या जवळ दीक्षा घेतली व तप आचारिले.

---

१ संनिधाकुमारे. २ राजपुत्रीसत्यवदेवी प्रभृति. ३ भोजनमहं दीक्षां गृहीष्यामि चेन्मम न दाया न पतिष्यति ।

सबलाप्युद्धे इत्यात्तनिदानो लान्तवस्मृतः ।
तावभूतां सुतौ भद्रनाम्नो द्वारवतीपतेः ॥ ८ ॥

या तपानें कला, गुण, चातुर्य व बल प्राप्ती होवो असें निदान बांधून तो लांतवस्वर्गांत देव झाला. तेथून द्वारावती नगरीचे राजा रुद्र व राणी पृथ्वी यांच्या पोटीं तो स्वयंभू नांवानें जन्मला

धर्मस्वयम्भूनामानौ रामविष्णू अथैकदा ।
मधुर्बलिचरः सोऽर्द्धचक्री वरपुरेशिना ॥ ९ ॥

मित्रनंदीराजा अहमिंद्रभवांतून रुद्रराजाच्या सुभद्राराणीचे पोटीं धर्म नामें करून जन्मला. धर्म बलदेव होता व स्वयंभू वासुदेव होता. ज्यानें द्यूतांत सुकेतूला जिंकले होतें तो राजा यावेळीं रत्नपुरचा मधु नामक राजा झाला होता. तो प्रतिवासुदेव होता.

केनापि प्रहितं राज्ञा प्राभृतं दूतेघाततः ।
स्वयम्भुवा हृतं श्रुत्वा नारादात्तज्जिघांसयो ॥१०॥

मधुराजाकडे दुसऱ्या राजाकडून कांहीं भेट घेऊन जाणाऱ्या दोन दूतानां स्वयंभूनें ठार मारून भेट हिरावून घेतली. तें वर्तमान ऐकून मधु त्या बलदेव व वासुदेवाबरोबर लढण्यास गेला.

मुक्तचक्रोऽहतस्तेनं सप्तमीं भुवमाविशत् ।
पश्चात्स्वयम्भूश्चाधर्मादूर्ध्वं धर्मः सुनिर्वृतः ॥११॥

---

१ बलात्कारेण युध्ये पश्चात्सुकेतुना दीक्षा गृहीता २ नंदिमित्रसुकेतू द्वौ ३ जातः ४ द्वयोर्दूतौ निहत्य ५ तयोर्धर्मस्वयंभुवोर्हन्तुमिच्छया ६ मधु. ७ स्वयंभुवा ८ सप्तमीमाविशत् ९ मोक्षं गतः ।

त्या युद्धांत स्वयंभूनें सोडलेल्या चक्रानें मधुराजा मारला गेला व तो सातव्या नरकांत पडला. स्वयंभूसुद्धां त्याच नरकांत गेला. त्यामुळें व्यथित होऊन धर्मबलदेवानें दीक्षा घेऊन मोक्षपद गाठलें.

मधुरारामदत्तादिभवी मेरुश्चमन्दरः ।
वारुणीपूर्णचन्द्रादिभवी विमलसद्व्यपौ ॥ १२ ॥

याचकाळांत श्रीविमलतीर्थकरांचें मेरु व मंदर नामक दोन गणधर होते. त्यांची भवावली अशी—कौसल देशांतील वृद्ध नामक गावांत मृगायण नांवाचा एक ब्राह्मण होता. त्याच्या बायकोचें नांव मधुरा. हिचाच जीव पुढें मेरुगणधर झाला. या ब्राम्हण दांपत्याला वारुणी नामक मुलगी झाली. हिचा जीव पुढें मंदरगणधर झाला. मधुराब्राम्हणी मेल्यानंतर रामदत्ता राणी झाली. ही सिंहसेन राजाची पत्नी. हिनेंच सुभूतिमंत्र्यानें भद्रमित्र शेठची बळकावलेली रत्नमंजूषा मोठ्या युक्तीनें शेठला मिळवून दिली. ही राणी मेल्यानंतर महाशुक्रस्वर्गांत देव झाली. तेथून ती धरणीतिलकनगरचा राजा मतिवेग व राणी सुलक्षणा यांच्या पोटीं श्रीधरानामें करून जन्मली. श्रीधरा पुढें अर्जिका बनली व मेल्यावर आठव्या कापिष्ठ स्वर्गांत देवी झाली. पुढें पृथ्वीतिलक नगरीचा राजा मतिवेग व राणी प्रियाकरिणी यांच्या पोटीं ती रत्नमाला नामें करून जन्मली. नंतर तो जीव स्वर्गांत अच्युत देव झाला. तेथून

---

१ मेरुभवः २ रामदत्तादिभवो यस्य मेरोः सः ३ पुनः श्रीवि-मलनाथगणधरौ जातौ ।

तो जीव अयोध्यानगरीचा राजा अर्हद्दास व राणी सुव्रता यांच्या पोटीं वीतभय नामें करून जन्मला. हा बलदेव मेल्यानंतर लांतव-स्वर्गांत आदित्याभ नामक देव झाला. हाच देव उत्तरमथुरानगरीचा राजा अनंतवीर्य व राणी मेरुमालिनी यांचे पोटीं मेरु नांवानें जन्मला व विमलनाथ तीर्थकरांचा गणधर झाला. मधुराब्राह्मणीची मुलगी वारुणी मेल्यानंतर तिच्या रामदत्ताभवांत तिचा पूर्णचंद्र नामक मुलगा होऊन जन्मली. पूर्णचंद्र दीक्षा घेऊन वारल्यावर वैडूर्यदेव झाला. नंतर मधुरेच्या श्रीधराभवांत तो देव यशोधरा नामें करून जन्मला. तिचे सूर्यावर्ताशीं लग्न झालें व त्यांना रश्मिवेग नामक मुलगा झाला. यशोधरा अर्जिका होऊन मेल्यानंतर आठव्या कापिष्ठ स्वर्गांत देवी झाली. मधुरेच्या रत्नमालाभवांत ही देवी रत्नायुधनामक पुत्र होऊन तिला जन्मली. अयोध्येचा राजा अर्हद्दास व राणी जिनदत्ता यांच्या पोटीं पुढें रत्नायुध मेल्यानंतर बिभीषण नांवानें जन्मला. हा नारायण मेल्यावर दुसऱ्या नरकांत गेला. तेथून तो अयोध्येचा राजा श्रीवर्मा व राणी सुसीमा यांचे पोटीं श्रीधाम नांवानें जन्मला. दीक्षा घेऊन तो मेल्यानंतर पांचव्या ब्रह्म नामक स्वर्गांत देव झाला. वीतशोकपुरचा राजा वैजयंत व राणी सर्वश्री यांच्या पोटीं तो देव जयंत नांवानें जन्मला. पुढें तो धरणेंद्र झाला. शेवटीं हा धरणेंद्र उत्तरमथुरानगरीचा राजा अनंतवीर्य व राणी अमितमती यांच्या पोटीं मंदर नामें करून जन्मला व विमलनाथ तीर्थकराचा गणधर बनला. याप्रमाणें हे दोन गणधर

मागील भवांत सावत्र भाऊच होते. वारुणीचा जीव बारा जन्मानन्तर मंदर झाला आणि मधुरेचा जीव आठ जन्मानन्तर मेरु गणधर झाला.

जातौ सूच्येत तद्वृत्तं भरतेऽत्र खगाग्र्यपाक् ।
आनीय गन्धमालिन्या नदीपञ्चकसङ्गमे ॥ १३ ॥

वैजयंतमुनि वनांत प्रतिमायोग धारण करून बसले असतां विद्युद्दंष्ट्र नामक विद्याधरानें पूर्वजन्मीचें वैर स्मरून त्यानां भरतक्षेत्रातील विजयार्द्धपर्वताच्या पूर्वेस गंधमालिनीदेशांत असलेल्या कुसुमवती, हरिवती, सुवर्णवती, गजवती आणि चंडवेगा या पांच नद्यांच्या संगमांतील खोल पाण्यांत आणून टाकलें.

क्षिप्त्वा प्राग्वैरतो विद्युद्दंष्ट्रखेटेन मारितः ।
खेटैस्तदीडितश्चान्यैः सञ्जयन्तः सुधीर्मुनिः ॥ १४ ॥

त्याला इतर विद्याधरानींहि मदत केली.

तत्कल्याणेऽहिरोड्भूतो निदानादागतोऽनुजः ।
तस्याङ्गं वीक्ष्य रुष्टोरिं सम्बन्धुं हन्तुमुद्यतः ॥ १५ ॥

सजयंत मुनीचा भाऊ जयंत धरणेंद्र आपल्या भावाला झालेली पीडा पाहून विद्युद्दंष्ट्राला सर्व बांधवासह समुद्रांत बुडवून मारूं लागला.

१ तयोर्मेरुमंदरयोः २ जंबूद्वीपापरविदेहस्थविजयार्द्ध ३ दक्षिणतः सकाशादानीय अपाक् शद्बोऽत्राव्ययः । ४ श्रीभूतिभवे सिंहपुरे सिंहसेन राजेन वधात् । ५ श्रीभूतिचरेण ६ स चासौ ईडितस्तदीडितः ७ सिंहसेन राजचरः ८ धरणेंद्रत्वं प्राप्तः ९ जयंतनामा १० नागपाशेन बद्ध्वा समुद्रे क्षेप्तुं ।

¹आदित्याभसुरेणोक्त्वा सत्यघोषादिवृत्तकम् ।
²वोरितो मन्दराख्योऽभूद्गणी ³मेरुश्च स क्रमात् ॥१६॥

रामदत्तेनें रत्नमंजूषा भद्रमित्र शेठला परत दिली व श्रीभूति उर्फ सत्यघोष मंत्र्याची लबाडी बाहेर आणल्यावर सिंहसेन राजानें त्याला शिक्षा दिली होती. त्यामुळें तो त्याचा वैरी बनला होता. मेल्यानंतर तो मंत्री अगंधन नामक सर्प झाला. मेल्यावर तो तिसऱ्या नरकांत गेला. तेथून चमरहरिण झाला. पुढें कुक्कुट-सर्पयोनींत गेला. नंतर पुन्हा तिसऱ्या नरकांत जाऊन अजगरयोनींत जन्मला. नंतर तो भिल्ल झाला. तेथून तो भरतक्षेत्रांतील भूतरमन नामक वनांत गोशृंग तापसी व त्याची बायको संखिया यांच्या पोटीं मृगशृंग नांवानें जन्मला. त्यानें पंचाग्नि साधन केलें व विद्याधरवैभव पाहून तें निदान केलें. त्यामुळें तो वज्रदंष्ट्र व विद्युत्प्रभा या विद्याधर जोडप्यापासून विद्युदंष्ट्र नामेंकरून जन्मला. राजा सिंहसेन मेल्यानंतर अशनिघोषनामक हत्ती झाला. तो मरून नंतर श्रीधरदेव, रश्मिवेग, अर्कप्रभ वगैरे जन्म घेऊन चक्रपुरचा राजा चक्रायुध व राणी चित्रमाला यांच्या पोटीं वज्रायुधनामें करून जन्मला. अशनिघोष हत्तीला विद्युदंष्ट्रानेंच सर्पभावांत दंश करून मारलें होतें. राजा वज्रायुध मुनि होऊन प्रतिमा योग धारण करून तपश्चर्या करीत असतां विद्युदंष्ट्रानें भिल्ल-

---

१ रामदत्ता चरेण २ निषिद्धः ३ आदित्याभसुरः मेरुरभूत् चक्राराजयं तो मंदरोऽभूत् ।

भवांत त्यानां ठार मारले होतें. तेव्हां तो जीव सर्वार्थसिद्धिस्वर्गांत अहमिंद्र झाला व नंतर संजयंत झाला. अशा रीतीनें संजयंतमुनि व विद्युद्दंष्ट्राचे भवोभवीचें वैर असल्यामुळें विद्युद्दंष्ट्रानें मुनिला विनाकारण संगमांत बुडविलें असें धरणेंद्राला आदित्यादेवानें सत्यघोष व सिंहसेन भवापासून इत्तीवृत्त सांगून समजाविल्यावर तो स्वस्थ झाला.

इति श्रीविमलनाथधर्मस्वयंभूमधुवृत्तगर्भसञ्जयन्तमेरुमन्दरचरितोत्तरं त्रयोदशम् ॥ १३ ॥

राजा प्राग्धातकीखण्डकच्छकावत्यवास्थितः ।
पुरे पद्मरथोऽरिष्टे यः श्रित्वार्हत्स्वयंप्रभात् ॥ १ ॥

धातकीखंड द्वीपांत मेरुपर्वताजवळ कच्छकावती देशांत अरिष्ट नामक गांवचा राजा पद्मरथ स्वयंप्रभ तीर्थंकराजवळ दीक्षा घेऊन त्याचाच आश्रय करता झाला.

तपो बध्वा तीर्थकृत्त्वं भुक्त्वाच्युतरमांच्युतः ।
साकेते सिंहसेनस्य पुत्रीभूय विरज्य च ॥ २ ॥

बरीच तपश्चर्या करून त्यानें तीर्थंकरनामकर्म बांधलें व सोळाव्या अच्युतस्वर्गांत पुष्पोत्तर विमानांत देव झाला तेथून तो अयोध्येचा राजा सिंहसेन व राणी जयश्यामा यांच्या पोटीं अनंतनाथ नामें करून जन्मला बरीच वर्षे राज्य करून त्यानें दीक्षा घेतली.

१ श्रित्वा आश्रित्य । २ षोडशस्वर्गजां लक्ष्मीं ३ जयश्यामायां ।

उल्कापातेक्षणाज्जात कैवल्यस्तीर्थकृत्सताम् ॥
प्राग्र्योऽनन्तसम्पदम्प्राप्यात्मनः पायादनन्तजित् ॥३॥

एकदां उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व दीक्षा घेऊन त्यानें तपश्चर्या केली व सर्वज्ञ बनून सज्जनांत श्रेष्ठ झाला. धर्मतीर्थ प्रवर्तित करून जे मोक्षाला गेले ते अनंतनाथ तीर्थंकर आमचे रक्षण करोत.

वसुषेणः पौदनेऽस्मिन्नृपो नन्दास्य वल्लभा ॥
तां वीक्ष्य मलयाधीशस्तन्मित्रं चण्डशासनः ॥ ४ ॥

याच भरत क्षेत्रांतील पौदानपुरांत राजा वसुषेण व राणी नंदा राज्य करीत होती. मलयदेशाचा राजा चंडशासन हा सुषेण-राजाचा मित्र होता. नंदाराणीला पाहून तो मोहित झाला.

कामार्तो हृततद्भर्ता शोकार्तः सन्प्रबोधितः ॥
श्रेयोगणं नुत्यं कृत्वा सिंहनिःक्रीडितं तपः ॥ ५ ॥

कामपीडित झालेल्या चंडशासनानें तिला पळवून नेली तेव्हां राजा वसुषेण फार कष्टी झाला, पण त्याचा निरुपाय होता ह्मणून त्यानें जागे होऊन श्रेय नामक गणधराजवळ दीक्षा घेतली व सिंहनिःक्रीडित नामक घोर तप त्यानें आचरिलें.

---

१ सत्पुरुषाणां मध्ये प्राग्ज्येष्ठः । २ वसुषेणस्य भार्या नंदा ३ नंदा ४ तस्य वसुषेणस्य ५ उपायेन तां हृत्वा स्वपुरं गतः ६ वसुषेणः ७ प्रबोधो जातो यस्य सः प्रबोधितः ८ नुत्वा ।

ततो निदानतोऽगच्छत्सहस्रारं परस्थितिः ॥
प्राग्विदेहे नन्दनेऽभूत्पुरे राजा महाबलः ॥ ६ ॥

मी पुढील जन्मांत बलिष्ठ राजा व्हावे असें निदान बांधून वसुषेण मुनि मेल्यावर बाराव्या सहस्रार नामक स्वर्गांत देव झाला. विदेहक्षेत्रांत नंदनपुरांत राजा महाबल राज्य करीत होता.

सोऽपि तद्वत्तपः कृत्वा प्रजापालार्हदन्तिके ॥
शान्तस्तत्रैव देवोऽभूत्ततश्च्युत्वाऽभवत्सुतः ॥ ७ ॥

प्रजापाल तीर्थंकराजवळ दीक्षा घेऊन त्यानेंहि तशीच तपश्चर्या केली व बाराव्या सहस्रार नामक स्वर्गांत देव झाला.

द्वारावत्यामभूत्सोमप्रभभूपस्य सुप्रभः ।
वसुषेणचरोऽस्यासीदनुजः पुरुषोत्तमः ॥ ८ ॥

तेथून तो द्वारावती नगरीचा राजा सोमप्रभ व राणी जयावती यांच्या पोटीं सुप्रभ नांवानें जन्मला. त्याच्या सीताराणीपासून त्याला पुरुषोत्तम नामक मुलगा झाला. तो वसुषेणाचा जीव होय.

तच्छ्रियं नारदाच्छ्रुत्वा काशीशो मधुसूदनः ।
तौ चण्डशासनभरौ तेनैवेभादिकंकरम् ॥ ९ ॥

काशीनगरीचा राजा मधुसूदन यानें नारदापासून पुरुषोत्तम

---

१ भवांतरेऽलंध्य शासनः कांतो भूयामिति संकल्पः २ परा उत्कृष्टा स्थितिः अष्टादशसमुद्रायुः ३ जंबूद्वीपस्थे ४ शांतनामा ५ सहस्रारे ६ द्वारावती च स्यात् । ७ तस्य पुरुषोत्तमस्य ८ चंडशासनवरः ९ प्रचंडाज्ञातत्परौ १० नारदेनैवगजरत्नादिकरं ।

व वसुप्रभ यांचें वाढतें सामर्थ्य ऐकले. तेव्हां त्यानें हत्ती वगैरे कर-भार वसूल करण्यासाठीं नारदाला पाठविलें.

प्रातिलोम्यं तयोःश्रुत्वाक्रुद्धस्तौ हन्तुमागतः ।
स हतो विष्णुना सारिःक्ष्मांगतोन्त्यां बलेःशिवम्॥ १०

त्यांची उलट उत्तरें ऐकून तो त्यांना मारण्यास गेला. तेव्हां पुरुषोत्तमानें त्याला मारले. पुढें पुरुषोत्तम मरून सातव्या नरकांत गेला म्हणून सुप्रभला फार दुःख झाले. तेव्हां त्यानें सोमप्रभ तीर्थंकराजवळ दीक्षा घेऊन कठिण तप केले व तो मोक्षाला गेला.

इति श्री अनन्तसुप्रभपुरुषोत्तममधुसूदनेतिवृत्तोत्तारं चतुर्दशम् ॥ १४ ॥

यःसुसीमापुरे पूर्व धातकीखण्डवत्सगे ।
नृपो दशरथःस्तावैदिन्दुग्रहणदर्शनात् ॥ १ ॥

धातकीखंडाच्या पूर्वेस मेरुपर्वताजवळ विदेहक्षेत्रांतील वत्सदेशांत सुसीमापुरींत दशरथ नामक राजा राज्य करीत होता. त्याला चंद्रग्रहण पाहून वैराग्य उत्पन्न झाले.

दीक्षितःस्तीर्थकृत्पुण्यं बध्वासर्वार्थसिद्धिशम् ।
भुक्त्वाभानुमहाराज तोको रत्नपुरेऽजनि ॥ २ ॥

दीक्षा घेऊन त्यानं षोडशभावनांचें चिंतवन केले व तीर्थंकर नामकर्म बांधले. तेथून तो सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गांत अहमिंद्र

---

१ शुभत्वं २ सप्तमीं ३ पश्चात् ४ सुखं ५ सुप्रभागर्भे ।

झाला. पुढें तो रत्नपुरचा राजा भानु व राणी सुप्रभा यांच्या पोटीं जन्मला.

वीक्ष्योल्कां यानमारूढः संयमारूढकेवलः ।
प्ररूढधर्मतीर्थोऽसौ धर्मो धर्मं तनोतु नः ॥ ३ ॥

एकदां उल्कापात पाहून धर्मनाथांना वैराग्य उत्पन्न झालें व त्यांनीं दीक्षा घेऊन तप आचरिलें. धर्मतीर्थ प्ररूढ करून जे मोक्षाला गेले ते धर्मनाथतीर्थंकर आमचें रक्षण करोत.

मेरोःप्रत्यगिह द्वीपे वीतशोकापुरीपतिः ।
नरादिवृषभस्तप्त्वा तपो दमवरान्तिके ॥ ४ ॥

मेरु पर्वताच्या पश्चिमेस याच धातकी खंडांतील राजगृह नगरींत नरवृषभ नांवाचा राजा होता. त्यानें दमवर मुनीजवळ दीक्षा घेऊन तप आचरिलें. मरणानंतर तो सहस्रारनामक स्वर्गांत देव झाला.

सहस्रारं समापास्मिस्तथा राजगृहे नृपः ।
सुमित्रो मल्लतादृप्तो राजसिंहेन भूभुजा ॥ ५ ॥

त्याच राजगृहीचा राजा सुमित्र चांगला मल्ल होता व त्यामुळें त्याला गर्व झाला होता.. राजसिंह नामक दुसरा एक मल्लराजा राजगृहीस एकदां आला.

निर्जितो दोर्युधा कृष्णाचार्यान्ते दुर्धरं तपः ।
कृत्वा मृतो निदानेन माहेन्द्रेऽभून्महर्द्धिकः ॥ ६ ॥

---

१ प्ररूढं प्रसिद्धं धर्मतीर्थं यस्य सः २ पश्चिमे. ३ मल्लयुद्धेन ४ सिंहनिःक्रीडितादिकं ।

द्वंद्वयुद्धांत त्यानें सुमित्राला जिंकलें तेव्हां तो फार खट्टु झाला व कृष्णाचार्याजवळ जाऊन त्यानें दीक्षा घेतली. सिंहनिष्क्रीडितादि घोर तपें आचरून त्यानें निदान बांधलें कीं आपण बलिष्ठ राजा व्हावें. मरणानंतर तो चौथ्या माहेंद्र नामक स्वर्गांत महर्द्धिकदेव झाला.

आद्योऽथ सिंहसेनस्य सूनुःखगपुरेशिनः ।
सीरी सुदर्शनोऽन्योऽभूद्विष्णुःपुरुषसिंहकः ॥ ७ ॥

खगपुरचा राजा सिंहसेन व राणी विजया यांच्या पोटीं नरवृषभाचा जीव स्वर्गांतून सुदर्शन नांवानें जन्मला. त्याच राजाला अंबिकाराणीपासून सुमित्राचा जीव स्वर्गांतून येऊन विष्णु नांवानें झाला.

राजसिंहचरो भ्रान्त्वा ततो हास्तिनपूःपतिः ।
मधुक्रीडाभिधो जज्ञे याचमानस्ततःकरम् ॥ ८ ॥

राजसिंहमल्लाचा जीव अनेक योनींत जन्मत हस्तिनपुरचा राजा मधुक्रीड नामें करून झाला व त्यानें सुदर्शन व विष्णु-पुरुषसिंह राजाकडे करभार मागितला.

केशवेन हतोऽगच्छदवधिस्थानमन्वरि ।
धर्मतीर्थकराल्लब्धबोधिःसिद्धिमगाद्बलः ॥ ९ ॥

तेव्हां त्या दोघांनीं करभार नाकारल्यावर तो युद्धास आला व विष्णूकडून मारला गेला. विष्णुहि नंतर मेला व सातव्या नरकांत गेला. त्यामुळें सुदर्शनाला वैराग्य वाटून त्यानें

---

१ नरवृषभचरः २ सुमित्रचरः ३ तदनंतरं ४ दंडगभाख्यप्रधानमुखेन कृत्वा ५ पुरुषसिंहात् ६ पुरुषसिंहेन सह ।

धर्मनाथतीर्थंकराजवळ दीक्षा घेतली व तपश्चर्येनें केवलज्ञान प्राप्त करून घेऊन तो मोक्षाला गेला.

विचित्रपुरेराण्मध्यग्रैवेयकमगात्तपः ।
तप्त्वा नरपतिर्वासुपूज्यान्ते कोशलापतेः ॥ १० ॥
मघवा यः सुमित्रस्य पुत्रो भूत्वा स चक्रिताम् ॥
भुक्त्वापाभयघोषाख्यकेवल्यन्ते परं पदम् ॥ ११ ॥

विचित्रपुरचा राजा नरपति नामक होता. त्यानें तप आचरून मध्यम ग्रैवेयक नामक स्वर्गांत अहमिंद्रपद मिळविलें. तेथून तो अयोध्येचा राजा सुमित्र व राणी भद्रा यांच्या पोटीं मघवान नांवानें जन्मला. तो चक्रवर्ती होता. बरेंच वैभव भोगल्यानंतर त्याला उपरति झाली व त्यानें अभयघोष जिनेंद्राची वाणी ऐकून दीक्षा घेतली. बरीच तपश्चर्या करून तो मोक्षाला गेला.

अथाच्युतादेत्य सूर्यवंशजोऽनन्तवीर्यजः ॥
चक्री सनत्कुमारोऽभूत्साकेतेऽत्यन्तरूपवान् ॥ १२ ॥

अयोध्येचा सूर्यवंशी राजा अनंतवीर्य व राणी सहदेवी यांच्या पोटीं अच्युतनामक सोळाव्या स्वर्गांतील देवानें सनत्कुमार नांवानें जन्म घेतला. हा मुलगा रूपवान असून चक्रवर्ती होता.

सौधर्मेन्द्रस्तुतं श्रुत्वा तद्रूपं वीक्ष्य संसदि ।
द्वौ देवावूचतुस्तं भो चक्रिन् ! शृणु यथाश्रुतम् ॥ १३ ॥

---

१ विचित्राख्यनगरस्य नाथो नरपतिनामा । २ सुमित्रस्य । ३ तस्य रूपं ।

सौधर्मेन्द्राच्या सभेंत सनत्कुमाराच्या रूपाची स्तुति केलेली ऐकून दोन देव ते प्रत्यक्ष पाहण्यास आले व खूष होऊन ह्मणाले.

रूपं तथैव ते हेतुर्न्यूनमद्येक्षणान्मनाक् ।
श्रुत्वेति चक्री निर्विद्य दीक्षितो वितपैश्चरन् ॥१४॥

हे चक्रवर्ति, तुझें रूप असामान्य आहे खरें पण आज आह्मी प्रथम पाहिल्या पेक्षां आतां तें थोडेसें कमी झालें आहे. तें ऐकून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व दीक्षा घेऊन त्यानें तपश्चर्या केली.

प्राप्तर्द्धिः प्रसहन्व्याधीन्सौधर्मेण पुनः स्तुतः ।
वैद्यीभूयामरः कश्चित्तं परीक्षितुमागतः ॥ १५ ॥

तपश्चर्येंत तो दुःख न मानतां अनेक व्याधि सहन करूं लागला ह्मणून सौधर्मेन्द्रानें त्याची पुन्हा स्तुति झाली. ती ऐकून एक देव वैद्याचा वेष घेऊन त्याची परीक्षा करण्यासाठीं आला.

भो मुने ! हन्मि ते व्याधीनित्युक्तस्तेन सोऽवदत् ॥
शरीरस्पर्शमात्रेण पश्य शाम्यन्ति मे गदाः ॥ १६ ॥

हे मुने, मी तुझी व्याधि नाहींशी करतो असें देवानें ह्मटलें तेव्हां शरीराला स्वतः स्पर्श करून मुनींनीं आपलें सर्व रोग नाहींसें केले.

---

१ कारणं किंतु वर्तते २ ईषत् ३ विशिष्टं ४ संक्लेशं विना सहमानः ५ वैद्यवेषं धृत्वा ६ हस्तस्पर्शेन स्वव्याधिं प्रशमय्य प्रत्यय उत्पादितः ।

हर जन्मजरादीन्वदसि वैद्य इतीरितैः ।

तं श्रुत्वागात्स्वर्गं सोऽपि हत्वा कर्माण्यगात्[illegible] ॥१०॥

व ते त्यास म्हणाले की तूं वैद्य आहेस तर जन्मजरादि व्याधीचें निवारण कर. तें ऐकून देव स्वर्गाला परत गेला व चक्रवर्ती सर्व कर्मांचा उच्छेद करून अशरीरी बनला म्हणजे मोक्षाला गेला.

इति श्रीधर्मनाथसुदर्शनपुरुषसिंहमघवत्सनत्कुमारचरितं पञ्चदशम् ॥१५॥

श्रीषेणो मलये योऽभूद्देशे रत्नपुरे नृपः ।

इन्द्रोपेन्द्रौ सुतौ सिंहनन्दितानिन्दिताख्ययोः ॥१॥

मलय देशांतील रत्नपुरांत श्रीषेण नामक राजा होता. त्याला सिंहनंदिता व अनिंदिता नामक दोन राण्या होत्या. पहिलीचा मुलगा इंद्रसेन व दुसरीचा उपेंद्रसेन.

पत्न्योःसोऽजीजनद्विप्रस्तत्प्रियो सत्यभामिका ।

संपंचाश्चर्यमादित्यगत्यरिञ्जयचारणौ ॥ २ ॥

---

१ कथितः २ देवः ३ स्वर्गम् ४ चक्री ५ सिद्धत्वमगात् ६ इंद्रः इंद्रसेनः सिंहनंदितापुत्रःउपेन्द्रः उपेन्द्रसेनोऽनिंदितापुत्रः ७ पत्न्योः भार्ययोर्विषये सुतौ अजीजनत् । ८ कपिलः । ९ मगधदेशाचलग्रामवास्तव्यविप्रधरणीजटसत्कदासीपुत्रस्य कपिलाख्यस्य पत्नी १० राजा ११ रत्नवृष्टिः, पुष्पवृष्टिः, दुंदुभिनिःस्वनः, सुवातः, साधुवादश्चेति दानार्थं आश्चर्यपंचकं पंचाश्चर्यसहितं ।

मगधदेशांतील अचलगांवचा ब्राह्मण धरणीजट व ब्राह्मणी अग्निला यांना मोठीं इंद्रभूति व अग्निभूति नामक दोन पुत्र जन्मले. त्या ब्राम्हणाचा कपिल नामक एक दासीपुत्र होता. रत्नपुरच्या सत्यक ब्राह्मणानें जंबू ब्राह्मणीपासून झालेली सत्यभामा कपिलाला दिली. तो श्रीषेण राजाच्या दरबारीं कांहीं दिवस होता. पण त्याचें हीनकुल कळल्यावर त्याला हाकलून देण्यांत आलें. रत्नपुरांत एकदां आदित्यगति व अरिंजय नामक चारणमुनि आले. त्यांनां राजानें आहार दान केल्यामुळें पांच आश्चर्यांची वृष्टि झाली. (रत्नवृष्टि, पुष्पवृष्टि, सुरदुंदुभीनिनाद, सुगंधीवारा, व जयजयकार हीं पांच आश्चर्यें होत)

सन्तर्प्य[1]ेन सो[2]ऽबध्नात्पुण्यं तां[3]श्चानुमोद्य तत्[4] ।
पुत्रावनन्तमतियुद्भग्नाशावनु सोऽन्यदा ॥ ३ ॥

मुनींला आहारदान केल्यामुळें श्रीषेण राजाला व त्याला अनुमोदन दिल्यामुळें सिंहनंदिता, आनंदिता व सत्यभामा या तीघींनां उत्तर कुरुभोगभूमींतील आयुष्याचें बंधन झालें. कौशांबीनगरीचा राजा महाबल व राणी श्रीमती यांची मुलगी श्रीकांता इंद्रसेनाला दिली होती. तिच्याबरोबर अनंतमती नांवाची दासी पाठराखीण आली होती. तिच्याशीं उपेंद्रसेनाचा संबंध घडला.

---

१ राजा २ तिस्रः अबध्नन् ३ दीयमानं दानं ४ इंद्रसेनपत्न्याः श्रीकांतायाः विलासिन्यै अनंतमतिनाम्न्यै युधि भग्ना आशा यकाभ्यां तौ निमित्तीकृत्य.

रंतुं गतौ वने घ्रात्वा विषपुष्पं मृतःसमम् ।
ताभिश्च धातकीखण्डप्राग्मेरूदक्कुरावभूत् ॥ ४ ॥

त्यामुळें इंद्रसेन चिडला व दोघांचें युद्ध जुंपलें. त्यानां आवरण्यासाठीं राजा दोन राण्या व सत्यभामेसह गेला असतां त्यांनीं एक विषारी फूल हुंगले व ते चौघे तेथें मेले. धातकीखंडांत मेरू-पर्वताजवळ उत्तरकुरु नामक भोगभूमींत राजा व सिंहनंदिता आणि अनिंदिता व सत्यभामा या चार जीवांची दोन आर्य जोडपीं जन्मलीं.

सिंहनन्दितया भोगान्भुक्त्वा तत्रार्ययार्थ सः ।
सौधर्मेऽभूत्सत्यभामापत्नीकोऽनिन्दितौचरः ॥ ५ ॥

त्या उत्तरकुरुभोगभूमींत सिंहनंदितेसह बराच काळपर्यंत भोग भोगून श्रीषेण सौधर्मस्वर्गांत देव झाला. अनिंदितेचा जवि आर्य व सत्यभामेचा जीव आर्या झाला होता. हें जोडपेंहि सौधर्म स्वर्गांत गेलें.

आर्योऽपि तौ मिथःप्रीतौ श्रीषेणार्यचरोऽमरः ।
अत्रामितादितेजस्को द्विश्रेणीट्तत्प्रियाप्यभूत् ॥ ६ ॥

---

१ उदक्कुरौ २ पत्नीभूतया ३ अनिंदिताराशी तत्रार्योऽभूत् सत्यभामा च तस्य पत्नी । ४ श्रीषेणश्चार्यचरो देवः श्रीप्रभनामा श्रीनिलये विमाने जातः । श्रीषेणपत्नी च विद्युत्प्रभाख्या सिंहनंदितार्याचरी । तथा अनिंदितार्यचरो देवः विमलप्रभाख्ये विमाने जातः । तत्पत्नी च शुक्रप्रभाख्या सत्यभामार्याचरी सिंहनंदिताचरी ज्योतिःप्रभा जाता । सत्यभामाचरी सुतारा जाता । ५ अस्मिन् भरतक्षेत्रे विजयार्द्धदक्षिणश्रेण्यां रथनूपुरचक्रवालपुरे ६ ज्योतिःप्रभा ।

हीं आर्ये जोडपी परस्परावर फार प्रेम करीत. श्रीषेणाचा जीव श्रीनिलयविमानांत श्रीप्रभनामक देव झाला व सिंहनंदिता विद्युत्प्रभानामक देवी झाली. अभिंदितेचा जीव विमलप्रभानामक विमानांत देव झाला व सत्यभामेचा जीव सुतारादेवी झाली. चक्रवाळरथनूपुरचा राजा ज्वलनजटी विद्याधर व राणी वायुवेगा यांना स्वयंप्रभानामक पुत्री झाली. सुरम्यदेशांतील पोदनपुरचा राजा प्रजापति व राणी मृगावती यांच्या उदरीं त्रिपृष्ट जन्मला. याला स्वयंप्रभा दिली.

त्रिपृष्टविष्णुमत्रैत्य स्वयम्प्रभावृतत्सुखम् ।
सुतारा तत्स्वसौ श्यालीभूतं श्रीविजयार्न्हयम् ॥ ७ ॥

पोदनपुरच्या प्रजापती राजास भद्राराणी पासून विजय जन्मला. त्रिपृष्ट विष्णूला स्वयंप्रभेपासून ज्योतिप्रभा नामक मुलगी झाली व विजयभद्र आणि श्रीविजयनामक दोन मुलगे झाले. स्वयंप्रभेला अर्ककीर्तिनामक भाऊ होता. त्याची पत्नी ज्योतिर्माला. त्यानां अमिततेज नामक पुत्र व सुतारानामक पुत्री झाली. ज्योतिःप्रभा अमिततेजाला देण्यांत आली व सुतारा श्रीविजयाला देण्यांत आली.

तां हृतां प्राग्भवप्रेम्णाऽशनिघोषखगेशिना ।
प्रत्यानीयाहवाद्देशैसंयमं विजयार्हतः ॥ ८ ॥

---

१ अत्र भूमौ पित्रा सहागत्य २ सुखं यथा भवति ३ अमिततेजसो भगिनी ४ विमलप्रभचरं ५ सुतारां ६ संग्रामं विधाय ७ गृहीत्वा ।

चमरचंचापुरच्या राजा इंद्राशनि व राणी आसुरिका यांच्या पोटीं अशनिघोषनामक विद्याधर पुत्र जन्मला. त्यानें सुतारेला पाहि-ल्यावर तो मोहित होऊन तिला पळवून नेली. एक मायामृग निर्माण करून त्याच्या मागें त्यानें श्रीविजयाला लावलें होतें. वैताली नामक विद्येला सुतारेचें खोटें रूप देऊन बसविलें होतें. श्रीविजय शिका-रीहून परत आल्याबरोबर साप चावल्याचें ढोंग करून वैताली मरून पडली. सुतारच मेली असें मानून श्रीविजय शोक करीत होता इतक्यांत एका विद्याधरानें अशनिघोषाशीं लढून तिला आणून पोहोंचविली. विजय अरिहंताजवळ अशनिघोषानें दीक्षा घेतली. अमिततेज श्रीविजयाच्या मदतीस आला. त्यानेंहि देशसंयम स्वीकारला.

से गृहीत्वा चिरं तप्त्वा मासायुःप्रार्थतो मृतः ।
कृत्वाष्टाह्मिकं सत्यैवमानतेऽभूदिवौकसौ ॥ ९ ॥

देशसंयम घेऊन त्यानीं अष्टान्हिक पूजा केली. एक म-हिना आयुष्य उरलें असतां त्यांनें नंदनमुनीजवळ दीक्षा घेतली व अमिततेज तेराव्या आनत स्वर्गात नंद्यावर्त विमानांत मणिचूल नामक देव झाला. आणि श्रीविजयहि त्याच स्वर्गात स्वस्तिक विमानांत मणिचूलनामक देव झाला.

ततोऽत्र वत्सकावत्यां प्रभाकर्यां बलाच्युतौ ।
स्तः स्मापराजितानन्तवीर्यौ स्तैमितसागरी ॥ १० ॥

---

१ अमिततेजाः २ संन्यासात् ३ अष्टान्हिकं कृत्वा द्वाविंशतिदिन संन्यासेन ४ श्रीविजयेन सह ५ अमरगुरुमुनितो विमलांदि मन्दिरतः त्रि-पृष्ठश्रियं श्रुत्वा कृतविष्णुलक्ष्मीनिदानेन ६ स्तिमितसागरनृपपुत्रौ

जंबुद्वीपांत पूर्वविदेहक्षेत्रांत वत्सकावती देशांतील प्रभाकरी नगरींत राजा स्तिमितसागर व राणी वसुंधरा यांच्या पोटीं रविचूलदेव अपराजित नामें करून जन्मला व त्याच राजाच्या वसुमती राणीस मणिचूलदेव अनंतवीर्य नांवानें जन्मला.

सिद्धविद्यौ नर्तकीप्सुं दमितार्यर्द्धचक्रिणम् ।
हत्वा तत्र हरिर्भुक्त्वा महीं घार्मोऽहसोऽजनि ॥११॥

हे दोघे भाऊ परस्परावर प्रेम करीत राज्य करीत. बर्बरी व चिलातिका या दोन नर्तिकांचें नृत्य त्यांना फार आवडे. शिवमंदिर नगराचा राजा दमितारि याला त्या नर्तकीचा मोह पडला. त्यानें त्या मागविल्या. पण वरील दोघा भावांनीं त्यांना पाठविलें नाहीं व स्वतःच विद्यादेवीच्या साहाय्यानें त्या नर्तकींचा वेष घेऊन गेले व राजाला संतुष्ट केलें. या वेषधारी दोन नर्तकी जवळ राजकन्या कनकश्रीला नर्तन शिकण्यास ठेवलें. तेव्हां हे दोघे भाऊ तिला पळवून घेऊन गेले. दमितारीला सर्व प्रकार कळल्यावर तो प्रभाकरी नगरीवर चाल करून गेला. अपराजित व दमितारीची लढाई जुंपली. अनंतवीर्यानें त्याला ठार मारलें. अनंतवीर्यनारायण मरून रत्नप्रभा नामक पहिल्या नरकांत गेला.

रामोऽच्युतेन्द्रस्तपसा ततोऽहीन्द्रभुवा द्दशौ ।
खगेट्भूतं तपः प्राप्यं तं निन्ये स प्रतीन्द्रताम् ॥१२॥

१ पापेन घर्मायां जातः २ अजनि ३ उत्पन्नेन सम्यक्त्वेन ४ अनंतवीर्यचरं ५ अच्युतेंद्रः ।

त्यामुळें अपराजित बलदेवास फार दुःख झालें. त्यानें यशोधर मुनीजवळ दीक्षा घेतली. अवधिज्ञान उत्पन्न झाल्यावर एक महिनाभर अनशनव्रत आचरून तो अच्युतस्वर्गांत इंद्र झाला. स्तिमितसागर मेल्यावर धरणेंद्र झाला होता. त्यानें अनंतवीर्याच्या जीवास बोध केल्यावर पहिल्या नरकांतून निघून तो मेघनाद विद्याधर झाला. पुढें मुनि बनून मेल्यानंतर अच्युतस्वर्गांत प्रतींद्र झाला.

च्युत्वेन्द्रो मङ्गलावत्यां चक्री वज्रायुधोऽभवत्।
युवराजोऽन्यःसहस्रायुधःक्षेमङ्करीपतेः ॥ १३ ॥

अपराजिताचा जीव स्वर्गांतून याच द्वीपांत मंगलावती देशांतील रत्नसंचयपुरचा राजा क्षेमंकर व राणी कनकचित्रा यांच्या पोटीं वज्रायुध नांवानें जन्मला. अनंतवीर्याचा जीवहि स्वर्गांतून येऊन त्याच राजाला लक्ष्मीमती राणी पासून सहस्रायुधनामें करून झाला.

शुद्धदृक्सावधिश्चक्री तपसापाहमिन्द्रताम् ।
सानुजःपुष्कलावत्यामथासौ पुण्डरीकिणीट् ॥ १४ ॥

सम्यग्दर्शन प्राप्त करून घेऊन वज्रायुधानें क्षेमंकर अरिहंता-

१ प्रतीन्द्रः २ ईशानेंद्रस्तुत दर्शनविशुद्धिस्तच्छ्रवणादायातेन कृतवादेन विचित्रभूतदेवेन पूजितस्तथा विद्युद्दंष्ट्रखचरखेटकृतोपसर्गो भुक्त्वा प्राप्तचक्रश्रीश्च अनुगाम्यवधियुक्तः । ३ उपरिमग्रैवेयकाधोविमाने सौमनसाख्ये ।

जवळ जाऊन भावामुलासह दीक्षा घेतली व ते दोघे ऊर्ध्वग्रैवेयक स्वर्गांतील सौमनस नामक विमानांत अहमिंद्र झाले. पुष्कलावती देशांतील पुंडरीकिणी नगरींत राजा घनरथ व राणी मनोहरा यांच्या पोटीं वज्रायुध अहमिंद्र मेघरथ नामें करून जन्मला.

जज्ञे घानरथिर्मेघरथो दृढरथोऽपरः ।
प्रबोध्य कुक्कुटौ गृध्रकपोतौ चाप्य वन्यताम् ॥१५॥

अहमिंद्र सहस्रायुधहि राजा घनरथालाच मनोरमा राणी-पासून दृढरथ नामेंकरून झाला. दोन कोंबड्यांची झुंज दोन दासींनीं लावली व कोंबडें मेले त्यांची भवावली मेघरथानें अशी सांगितली. हे दोन कोंबडे भद्र व धन्य नामक सख्खे भाऊ होते. आपापसांत लढून मेल्यावर श्वतवर्ण व नामकर्ण नामक हत्ती झाले. तेथें परस्पर लढून मेल्यावर ते जीव अयोध्येच्या गवळ्याचे घरीं रेडे झाले. तेथें झुंज खेळून मेल्यावर दोन मेंढे झाले व टक्कर खेळून मेले. आणि या भवांत कोंबडे झाले. मेघरथाच्या आश्रयास एकदां एक कबूतर आलें व पाठोपाठ गृध्रपक्षीहि आला व आपण क्षुत्पीडित असल्यामुळें कबूतर खाण्यास द्या म्हणाला. तेव्हां त्या दोघांची भवावली त्यानें सांगितली. पूर्वभवांत हे दोघे धनमित्र व नंदिषेण नामक वाणी होते व लढून मेले आणि गृध्रकपोत झाले. गृध्रकपोत मेल्यावर अनुक्रमें सुरूप व अतिरूप नामक व्यंतर देव झाले.

---

१ घनरथाख्यस्तीर्थंकरपुत्रः २ द्वितीयः ।

दर्शीज्याव्रतशीलाप्तपुण्यार्हर्षिस्तपःश्रितः ।
पितुस्तीर्थकृतो बद्धतीर्थकृत्वःसहानुजः ॥ १६ ॥

मुनीनां आहारदान, उपवास, तीर्थकरपूजन वगैरे व्रतें आचरून मेघरथानें घनरथाजवळ दीक्षा घेतली. एकादशांगांचें अध्ययन करून त्यानें तीर्थंकरनामकर्म बांधलें. दृढरथानेंहि दीक्षा घेतली.

सर्वार्थसिद्धौ प्राप्तः शं भुक्त्वास्मिन् विश्वसेनतुक् ।
कामः शान्तिरभूच्चक्री तीर्थकृच्चानुजानुजः ॥ १७ ॥

कुरुजांगलदेशांतील हस्तिनापुरांत राजा अजितसेन व राणी प्रियदर्शना यांच्या पोटीं जन्मलेला विश्वसेन नामें करून राजा राज्य करीत होता. गंधारदेशांत गंधार नगरचा राजा अजितंजय व राणी अजिता यांची मुलगी ऐरा विश्वसेनास देण्यांत आली. त्यांच्या पोटीं मेघरथ स्वर्गांतून येऊन शांतिनाथ तीर्थंकर जन्मले. दृढरथ चक्रायुद्ध होऊन जन्मला.

चक्रायुधो गणेशश्चैं जात्वीशः स्वं विभूषयन् ।
दृष्ट्वादर्शे निजच्छायाद्वयमुद्भूतबोधिकः ॥ १८ ॥

अनिंदिताराणी, विमलप्रभदेव, श्रीविजय, देव, अनंतवीर्य नारायण, नारकी, मेघनाद, प्रतींद्र, सहस्रायुध, अहमिंद्र दृढरथ, अहमिंद्र इतक्या भवांतून आलेल्या तो दृढरथाचा जीव चक्रायुध

१ पुण्येन ऋषिः राजर्षिर्जातः २ पुत्रः ऐरागर्भे ३ पूर्वमनुजः इदानीमपि अनुजश्चक्रायुधः ४ भावीनि भूतवदुपचारः ।

झाला. व शांतिनाथ तीर्थंकराचा गणधर झाला. अनेक वर्षे राज्य वभव भोगल्यानंतर शांतिनाथांना आरशांत आपलीं दोन प्रतिबिंबें पाहून वैराग्य प्राप्त झालें.

संयम्य जीवन्मुक्तोऽभूत्तो भव्यान्भववारिधेः ।
उद्धृत्य निर्वृतिं प्राप्तौ दिश्यास्तां नः शिवश्रियम् १९

दीक्षा घेऊन त्यांनीं तपश्चर्या केली व केवली बनून भव्य जनांना संसारसागरांतून तारलें आणि त्यांनीं निर्वाणपद मिळविलें ते शांतिनाथ तीर्थंकर व चक्रायुध गणधर आम्हाला मोक्षलक्ष्मी देवोत.

श्रीषेणो भोगभूम्यार्यः सौधर्मे श्रीप्रभामरः ॥
खगेन्द्रोऽमिततेजस्क आनते त्रिदशो बलः ॥ २० ॥
योऽच्युतेन्द्रोऽभवच्चक्री बुधो ग्रैवेयकामरः ॥
नृपो मेघरथोन्त्योऽहमिंद्रः शांतिः स पातु नः ॥ २१ ॥

श्रीषेण, उत्तरकुरु भोगभूमींतील आर्य, सौधर्म स्वर्गांतील श्रीप्रभदेव, विद्याधर, आनतस्वर्गांत देव, बलभद्र अच्युतेन्द्र, वज्रायुध, अहमिंद्र मेघरथराजा व अहमिंद्र इतकी भवावली भोगून आलेला जीव शांतिनाथ नामक तीर्थंकर झाला. तो आमचें रक्षण करो.

॥ इति श्रीशान्तिनाथपुराणं षोडशम् ॥ १६ ॥

सुसीमेद् प्राग्विदेहे धिवत्सांसिंहरथोऽत्रजः ।
दिवोल्कापातमालोक्य दीक्षितो वृषभाद्गुरोः ॥ १ ॥

जंबूद्वीपांत पूर्वविदेह क्षेत्रांत वत्स देशांतील सुसीमा

१ तीर्थंकृद्गणधरौ २ अपराजितः ३ दिवसे

नगरींत राजा सिंहरथ राज्य करीत होता. एकदां दिवसा झालेला उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य प्राप्त झालें व वृषभमुनींच्या जवळ दीक्षा घेऊन त्यानें तप आचरिलें. षोडश भावनांचें चिंतन करून त्यानें तीर्थंकरनामकर्म बांधलें.

बद्धतीर्थकरत्वोऽगादन्त्यां दिवमतःसुतः ।
यो भूत्वा सूरसेनस्य कुरुराजस्य हस्तिने ॥२॥

शेवटीं समाधिमरण साधून तो सर्वार्थसिद्धि विमानांत अहमिंद्र झाला. तेथून कुरुजांगल देशांतील हस्तिनापुरचा राजा सूरसेन व राणी श्रीकांता यांच्या पोटीं तो कुंथुनाथ नामेंकरून जन्मला.

प्राप्य चक्रिश्रियं जातु रन्त्वागच्छन्वनान्मुनिम् ।
दृष्ट्वा तपःस्थं भुक्त्वेन्द्रचक्रित्वे एष मोक्ष्यते॥ ३ ॥

त्याला चक्रवर्तित्व प्राप्त झालें. एकदां तो मंत्र्यासह वनक्रीडा करून येत असतां त्यानें एक तपस्वी पाहिला. असें तप केलें असतां चक्रवर्तीचें वैभव प्राप्त होतें व मोक्षहि मिळतो असें कुंथुनाथानें सांगितलें.

इत्येवं मन्त्रिणा पृष्टो दृष्टपूर्वभवस्तपः ।
कृत्वार्हन्त्यं गतश्चक्रे तीर्थं कुन्थुं नमामि तम् ॥ ४ ॥

मंत्र्यानें विचारलेल्या प्रश्नास वरील उत्तर देऊन कुंथुनाथांना पूर्वभवांतून केलेल्या तपश्चर्येचें स्मरण झालें. नंतर दीक्षा घेऊन त्यांनीं

१ सर्वार्थसिद्धिं २ श्रीकांतागर्भे ३ कंचिदातपयोगस्थं ४ चेत्कदाचिदस्मिन्भवे न मोक्ष्यते तर्हि इंद्रचक्रित्वे भुक्त्वा मोक्षं यास्यति ।

तप आचरून केवलज्ञान मिळविलें व धर्मतीर्थ सुरू करून मोक्षा-ला गेले त्या कुंथुनाथांनां मी नमस्कार करतो.

इति श्रीकुन्थुनाथस्य सप्तदशम् ॥ १७ ॥

कच्छाक्षेमपुरे तद्वद्योऽभूद्धनपतिर्नृपः ।
नन्दतीर्थकरात्प्राप्तसंयमोर्जिततीर्थकृत् ॥ १ ॥

कच्छ देशांतील क्षेमपुरांत धनपतिनामक राजा राज्य करीत होता. त्यानें नंदतीर्थकरांची बोधवाणी ऐकून दीक्षा घेतली व तप-श्चरण करून तीर्थंकर नामकर्म बांधलें.

गत्वा जयन्तमागत्य हस्तिनेशात्सुदर्शनात् ।
प्राप्तजन्मात्रचक्रश्रीः शरम्मेघक्षयेक्षणात् ॥ २ ॥

तेथून तो जयंत नामक विमानांत अहमिंद्र झाला व पुढें हस्तिनापुरचा राजा सुदर्शन व राणी मित्रसेना यांच्या पोटीं जन्मला. अरनाथानां चक्रवर्तीपद प्राप्त झालें. बरींच वर्षे ऐश्वर्य भोगल्यावर त्यांनां शरदृतूंतील ढग एकदम विलयाला गेलेले पाहून वैराग्य उत्पन्न झालें.

आदाय संयमं लब्ध्वा केवलं धर्मदेशनात् ।
विश्वमुद्धृत्य यःसिद्धः स्मरामि तमरं प्रभुम् ॥ ३ ॥

दीक्षा घेतल्यावर त्यांनां केवलज्ञान प्राप्त झालें. धर्मतीर्थ प्रव-

---

१ जंबूद्वीपप्राग्विदेहे २ ऊर्जित पाठ ऊर्जितमुपार्जितं ३ मित्रसेनागर्भे ४ चक्रश्रीर्यस्य स प्राप्तजन्मा ।

र्तित करून त्यांनीं भव्यजीवांचा उद्धार केला व मोक्षपद मिळविलें त्या अरनाथांचें मी स्मरण करतों.

भूपालाख्यो नृपोऽभासीज्जितो युद्धेऽरिभिस्तपः ।
सम्भूतान्ते स कृत्वागान्महाशुक्रं निदानवान् ॥४॥

याच भरतक्षेत्रांत भूपाळ नामक राजा होता. एका युद्धांत त्याचा पराजय झाल्यामुळें खिन्न होऊन त्यानें संभूतमुनीजवळ दीक्षा घेतली व खूब तपश्चर्या करून त्यानें निदान केलें कीं आपणाला चक्रवर्तिपद प्राप्त व्हावें. समाधिमरण साधल्यानंतर तो महाशुक्र नामक दहाव्या स्वर्गांत देव झाला.

सहस्रबाहुरिक्ष्वाकुः साकेते ऽजनि तत्प्रिया ।
जाता चित्रमतिः कन्याकुब्जराट्पारतात्मजा ॥५॥

कौशल देशांतील अयोध्यानगरींत इक्ष्वाकु वंशाचा सहस्रबाहु राजा राज्य करीत होता. त्याच्या राणीचें नांव चित्रमति. ती कुब्ज देशाच्या पारत नामक राजाची मुलगी होती.

तत्पुत्रः कृतवीरश्च तापसस्तत्पितृव्यजः ।
जमदग्निर्दृढग्राहिहरिशर्मचरामरौ ॥ ६ ॥

त्यांना कृतवीर नामक पुत्र झाला. राजा सहस्रबाहूचे काका शतबिंदु यांना पारत राजाची बहिण श्रीमती दिली होती.

१ एकीभूतबहुशत्रुभिः २ भूयान्मे चक्रित्वमिति ३ पारतनृपस्य पुत्री चित्रमतिः ४ सहस्रबाहुनृपस्य ५ सहस्रबाहोः पितृव्यः शतबिंदुस्तस्य भार्या श्रीमती सा पारतस्य भगिनी तस्याः श्रीमत्याः पुत्रो जमदग्निः

त्यांना जमदग्नि नांवाचा पुत्र झाला. बालपणींच त्याची आई मेल्यावर त्यानें दीक्षा घेतली व तपश्चरण केलें. दृढग्राही राजा व हरिशर्मा या नांवाचा ब्राम्हण हे दोघे मित्र होते.

अपुत्रस्य गतिर्नास्तीत्य।र्षेष्वा कीचकाकृती ।
परिणायितवन्तौ तं रेणुकीं पारताङ्गजाम् ॥७॥

दृढग्राहीनें जिनदीक्षा घेतली. हरिशर्मा तपस्वी होऊन मेल्या नंतर ज्योतिषी देव झाला. तपस्व्याचें तप अशुद्ध असतें व जैन मुनींचेंच तप खरें ही गोष्ट जोतिषदेवाला दाखवून देण्यासाठीं सौधर्मदेवानें दोघांनांही चिमणीचें रूप देऊन जमदग्नीच्या दाढीमिशांत जाऊन वास्तव्य केलें. निपुत्रिकाला शुभगति नाहीं असें त्या चिमण्या आपसांत बोलूं लागल्या. तें ऐकून जमदग्नि तपश्चर्या सोडून कन्याकुब्ज देशाच्या राजाकडे गेला. तो राजा त्याचा मामा होता. त्याला आपली लग्न करण्याची इच्छा जमदग्नीनें सांगितली. पण कान्यकुब्ज देशाच्या राजानें त्याचा धिःकार केला तरी पण आपली मुलगी रेणुका त्याला दिली. हा प्रकार पाहून चिमणीरूपी ज्योतिषदेवाची खात्री झाली कीं तपस्यांचें तप अशुद्ध असतें.

सा कामधेनुपरशू स्वाग्रजर्रिजयान्मुनेः ।
स्वीकृताणुव्रता लेभे ज्ञात्वा यातःस्वमाश्रमम् ॥ ८ ॥

१ द्वौ जमदग्निं परिणायितवन्तौ २ पुराणेषु ३ आमर्यादायां पक्षिविशेषमिथुनभूतौ ४ चित्रमतिभगिनीं । ५ द्वे विद्ये लेभे. ६ आगतः ।

रेणुकेचा भाऊ अरिंजयमुनि एकदां तिला भेटावयास आला असतां तिनें त्याच्यापासून सम्यग्दर्शनासह अणुव्रतें प्राप्त करून घेतलीं. जाताना त्यानें कामधेनु व परशु भेट देऊन तो स्वस्थानीं परत गेला.

राजा सनाभिःसमुतो भोजितो जमदग्निना ।
तं हत्वा कामधेनुं तां लात्वायातः फलादिकम् ॥९॥

एकदां सहस्रबाहुराजा आपले भाऊबंद व कृतवीर नामक मुलासह जमदग्नीच्या आश्रमास आला असतां राजावड्यांतहि दुर्मिळ असें त्यांचें आदरातिथ्य करण्यांत आलें. कामधेनूमुळें तो तें करूं शकला. राजानें ती कामधेनू मागितली. जमदग्नि देईना ह्मणून त्याला ठार मारून ती घेऊन गेला.

आहृत्यायान्निन्द्ररामःसानुजस्तत्सुतंःक्रुधा ।
हत्वा त्रिःसप्तकृत्वान्यान्क्षत्रियांश्चाभुनग्भुवम् ॥१०॥

जमदग्नीला इंद्रराम व श्वेतराम असे दोन पुत्र होते. ते फळें गोळा करण्यास गेले होते. परत आल्यावर तें दृश्य पाहून ते रागावले. ते दोघे अयोध्येंत जाऊन सहस्रबाहु व कृतवीराशीं लढले आणि सहस्रबाहूस ठार मारून कामधेनु परत घेऊन आले. नंतर त्यांनीं रागानें एकवीस वेळां पृथ्वी निःक्षत्रिय केली व स्वतः पृथ्वीचें राज्य भोगलें

---

१ सहस्रबाहुः २ गतः ३ आहृत्य गृहीत्वा ४ जमदग्निपुत्रः ५ पालयामास ।

हृत्वा तद्विधुरे चित्रमतिं प्राग्देवगर्भिणीम् ।
शाण्डिल्यस्तापसोऽन्यस्य सुबन्धुमुनिसन्निधौ ॥११॥

भूपाळ राजाचा जीव महाशुक्र नामक दहाव्या स्वर्गांत होता. तो सहस्त्रबाहूची राणी चित्रमती इच्या पोटांत होता. चित्रमतीचा भाऊ शांडिल्य नामक तपस्व्याला ही गोष्ट कळतांच त्यानें तिला सुबंधु मुनीजवळ नेऊन ठेविली.

तदग्रजः सारयितुं जगाम स्वमठीं तदा ।
वनदेवीभिरीशत्वात्रातं सुतमसूत सा ॥ १२ ॥

आपल्या मठाचें रक्षण करण्यासाठीं शांडिल्य परत निघून गेला. इकडे चित्रमति बाळंतीण झाली व वनदेवतांनीं तो पुत्र चक्रवर्ती होणार असल्यामुळें त्याचें रक्षण केलें.

षोडशेऽब्दे ह्ययं भावी चक्रीह मर्त्यंयं श्रृणु ।
साग्निचुल्लीगतस्थूलकिलासघृतमध्यगान् ॥१३॥
उष्णानपूपानादाय भक्षयिष्यत्ययं शिशुः ।
इति सोऽसान्त्वयत्पृष्टो निर्ग्रन्थस्तां सुदुःखिताम् १४

सुबंधुमुनीनां तिनें मुलाचें भविष्य विचारलें असतां ते ह्मणाले कीं सोळावे वर्षीं हा चक्रवर्ती होणार आहे.त्याचें लक्षण हें

---

१ गृहीत्वा २ सहस्त्रबाहुमरणदुःखे ३ भूपालचरमहाशुक्रामरेण गर्भस्थेन. ४ संस्थाप्य । ५ चित्रमतिज्येष्ठभ्राता शांडिल्यः ६ स्वमठसंभालकरणार्थे ७ रक्षितं ८ अस्मिन्भारते ९ विश्वासवचनं १० कटाह ११ सुबंधुगुरुः १२ स्वास्थ्यमनयत् ।

की, जळत्यां चुलीवरील उकळतें तूप असलेल्या कढईतून हातानें पुऱ्या काढून घेऊन तो तशाच कढत कढत खाईल. ह्मणून निश्चित रहा. असें सांगून निर्ग्रंथ मुनीनें त्या दुःखित मातेचें सांत्वन केलें.

ततःप्रत्येत्य शाण्डिल्यस्तां नीत्वा ससुतां मठीम् ।
सुभौमनाम्ना शस्त्रैस्तत्प्रयोगैश्चायुजत्सुतम् १५ ॥

नंतर शांडिल्यानें परत येऊन मुलासह आपल्या बहिणीला मठांत नेलें. त्याचें नांव सुभौम ठेऊन शस्त्रांचें सप्रयोग शिक्षण त्याला देण्यास सुरवात केली.

रामो यस्याश्नतोऽन्नाःस्युःक्षत्रदन्ताःस ते रिपुः ।
जातो यतस्वेप्सुहितो निमित्तज्ञेन निर्ममौ ॥ १६ ॥

इकडे परशुरामाला निमित्तज्ञानें सांगितलें कीं, तुह्मी मारलेल्या राजांचे दांत ज्याच्या प्रभावानें जेवीत असताना भातासारखे होतील तो तुमचा शत्रु समजा. तेव्हां आपलें हित इच्छिणाऱ्या परशुरामानें भोजनशाळा घातली.

सत्रं बहिरयोध्यायास्तं परिव्राजकाकृतिम् ।
तत्राश्नन्तं स निश्चित्य तथैवोच्छेत्तुमुद्यतः ॥ १७ ॥

---

१ पश्चादागत्य २ शोभनां मुनिपादपवित्रां भूमिमाश्लिष्य जात इति सुभू मौ भवः । ३ भोजनं कुर्वतः यस्य पुंसः ४ कलमान्नं भवेयुः ५ स्वनिहतक्षत्रियदंताः ६ आत्मनो हितवांछकः ७ निमित्तकुशलस्येन रामो भणितः ८ सत्रं अन्नदानशालां निष्पादयामास ९ त्रिदंडियतिवेषधारिणं १० स चासौ न अश्नन् तं तत्राश्नंतं ११ रामः १२ मारयितुं ।

अयोध्यानगरीच्या बाहेर त्यानें घातलेल्या भोजनशाळेंत एकदां परिव्राजकाच्या वेषांत असलेला सुभौम आला व त्यानें भात झालेले ते दांत खाल्ले नाहींत परशुरामाला हें वृत्त कळल्याबरोर तो त्याला ठार मारण्यास उद्युक्त झाला.

तत्कालसिद्धचक्रेण हतस्तेनेभवर्तिना ।
तपसा क्रीतचक्रिश्रीरसास्वादनलम्पटः ॥ १८ ॥

तत्काळ तेथें गंधवारण हत्ती आला व चक्राहि निर्माण झालें त्या हत्तीवर बसून सुभौमानें त्या तपश्चर्येनें प्राप्त करून घेतलेल्या चक्रवर्ती पदाचें वैभव भोगण्यास चटावलेल्या परशुरामासह चक्रानें लढण्यास सुरवात केली व त्याला ठार मारलें.

स सूपकारमन्येद्युर्दत्तवन्तं मुदाम्लिकाम् ।
रसायनाव्हां तद्वैरिकोपितोऽघातयत्कुधीः ॥ १९ ॥

पुढें एकदां अमृतरसायन नामक आचाऱ्यानें रसायन नांवाची अम्लिका (एक भोज्य पदार्थ) सुभौमाला खाण्यास दिली असतां स्वयंपाक्याच्या शत्रूंनीं चिथविल्यामुळें रागाचें भरांत त्यानें त्यास ठार केलें

इमं वध्यासमित्यात्तशल्योऽसौ पुण्यलेशतः ।
ज्योतिर्लोकेऽमरो वैरात्कुज्ञानी ज्योतिषोऽजनि॥२०॥

याला मी ठार मारीन असें निदान करून तो आचारी मेला व थोडें पुण्य बाकी असल्यामुळें ज्योतिर्लोकांत ज्योतिष देव झाला.

---

१ स चासौकालस्तत्कालः २ गंधगजारूढेन ३ नाम्नी ४ सूपकारशत्रु

दिव्यैःफलैःप्रवेश्याब्धिं पोतेनामारयत्स्वयं ।
प्राग्जन्माकृतिमादर्श्य वैरं चोक्त्वाक्षिपन्मुनेः॥२१॥

ज्योतिषदेव वैश्यरूपानें कांहीं दिवस दिव्य फळें पुढें सुभौमाला आणून देऊं लागला. राजाला त्याची चटक लागली पण आतां तीं मिळणें शक्य नाहीं तरी तुह्मी मजबरोबर वनांत चला ह्मणजे अधिक मिळतील. राजा फलाच्या आशेनें त्याचेवर विश्वास ठेवून निघाला. जहाजांतून जात असतां आपलें पूर्वीचें आचाऱ्याचें रूप देयानें दाखवून सुभौमाला ठार मारलें.

सुतो रामो जामदग्नी रौद्रध्यानादधोऽगमत् ।
सहस्रबाहुस्तत्पुत्रो लोभात्तिर्यग्गतिं गतौ ॥ २२ ॥

याप्रमाणें जमदग्नि मुनीचे मुलगे इंद्रराम व परशुराम रौद्रध्यानानें नरकांत पडले व सहस्रबाहु आपल्या पुत्रासह लोभकषायामुळें तिर्यंच गतींत जन्मले.

राजपुत्रस्तपोऽत्रैकेश्चकाराशयशल्यवान् ।
सुकेतोः प्राप्य सौधर्मं च्युतो चक्रपुरेशिनः ॥ २३ ॥

सुकेतु राजाच्या आश्रयानें पुंडलीकाचा जीव निदानपूर्वक तप आचरून सौधर्म नामक पहिल्या स्वर्गांत देव झाला व तेथून तो भरतक्षेत्रांत चक्रपुरच्या इक्ष्वांकुवंशाचा राजा वरसेन व राणी लक्ष्मीमती यांच्या पोटीं पुंडलीक नांवानें जन्मला.

---

१ परुषवचोभिस्तिरस्कुर्वन् २ जमदग्नेः पुत्रः ३ कृतवीरः ४ जंबूद्वीपभरते ५ चित्ते शल्यवान् ६ मित्रधर्मसुदर्शनचरौ ।

इक्ष्वाकोर्वरसेनस्य तावभूतां सुताविह ।
नंदिषेणो बलः पूर्वः पुंडलीको हरिःपरः ॥ २४ ॥

त्याच राजाच्या वैजयंती राणीपासून नंदिषेण बलदेव जन्मला व पुंडरीक वासुदेव होता.

पद्मावतीमिन्द्रपुराधीश्वरोपेंद्रसेनजाम् ।
तेमूढवन्तमाकर्ण्य सुकेतुर्वरचक्रभृत् ॥ २५ ॥

इंद्रपुरचा राजा उपेंद्रसेन यानें आपली मुलगी पद्मावती पुंडरीकाला दिली. या लग्नाचें वृत्त ऐकून सुकेतूचा जीव जो निशुंभ नामें करून चक्रपुरचा राजा झाला होता, फार संतापला.

निशुम्भाख्यः क्रुधा युध्यन्हतस्तेनापि सद्विषन् ।
हरिस्तमःप्रभां रामःशिवघोषाच्छिवं गतः ॥ २६ ॥

तो पुंडरीकाशीं लढण्यास गेला व त्याच्याकडून मारला जाऊन तमःप्रभा नरकांत गेला. पुष्कळ वर्षे राज्यवैभव भोगून पुंडरीकही त्याच नरकांत गेला. त्याच्या वियोगामुळें नंदिषेणाला वैराग्य प्राप्त झालें. तो दीक्षा घेऊन तपश्चरण केल्यावर मोक्षाला गेला.

इति श्रीअरनाथसुभौमचक्रिनान्दिषेणबलपुंडलीकविष्णुतच्छत्रुनिशुम्भवृत्तोत्तरमष्टादशम् ॥ १८ ॥

प्राङ्मेरोःकच्छकावत्यां वीतशोकपुरेऽधिराट् ।
योऽत्र वैश्रवणो जज्ञे स सुगुप्तगुरोर्गिरा ॥ १ ॥

१ पुंडरीकं २ परिणीतवंतं ३ अर्द्धचक्री चक्रपुरपोषकश्च ४ युद्धं कुर्वन् सन् ५ पुंडरीकेण ६ सन् ७ षष्ठं नरकं गतः ८ जंबूद्वीपपूर्वमंदरस्य ।

जंबूद्वीपांत मेरुपर्वताच्या पूर्वेस कच्छकावती देशांतील वीतशोकपुरांत वैश्रवणनामक राजा राज्य करीत होता. सुगुप्ताचार्याकडून त्यानें अणुव्रतें घेतलीं होतीं.

उपात्ताणुव्रतोऽभ्यस्तरत्नत्रयविधानकः ।
जातु वर्षागमे द्रष्टुं वनश्रेणीं व्रजन्वटम् ॥ २ ॥

तो रत्नत्रयव्रतधारी होता. एकदां पावसाळ्याचे प्रारम्भीं वन शोभा पाहण्यास तो गेला असतां त्यानें एक वटवृक्ष पाहिला.

पृथूदरोन्नतं दृष्ट्वा नानापक्षिकुलाकुलम् ।
प्रशस्याग्रवनं गत्वा रन्त्वागच्छन्निरीक्ष्य तम् ॥ ३ ॥

त्यावटवृक्षाला वऱ्याच विस्तीर्ण फांद्या होत्या व बुंधा फार मोठा होता. त्यावर अनेक जातीच्या पक्ष्यांचें थवे होते. वनशोभा पहात तसाच तो पुढें गेला. परततांना त्यानें तो वटवृक्ष पुन्हा पाहिला.

विद्युता भस्मितं प्राप्तवैराग्योऽनुचरंस्तपः ।
श्रीनागयतिसान्निध्ये तीर्थकृत्त्वमुपार्ज्य च ॥ ४ ॥

त्यावर वीज पडून तो छिन्नविच्छिन्न झाला. त्यामुळें त्याला वैराग्य झालें. त्यानें श्रीनागमुनीजवळ दीक्षा घेऊन तपश्चरण केलें व तीर्थंकर नाम कर्म बांधलें.

---

६ उपात्तं सुगुप्ताचार्यवाचा गृहीतं अणुव्रतं येन । ७ समूह व्याप्तं ।

मासोऽपराजितं तस्माच्च्युतोऽत्र मिथिलापतेः ।
वङ्गो कुम्भस्य पुत्रोऽभूदिक्ष्वाकोः स्वर्करग्रहे ॥ ५ ॥

समाधिमरण साधल्यानंतर तो अपराजित नामक अनुत्तर विमानांत अहमिंद्र झाला. पुढें याच भरतखंडांत वंगदेशांत मिथिला नगरीचा इक्ष्वाकुवंशाचा राजा कुंभ व राणी प्रजावती यांच्या पोटीं मल्लिनाथ नामें करून तो जन्मला.

पुरोपशोभां दृष्ट्वासौ श्रियं स्मृत्वापराजिताम् ।
विरक्तस्तपसार्हन्त्यं प्राप्तो मल्लिः पुनातु नः ॥ ६ ॥

आपल्या लग्नासाठीं शृंगारलेलें नगर पाहून व अपराजित स्वर्गांतलि वैभव आठवून मल्लिनाथानां वैराग्य उत्पन्न झालें व दीक्षा घेऊन धर्मतीर्थ प्रवर्तित केल्यावर ज्यांनीं अर्हत्पद मिळविलें ते मल्लिनाथ तीर्थंकर आमचें रक्षण करोत.

श्रीपुरेऽभूत्सुकच्छायां प्रजापालोऽत्र संश्रितः ।
उल्कापाताच्छैवगुप्तं तपो भुक्त्वाच्युतेन्द्रताम् ॥७॥

याच जंबूद्वीपांत सुकच्छा देशांतील श्रीपुरचा प्रजापाल नामक राजा होता. एकदां उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें. शिवगुप्त जिनराजाजवळ त्यानें दीक्षा घेतली व बरीच तपश्चर्या करून तो अच्युत स्वर्गांत देव झाला.

---

१ भारते २ वंगदेशे ३ प्रजावतगिर्भे ४ त्रिभुवनराजक ःदय विवाहे सति । ५ देशे ६ शिवगुप्ताचयण प्रोक्तं शैवगुप्तं

काशीशःपद्मनाभस्य पुत्रोऽस्यां तृतीयेऽजनि ।
चक्री पद्मोऽब्दविलयात्संयमेच्छुः सुकेतुना ॥ ८ ॥

तेथून तिसरा जन्म त्यानें काशीचा राजा पद्मनाभाचे पोटीं पद्म नांवानें घेतला. तो चक्रवर्ती झाला. पुष्कळवर्षे राज्यवैभव भोगल्यावर एकदां आलेले ढग एकाएकीं नाहींसे झालेले पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें. तेव्हां सुकेतूनें त्याला पुष्कळ नास्तिक विचार सांगून परावृत्त करण्याचा प्रयत्न केला.

कुलवृद्धेन चार्वाकमतेनोक्तःप्रबोध्य तम् ।
सुकेत्वादिनृपैःसत्रा तपस्तेपे शिवोऽभवत् ॥ ९ ॥

पण पद्म चक्रवर्तीनें चार्वाकादि नास्तिक मतांचें खंडन करून समाधिगुप्त नामक जिनराजाजवळ सुकेतु वगैरे राजासह दीक्षा घेतली आणि तो बरीच तपश्चर्या करून मुक्त झाला.

वीरोऽयोध्याधिपोऽमात्याद्विरम्यैतत्सुताविमौ ।
श्रीयोग्याविति तौ त्यक्त्वा स्नेहेन स्वानुजाय सः १०

अयोध्येच्या राजास दोन पुत्र होते. पण त्यांच्यावर राजाचें प्रेम नसल्यामुळें त्यानें आपल्या भावाला युवराजपदावर बसविलें.

यौवराज्यपदं प्रादात्ततस्तौ कुपितौ भृशम् ।
मंत्रिणानेन तत्रावां निषिद्धावित्यतःश्रितौ ॥ ११ ॥

---

१ काशीनृपस्य २ भवे ३ मेघ ४ चार्वाकमतत्यागानंतरं सह ५ सिद्धो मुक्तात्माभवत् ६ पिशुनाम्नः ।

शिवगुप्ताद्धर्मतीर्थे तपः सौधर्ममापतुः ।
तत्राद्योऽग्निशिखस्त्वाकुकाशशिशोऽभूत्सुतो बलः ॥१२॥

हें कृत्य आमात्याचेंच आहे अशी राजपुत्रांची ठाम समजूत होऊन त्यानीं त्याच्याशीं वैर बांधलें. पुढें त्यांनीं शिवगुप्त मुनि-जवळ दीक्षा घेऊन तपश्चरण केलें आणि समाधिमरण साधून सौधर्म स्वर्गांत सुविशाल नामक विमानांत देव झाले. तेथून काशीचा राजा अग्निशिखाला अपराजिताराणी पासून एक व केशवती राणी पासून एक असे दोन पुत्र झाले.

नंदिमित्रो हरिर्दत्तः श्रीच्छोऽन्यो मंदिरे पुरे ।
मंत्री खेंद्रो वलीन्द्राख्यः सोऽभूत्[३]क्षीरोदसंज्ञकम् १३

नंदमित्र बलदेव झाला व दत्त वासुदेव झाला. आमात्याचा जीव विजयार्ध पर्वतावर मंदर नामक नगराचा वलींद्रनामक राजा झाला.

याचमानो गजं लब्धमहाविघेन मातुलात् ।
दत्तेनागाद्धतः सोऽन्त्यं श्वभ्रं सारिर्बलोऽच्युतिम्

नंदिमित्राजवळ क्षीरोद नामक हत्ती होता. तो वलींद्रानें मागविला. तुमच्या दोन मुली आम्हाला द्याल तर हत्ती देण्याचें पाहू असें उत्तर त्यांनीं पाठविल्यामुळें वलींद्र रागावला व तो लढण्यास आला. दत्त वासुदेवाची आई केशवती राणीचा भाऊ केसरी

---

१ श्रीधर्मनाथसंताने २ अग्निशिखनाम्नो नृपस्य। ३ पिशुनमंत्रिचरः ४ दक्षिणश्रेणीसुरकांतारपुराधिपात् ५ मुक्तिं ।

[1]विक्रम नांवाचा सुरकांता नगरीचा राजा होता. या मामापासून सिंहवाहिनी व गरुडवाहिनी या दोन विद्या त्यांनां मिळाल्या व त्याचे जोरावर दत्तानें त्या बलींद्राला ठार मारलें. नंतर दत्तहि मेला व तो सातव्या नरकांत गेला. त्यामुळें खिन्न होऊन नंदिमित्रानेंहि संभूत-भगवानाजवळ दीक्षा घेतली व तपश्चरण करून मोक्षाला गेला.

इति श्रीमल्लिनाथतीर्थकरपद्मचक्रीनंदिमित्ररामदत्ताख्यकेशवतच्छत्रुबलींद्रचरितावसानमेकोनविंशम् १९

हरिवर्मात्र चम्पेशःसर्वज्ञानन्तवीर्यतः ।
तत्त्वं श्रुत्वास्तसङ्गोऽभूत्प्राणतेन्द्रोऽन्त्यनामयुक्॥१॥

अंगदेशांतील चंपापुरींत हरिवर्मा नांवाचा राजा होता. अनंतवीर्य मुनिराजापासून बोध घेऊन त्यानें दीक्षा घेतली. षोडश-भावनांचें चिंतन करून त्यानें तीर्थंकर नामकर्म बांधलें. समाधि-मरण साधल्यानंतर तो प्राणत नामक चौदाव्या स्वर्गांत इंद्र झाला.

हरिवंशे सुमित्रस्य पुत्रो राजगृहेशिनः ।
स भूत्वा क्ष्माभवन्मेघगर्जितात्स्ववनस्मृतेः ॥ २ ॥

राजगृह नगरींत हरिवंशाचा राजा सुमित्र राज्य करीत होता. त्याच्या पट्टराणीचें नांव सोमा तिच्या पोटीं मुनिसुव्रतनाथ जन्मास आले. एकदां मेघांचा गडगडाट सुरू झाला तेव्हां जंगलाचें स्मरण होऊन राजवाड्यांतील हत्तीनें खाणेंपिणें सोडून दिलें.

---

१ सोमागर्भे ॥

गजं ग्रासमगृण्हन्तं श्रावयित्वा पुराभवम् ।
आसीत्तालपुरेशस्त्वं नाम्ना नरपतिर्नृपः ॥ ३ ॥
कुधीः कुपात्रदानेन जातो हस्ती वनं स्मरेः ।
न प्राग्वृत्तमिति प्राप्यै श्रावकत्वं विरक्तवान् ॥ ४ ॥

तें वृत्त ऐकून मुनिसुव्रतनाथांनीं पूर्वभवावली सांगितली. हे हत्ती तूं तालपुरचा नरपति नामक राजा होतास. कुपात्रीं दान दिल्यामुळें या जन्मीं गज झालास. वनाचें स्मरण तुला होत आहे, पण पूर्वजन्म जाणित नाहींस तेव्हां आतां श्रावकाची व्रतें घे. तेव्हां गजानें तीं व्रतें घेतलीं.

प्रपद्य साम्यं कैवल्यं लब्ध्वा तीर्थं व्यधादसौ ।
मुनिसुव्रतनाथोनःसुव्रताय प्रसीदतात् ॥ ५ ॥

मुनिसुव्रतनाथानांहि हत्तीच्या व्रतग्रहणामुळें वैराग्य प्राप्त झालें. बरेंच तपश्चरण केल्यावर त्यांनां केवलज्ञान झालें. धर्मतीर्थ प्रवर्तित करून जे मोक्षाला गेले ते मुनिसुव्रतनाथ सुव्रतासाठीं आमच्या वर प्रसन्न होवोत.

नराभिरामेऽनंतार्हत्तीर्थे नरपुरेश्वरः ।
सनत्कुमारं तपसा प्राप्य भोगपुरः प्रभोः ॥ ६ ॥

अनंतनाथ तीर्थंकरांच्या वेळीं नरवरनगरीचा राजा असलेला जीव समाधिमरण साधून सनत्कुमार नामक तिसऱ्या स्वर्गांत सुविशाल विमानांत देव झाला. तेथून भोगपुरचा राजा पद्मनाभ व राणी ऐरा यांच्या पोटीं तो जीव हरिषेण नावानें जन्मला.

१ स्मरसि २ न स्मरसि ३ प्रापयित्वा. ४ मनोहरे ५ तृतीय स्वर्ग ॥

इक्ष्वाकोःपद्मनाभस्य हरिषेणोऽभवत्सुतः ।
तत्पितानन्तवीर्यस्याद्यतिःसं श्रावकोऽप्यभूत् ॥ ७ ॥

अनन्तवीर्य भगवान् मनोहर उद्यानांत आले असतां त्यांच्या जवळ पद्मनाभ राजानें दीक्षा घेतली व हरिषेणानें श्रावकव्रतें घेतलीं.

चक्रादीन्यसिधंस्तस्य पितुःकेवलसम्भवे ।
तं प्राच्यार्चितचक्रोऽसौ चिद्रत्नान्यापसप्त च॥ ८ ॥

पद्मनाभाला जेव्हां केवलज्ञान झालें तेव्हां हरिषेण चक्रवर्तीच्या आयुधशाळेंत चक्र, छत्र, तलवार व दंड आणि कोठारांत काकिणी, चर्म व माणि अशी एकंदर सात अजीवरत्नें निर्माण झालीं व सात सजीवरत्नेंहि प्राप्त झालीं.

निधीन्नदीमुखोत्थांश्च गणबद्धामरार्पितान् ।
भुक्तश्रीर्जातवसौ राजा कृतनन्दीश्वरार्चनः ॥ ९ ॥

गणबद्ध नामक देव नदीच्या मुखांतील नऊनिधि संपत्ति घेऊन आले. या सर्व देणग्यांचा स्वीकार करून चक्रवर्ती पदाचा उपभोग घेतला व नंदीश्वराचें पूजन करता झाला.

अन्तेऽन्नु पोषितः सौधतलस्थो ग्रहणं विधोः ।
दृष्ट्वात्तदीक्षःश्रीनागात्तपसान्त्यां दिवं गतः॥

अनशन व्रत करून गच्चीवर बसला असता चंद्रग्रहण पाहून पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें. सीमंत पर्वतावरील श्रीनागमुनि

१ यतिरभूत् २ हरिषेणचक्री ३ सर्वार्थसिद्धिं ॥

जवळ दीक्षा घेऊन तपश्चरण केल्यावर तो सर्वार्थसिद्धि स्वर्गाला गेला.

जातौ दाशरथी रामलक्ष्मणौ बलकेशवौ।
तद्वृत्तं बहुवक्तव्यमित्यतःपृथगुच्यते ॥ ११ ॥

दशरथ राजाला राम व लक्ष्मण नामक बळदेव व वासुदेव झाले. तें वृत्त फार मोठें आहे ह्मणून तें स्वतंत्रपणें सांगितलें जात आहे.

॥ अथ रामायणम् ॥

जातोऽत्रान्त्यतनो रत्नपुरे राज्ञःप्रजापतेः।
तुक्चन्द्रचूलस्तन्मित्रं विजयाख्यश्च, मन्त्रितुक् ॥१२॥

याच भरत क्षेत्रांतील मलयदेशांत रत्नपुरचा प्रजापति व राणी गुणकांता यानां चंद्रचूल नामक मुलगा झाला. त्याचें प्रेम सचिवाच्या विजय नामक पुत्रावर फार होतें.

विवाह्यमानां कौबेरीं श्रीदत्तेनातिशायिनीम्।
कुबेरदत्तां श्रुत्वासौ समित्रो लातुमुद्यतः ॥ १३ ॥

रत्नपुरचा नगरशेट कुबेरानें आपली मुलगी कुबेरदत्ता त्याच नगरांतील वैश्रवणशेठ व गौतमा यांचा मुलगा श्रीदत्त याला देण्याचें ठरविलें. ती फार सुंदर असल्यामुळें तिला पळवून आणण्यासाठीं विजय नामक मित्रासह चंद्रचूल निघाला.

---

१ चरमशरीरस्य राज्ञः अंते भवा अन्त्यातनुर्यस्य सः २ कुबेरस्य वणिक्पुत्री ३ गौतमावैश्रवण पुत्रेण ४ महापापिष्ठ स्वानुचरात् ५ स्वसात्कर्तुं।

वणिक्पूत्कारतो राज्ञादिष्टेन पुररक्षिणा ।
जिघांसितः स्वयं हन्तुं तं जित्वा मन्त्रिणो नृपम् १४
वध्यावेवेति संरब्धं महाबलगणेशिना ।
संयमे लान्ततस्तीव्रं तपस्यन्पुरुषोत्तमम् ॥ १५ ॥

सर्व वाण्यांनीं राजाकडे तक्रार केल्यावर राजानें ग्रामरक्षकास त्या दोघा युवकांचा वध करण्याची आज्ञा दिली. पण ग्रामरक्षकानें त्यांना जिंकून राजाकडे आणलें. प्रधानानें त्या दोघा युवकांना महाबल गणधराकडे नेलें. महाबलगणधराकडून ते दोघे मारले गेले अर्थात् त्यांना दीक्षा दिली. दीक्षेनंतर ते खडतर तपश्चरण करूं लागले.

जित्वा दिशःस्वनगरं विशन्तं वीक्ष्य केशवम् ।
ईदृग्भूयामितीर्ष्टश्रीस्तृतीयं कल्पमापिवान् ॥ १६ ॥

तेथील सोमप्रभ नामक राजाला सुदर्शना राणीपासून सुप्रभ व सीताराणीपासून पुरुषोत्तम असे पुत्र होते. ते दोघे प्रतिनारायणाला मारून आले होते. त्या केशव पुरुषोत्तमाला दिग्विजय करून येतांनां पाहून चंद्रचूलमुनीनें आपणहि असें व्हावें असें निदान बांधलें. मेल्यावर तो सनत्कुमारनामक स्वर्गांत कनकप्रभ विमानांत विजयनामकदेव झाला. व विजय मुनि मेल्यावर त्याच स्वर्गांतील मणिप्रभविमानांत मणिचूलनामक देव झाला.

---

१ हंतुं वांछितः २ कुमारं ३ मारितौ गणेशिना ४ प्रयत्नाविष्टं यथा भवति तथा ५ सम्यग्यमभूमिं श्मशानं पक्षे संयमभूमिं चारित्रं प्राति. ६ तपः कुर्वन् चद्रचूलः । ७ अनंतजिनतीर्थे वीक्ष्य. ८ इत्थ भीर्यस्य ।

ततःकाश्यां सुबालायां देव्यां दशरथाद्वलः ।
रामोऽभूद्विजयांकोऽन्यःकेकय्यां लक्ष्मणो हरिः ॥१७

पुढें काशी नगरीचा राजा दशरथ व राणी सुबाला यांच्या पोटीं मंत्रिपुत्र विजयचा जीव रामनामें करून जन्मला. त्याच राजाला केकयीराणीपासून राजपुत्राचा जीव लक्ष्मण नांवानें झाला. राम बलदेव होता व लक्ष्मण वासुदेव.

महाकालासुरीभूतस्तपसा मधुपिङ्गलः ।
जघ्नेऽहन्सुलसांवरात्सामात्यं सगरं द्विजैः ॥ १८ ॥

पूर्वी चक्रवर्ती हरिषेण तपानें सर्वार्थसिद्धिमध्यें जन्मल्यावर हजार वर्षांनीं अयोध्यानगरींत सगर नामें राजा झाला. सुलसा देवीच्या स्वयंवरास तो गेला असतां मधुपिंगल नामक एक सुंदर कुमार तेथें आला होता. तेव्हां मत्सरग्रस्त होऊन त्याला त्यानें दूषित लक्षणाचा ह्मटलें होतें. त्यामुळें चिडून मधुपिंगल स्वयंवरमंडपांतून चालता झाला व त्यानें खट्टु होऊन दीक्षा घेतली. मेल्यानंतर तो महाकाल नामक व्यंतर देव झाला. तो सगराच्या वंशाचा अमात्यासह नाश करण्यास सज्ज झाला. व्यंतरदेव ब्राह्मणाचा वेष घेऊन सगराकडे येऊन ह्मणाला. तुझ्या शत्रूंचा नाश व्हावा व राज्यलक्ष्मी वाढावी अशी तुझी इच्छा असेल तर तूं यज्ञ कर. मोहांध होऊन सगरानें यज्ञ केला व नरकांत पडला.

---

१ तृतीयकल्पात् । २ चंद्रचूलः ३ द्विजवेषधारी महाकालासुरः स्वयं ब्रह्मा भूत्वा पर्वतं आचार्यं कृत्वा शत्रुच्छेदलक्ष्मीनिमित्तयज्ञे हन्तिस्म ।

अस्मत्पुरी पुरेत्येत्य सतुन्दशरथोऽवसत् ।
आयोध्यां भरतं देव्यां शत्रुघ्नं जात्वजीजनत् ॥१९॥

राजानें काशी सोडून आपल्या वंशाच्या अयोध्येंत वास्तव्य केलें त्याला एका राणीपासून भरत नामक पुत्र झाला व दुसऱ्या एका राणीपासून शत्रुघ्न झाला.

भारते धातकीखण्डे प्राचि सारसमुच्चये ।
देशे नाकपुरं राजा नरदेवो वृषश्रुतेः ॥ २० ॥

धातकीखंडांत भरतक्षेत्रांतील सारसमुच्चय देशांत नाकपुरचा राजा नरदेव नामक होता. त्यानें धर्मोपदेश ऐकून अनंत गणधराजवळ दीक्षा घेतली.

प्रव्रज्योग्रं तपः कुर्वन्खगेट्चपलवेगतः ।
कृत्वा निदानं सौधर्मे गत्वाऽतोऽजनि रावणः ॥२१॥

त्यानें उग्र तप केलें पण चपलवेग विद्याधराला पाहून त्याचें वैभव आपणाला असावें असें निदान केलें व मेल्यानंतर सौधर्म स्वर्गांत देव झाला. तोच पुढें रावण झाला.

पौलस्त्यःसप्रियो रन्तुं सोऽगाद्रूप्याद्रिकानने ।
विद्यासिध्युद्यतां तत्रालकेशामितवेगजाम् ॥ २२ ॥

जंबुद्वीपांत भरतक्षेत्रांत विजयार्ध पर्वताच्या दक्षिणश्रेणींत मेघकूट नामक नगर आहे. तेथें विनिमीच्या वंशांतील सहस्रग्रीव

१ पुरा पूर्वं एषा पुरी अस्मदीया इति कारणादेत्य आगत्य २ पूर्व मंदरे ३ अनंताख्यगणिपार्श्वात् ४ पुलस्त्यस्य अपत्यं मेघश्रियां ।

विद्याधर राज्य करीत होता. त्याच्या पुतण्यानें त्याला हाकलून दिल्यावर तो लंकापुरीस जाऊन राज्य करूं लागला. त्याचा मुलगा शतग्रीव याचें नंतर याचा मुलगा पंचाशद्ग्रीव गादीवर बसला. त्यांचें नंतर पुलस्त्यानें राज्य केलें. त्याच्या राणीचें नांव मेघश्री. यांना दशानन नामक पुत्र झाला. एकदां दशानन भार्येसह रूप्याद्रिकाननांत गेला असतां अलकापुरच्या अमितवेग राजाची मुलगी मणिमती विद्यासिद्धि करीत वसलेली त्यानें पाहिली.

द्वादशाब्दोपवासार्तां दृष्ट्वा मणिमतिं क्षणात् ॥
कामार्तोऽविघ्नयद्[१]स्यैषापि वध्यासमात्मजा ॥ २३ ॥

बारावर्षे अनशनव्रत करीत असलेल्या त्या मणिमतीला पाहतांच दशानन कामांध झाला व तिच्या व्रतांत त्यानें विघ्न आणलें. तिनें संतापून असें निदान बांधलें कीं, मी याची मुलगी होऊन याला ठार मारीन.

भूत्वेममिति संकल्पाज्जाता मन्दोदरीसुता ।
तज्जन्मदिनभूकम्पाद्युत्[२]पातात्स्वमृतिं विदन् ॥ २४ ॥

त्या संकल्पाप्रमाणें ती मंदोदरीची मुलगी झाली. ती जन्मल्या बरोबर भूकंप उत्पात वगैरे होऊन अनेक उपद्रव झाले. तेव्हां ही राजाच्या मुळावर आली आहे असें ज्योतिषानें सांगितलें.

नीत्वेमां क्वापि मुञ्चेति लङ्केण्मारीचमादिशत् ।
तन्मुक्तां[३] वीक्ष्य तद्गर्भमञ्जूषां मिथिलावने ॥ २५ ॥

---

१ विद्यासिद्धेरभ्रंशयत् २ आदिशब्दाद्भूभेददिवातारारात्रींद्रायुधजिनप्रतिमाचलनादि । ३ मारीचि मंत्रिणा मुक्तां ।

त्या दुष्ट दशाननानें तिला कोठें तरी नेऊन सोडण्याची आज्ञा केली. एका पेटींत पुष्कळ द्रव्य व पत्रासह तिला ठेऊन मारीचानें नेली व मिथिलावनांत दूर नेऊन ती पेटी पुरली.

कर्षद्भिस्तद्भुवं सीरैः सौधायानीय ढौकिताम्॥
उद्घाट्य जनको लेखाज्ज्ञाततत्वो ददौ मुदा॥ २६॥

दैवयोगानें त्याच जागीं घर बांधण्यासाठीं लोक जमीन नांगरूं लागले असतां त्यानां ती पेटी सांपडली व त्यानीं ती जनक राजाला नेऊन दिली. पेटी उघडल्यावर पत्रावरून जनकाला सर्व कळलें.

सीताख्यां वसुधादेव्यै पण्डिता सा पुपोष ताम्॥
सोपि भूगेहगीं प्रेम्ला गुणयन्ती कलाःकलाः॥ २७॥

त्यानें आनंदानें ती मुलगी वसुधाराणीचे स्वाधीन केली. तिचे नांव सीता ठेऊन तिचें ती संवर्धन करूं लागली व त्या बरोबर तिच्या कलाहि वाढू लागल्या.

तां यौवनोल्लासतुङ्गां याचमानेषु भूरिषु।
दृष्ट्वेमां जनकोऽन्येद्युःसदस्यूचे चमूपतिम्॥ २८॥

तारुण्याच्या उल्हासानें वाढत चाललेल्या तिला पाहून बरेच जण तिला मागणी घालूं लागलेले पाहून सभेंत राजा कुशलमतीला म्हणाला.

---

१ हलैः २ आवासनिमित्तं ३ मारिचि मंत्रिणी मुक्तां ४ पाळिला ५ यथा रावणो न वेत्ति ६ मनोहराः ७ कुशलमति संज्ञं।

यज्ञे हुताःप्राक्सुलसावाजीभसगरादयः ।
सदेहाःस्वर्ययुरिति श्रूयते तत्क्रियेत सः ॥ २९ ॥

पूर्वी यज्ञांत सगर, सुलसा, हत्ती, घोडे, हुत केले म्हणून तें सदेह स्वर्गाला गेले असें ऐकिवांत आहे म्हणून तो यज्ञ करावा.

तच्छ्रुत्वाऽभ्यत्स साध्वेतत्किंत्वेष विधिरासुरः ।
विहन्यते नागखगैर्ध्रुवं शङ्कात्र रावणात् ॥ ३० ॥

राजाचें बोलणें ऐकून कुशलमति म्हणाला हा विचार चांगला आहे. हा यज्ञ महाकाळासुरानें सांगितला आहे. त्याचा नाग, खग वगैरे वंशाचे लोक व रावण विध्वंस करील अशी शंका आहे.

सीता रामाय दास्याम इत्युक्त्वा रामलक्ष्मणौ ।
तद्रक्षार्थं तदानेयौ मिथिलेशस्तदाशृणोत् ॥ ३१ ॥

रामाला आम्ही सीता देऊं असें सांगून रामलक्ष्मणानां यज्ञ रक्षणासाठीं आणावें. कुशलमतीचें हें बोलणें जनकानें मान्य केलें.

दूतात्तदुक्तं श्रुत्वाप्तैः कोशलेशो व्यचारयत् ।
ते च श्रेयोऽनुबन्धित्वात्तदीशुंर्व्युभजन्मखम् ॥ ३२ ॥

कोशल देशाला दूत आमंत्रणासाठीं पाठविण्यांत आला. दशरथ राजानें सल्लामसलत केली. सर्वांची संमति मिळाल्यानंतर त्यांना पाठविण्याचें ठरलें.

---

१ महाकालासुरेण प्रोक्तः २ विघ्नते ३ जिनशासनपक्षपातीयैर्नामि खगैर्नांयानुग्रहस्मर्तृवात्ः ४ चमूपतिवाक्यमभ्युपगच्छतिस्म ५ जनक संदष्ट ६ पुरोहितमंत्रिप्रमुखैःसह ७ दशरथः ८ आप्ताः ९ रामलक्ष्मणयोर्यज्ञरक्षार्थं मिथिलायां प्रयाणं १० मन्यंते स्म. ११ व्याचक्षुरार्षानार्षविभागेन

वैराग्यक्षान्त्यनशनैःकामक्रोधोदराग्निषु ।
हुतात्मयज्ञं निर्वान्ति वनस्थाःश्रमणा इति ॥३३॥

कामाग्नि, क्रोधाग्नि व उदराग्नींमध्यें वनांत राहणारे श्रमण अनुक्रमानें वैराग्य, क्षांति व अनशन या आहुती देऊन आत्मयज्ञ करतात व मुक्त होतात हा आर्षयज्ञ होय.

आ ऽनार्षःस यत्रार्हद्गणिकेवलिवर्ष्मणाम् ।
संस्काराग्निषु गन्धादीन्हुत्वा सिध्यन्ति गेहिनः ॥३४

तीर्थंकर, गणधर व इतर केवलीच्या शरीरांच्या संस्काराग्नींत गंधादिकें करून गृहस्थ यज्ञ करून सिद्ध होतात हा अनार्ष यज्ञ होय. असे हे यज्ञाचें आर्ष व अनार्ष नामक दोन प्रकार आहेत.

हिंसायागन्तु सगरविश्वभ्वादिद्विषां व्यधात् ।
दुर्गत्यै पर्वतमुखेनासुरस्तत्स दूष्यताम् ॥ ३५॥

राजा सगर व त्याचा मंत्री विश्वभू वगैरेंचा द्वेष्टा महाकाल नामक व्यंतरदेवानें त्यांना दुर्गति प्राप्त व्हावी म्हणून पर्वताच्या द्वारें हिंसात्मक यज्ञ सुरू केले ते दुर्गतिलाच कारण होतात. क्षिरिकदंब ब्राह्मणाजवळ त्याचा मुलगा पर्वत, नारद नामक परदेशी विद्यार्थी व राजपुत्र वसु विद्यापारंगत झाले. पर्वत शद्वाचे अर्थ विपरीत करीत असे त्यामुळें तो टीकेस पात्र होई

१ नृलोके सिद्धाः सिद्ध्यंति सेत्स्यान्ति. २ तीर्थंकरगणधरेतरसर्वज्ञ शरीराणां हुत्वा विधिवत्प्रयुज्य सिद्ध्यंति क्रमेण मुच्यत ३ सगरमंत्रिमंदोदरप्रिमुख ४ अभद्देयतया रामस्योपदिश्यतां ।

अजैर्होतव्यमित्यत्र नारदेन तिरस्कृतः ।
पर्वतोऽसुरतो यज्ञे तीर्थे सोऽघातयत्पशून् ॥ ३६ ॥

तीन वर्षांच्या जुन्या यवधान्यानें यज्ञ करावा. कारण त्या यवानां अंकुर फुटत नाहींत व ह्मणून ते हिंसेस कारण होत नाहीं असा नारदानें अर्थ केला. अज ह्मणजे यव नसून बकरा होय व होमांत त्याचा बळी द्यावा असा पर्वतानें अर्थ केला व तो यज्ञांत पशूंचा घात करूं लागला त्यामुळें पर्वत सर्वांकडून तिरस्कारला गेला.

महाकालश्चतुःषष्टिसहस्रासुरराट्शठः ।
तं कृत्वाध्यापयत्षष्टिमृच्सहस्राण्यथर्वणि ॥ ३७ ॥

महाकाल व्यंतरदेवानें अथर्ववेदांत साठ हजार ऋचा बनवून पर्वताला पढविल्या.

वसुःश्वभ्रमजैश्छागैरिति साक्ष्यात्सपर्वतः ।
सर्वार्थसिद्धिं चाहिंसाधर्मेण नारदोऽगमत् ॥ ३८ ॥

वसु राजानें मोहवश होऊन पर्वताच्या मतासच रुकार दिला. ते सर्व नरकांत गेले. अहिंसाधर्मामुळें नारद मात्र सर्वार्थसिद्धिनामक स्वर्गाला गेला.

रामोऽथ सर्वसामग्र्यापित्रादिष्टःसलक्ष्मणः ।
गत्वा विदेहांस्तद्भर्तुःक्रतुं निष्ठाप्य तत्सुताम् ॥ ३९ ॥

---

१ यवबीजं च त्रिवर्षमजमित्यभिधीयते । तद्विकारेण सप्तार्चिर्मुखे देवार्चनं विदुः २ क्षीरकदंबोपाध्यायशिष्येण देशांतरायातेन ३ शिष्टसभायां पौरसमक्षं प्रमाणबलेन निगृहीतः । ४ तं पर्वतं पाठयति स्म ५ साक्षीदानेन ६ जनकस्य ।

दशरथाच्या आज्ञेवरून सर्व सामग्रीसह रामहि लक्ष्मणाला बरोबर घेऊन विदेह देशाला गेला. तेथील जनक राजाला यज्ञांत मदत करून त्याच्या मुलीशीं लग्न करून आला.

विवाहोद्धश्रियं प्राप्तः साकेतं परिणायितः ।
तातेनान्या राजकन्याःसप्त षोडश लक्ष्मणः ॥ ४० ॥

लग्नानंतर राम अयोध्येला परत आला तेव्हां वसंतऋतु सुरु झाला. दशरथानें आणखी सात कन्याशीं रामाचें लग्न लावलें व सोळा कन्यांशीं लक्ष्मणाचें लग्न लावलें.

देवोदितोदितं कार्यं गत्वा कुर्वीत सानुज : ।
इति रामेण विज्ञप्तोऽमुञ्चद्युक्त्योदितःपुनः ॥ ४१ ॥

लक्ष्मणासह रामानें क्षात्रियोचित देवकार्य केलें. काशींत राज्य स्थापण्यासाठीं जाण्यास रामानें परवानगी मागितली असतां प्रथम मोहानें दशरथानें ती नाकारली. पण युक्तीनें समजाविण्यांत आलें.

राज्येऽभिषिच्य तं तातो यौवराज्ये च लक्ष्मणम् ।
विभूतत्तांवाधिष्ठार्ये काशीमत्युदितौ भृशम् ॥ ४२ ॥

दशरथानें रामाला राज्याभिषेक केला व लक्ष्मणाला युवराज-पद दिलें. आणि आतां काशींत राज्य स्थापा म्हणून दशरथानें त्यानां सांगितलें. तेथें त्यांची अतिशय उन्नति झाली.

गत्वा नन्दनवच्चित्रकूटाख्ये जातु तद्वने ।
क्रीडित्वा प्रेयसीयुक्तौ स्थिताविन्द्रमतीन्द्रवत्॥ ४३ ॥

---

१ गुरुपरंपरायातकार्यं २ क्षत्रियधर्मादिसमर्थनोपपत्त्या ३ ततस्मा-द्राज्याभिषेकानंतरं ४ उद्दिश्य काश्यामधिष्ठात त्वमेवेति संकल्प्य ।

काशींत राज्य स्थापून नंदनवना प्रमाणें सुंदर चित्रकूट वनांत राण्यासह इंद्र व प्रतींद्राप्रमाणें रामलक्ष्मण क्रीडा करते झाले.

नारदस्तौ तथा दृष्ट्वा चरणैषी प्राप्य रावणम् ।
प्रलोभ्य सीतारूपोक्त्या चक्रे तं हर्तुमुत्सुकम् ॥४४॥

कलहप्रिय नारदानें त्यानां तसें आनंदमग्न पाहिले व रावणाकडे जाऊन सीतेच्या रूपाची त्याच्यापुढें इतकी स्तुति केली कीं तो लोभाविष्ट होऊन तिचें हरण करण्यास उत्सुक झाला.

मुक्तया[1] सूर्पणखया बुद्धयान्वीक्ष्यं[2]बोधिताम् ।
सीतां हर्तां समारीचःपुष्पेकणासदत्स खे ॥ ४५ ॥

त्यानें मारीचाशीं चर्चा केली व शूर्पूणखेला सीताहरणाचें कामावर पाठविलें. त्या म्हातान्या शूर्पूणखेनें सीतेला शोधून काढली. ती रामावर पूर्ण अनुरक्त असून शीलवती आहे असें तिनें रावणास सांगितलें. तेव्हां तो स्वतः चिडून पुष्पक विमानांत बसून मारीचासह निघाला.

तेन मारीचहेमैणात्सा रामेण वियोजिता ।
तद्रूपेणाश्वगतं स्वं नीत्वा शिबिकया वनम् ॥ ४६ ॥

मारीचानें हेममृगाचें रूप घेऊन रामाला सीतेपासून मृगयामिषानें दूर नेलें आणि रावणानें रामाच्या रूपानें येऊन पालखींतून सीतेला नेलें.

---

१ मारीचेन सह मंत्रयित्वा प्रेषितया २ पतिव्रतात्वेन परीक्ष्य संबोधितां सीतां तद्वचनविरक्तां ।

तद्वृत्तं श्राविता शोकान्मूर्च्छितोन्मूर्च्छ्यं लोभिता ॥
खगीभिरुज्झवागुक्तौ रामक्षेमश्रवावधि ॥ ४७ ॥

लंकेंत आल्यावर रावणानें रामरूप सोडलें. तेव्हां त्याला पाहून ती मूर्च्छित झाली. ती शुद्धीवर आल्यावर विद्याधर स्त्रिया तिची समजूत घालूं लागल्या. पण रामाचें कुशल कळेपर्यंत मी कांहीं बोलणार नाही असें म्हणून तिनें मौन धारण केलें.

तदोत्पातोदयादानैशासतः पथ्यमार्पितत् ।
शस्त्रशालां द्विचक्रीं नाज्ञासीत्स द्विगुणोदयः ॥४८॥

तेव्हां लंकेंत सर्वत्र उत्पात होऊं लागले. रावणाच्या आयुधशाळेंत उत्पात करणारें चक्ररत्न निर्माण झालें. त्या चक्रांचें फळ त्याला माहीत नव्हते. त्या सीतेचा स्वीकार करूं इच्छिणाऱ्या रावणाला तिला सोडून देणें च पथ्यकर आहे ह्मणून सुज्ञांनीं सांगितलें.

गृहीत्वा रोहिणीं राहौ गतेऽभ्राम्यच्छशीत्यहम् ।
स्वप्नेऽद्राक्षमिति प्रश्नाद्गृहीत्वा जानकीं गते ॥ ४९ ॥

इकडे मायामृग नाहींसा झाल्यावर राम चित्रकूटवनांत परत आले व सीता तेथें नाहीं असें पाहून दुःखी झाले. त्या रात्रीं दशरथाला स्वप्न पडलें कीं राहूनें रोहिणीला नेल्यावर चंद्र उगाच

---

१ चेतनां प्राप्य. २ प्ररोचनावाक्यैः स्वराज्यादिकं प्रतिदर्शितलोभं सा अधोमुखी ३ त्यक्तगीर्जाता मौनेन स्थिता ४ अहं उक्ता भवामि रामकुशलवार्ताश्रवणानंतरं अहं ब्रुवे नान्यथा ५ ग्रहण । सीतास्वीकरणकथकस्य ६ प्राह । ७ द्वितीयं रथांगं तस्योत्पातभूतं न जानाति स्म ॥

भटकत होता, या स्वप्नावरून जानकीला घेऊन रावण गेला असें समजलें.

रावणे राघवो वाराणस्यां दिष्टं पुरोधसा ।
पित्रा प्रस्थापिताल्लेखादाभ्वस्तःसोऽरुषद्विषे ॥ ५० ॥

पुरोहितानें रामाला काशींत तें स्वप्न सांगितलें, पित्यानें उल्लेखिलेल्या स्वप्नाच्या अर्थावरून रावणानें सीता नेली हें नक्की कळल्यामुळें शत्रूवर राम खूब रागावला.

अथैत्य नेमतुः खेटौ तं तत्रैकोऽवदत्प्रभो ! ।
सुग्रीवोऽहं सुहृन्मेऽयं विक्रान्तोऽमितवेगवाक् ॥५१॥

इतक्यांत दोन विद्याधरांनीं येऊन रामाला नमस्कार केला. त्यापैकीं एक म्हणाला, हे प्रभो ! मी सुग्रीव व हा माझा पराक्रमी मित्र अमितवेग.

खगान्द्यपाक्किलकिले रामवाली सद्माग्रजः ।
पुरे क्रमागताद्यौवराज्यात्तेनाहृतो गतः ॥ ५२ ॥

विजयार्ध पर्वताच्या दक्षिणेस असलेल्या किलकिल नामक नगरांत बलींद्र विद्याधर राज्य करीत होता. त्याला प्रियंगूसुंदरी राणीपासून वाली व सुग्रीव नामक दोन पुत्र झाले. त्यानें राज्य सोडतानां वालीला गादीवर बसवून मला युवराजपद दिलें. पण वालीनें तेंहि छिनून घेऊन मला हाकलून दिलें.

सम्मेदं ससखा भार्च्य जिनार्चास्तत्र नारदात् ।
ज्ञात्वा पदार्प्ति त्वत्प्रैषादत्रागां तत्प्रसीद भोः ॥५३॥

एकदां मी मित्रासह सम्मेदशिखरास गेलों असतां जिनपूजन केलें. तेथें नारदाकडून कळलें कीं रामचंद्रापासून आम्हाला स्वपद-प्राप्त होईल म्हणून आम्ही सेवेसाठीं हजर झालो आहोत तर महाराज आमच्यावर कृपा करा.

प्रेषो ममेत्यादिशच्चैनं प्रियां मे गवेषय ।
तदुक्तो हनुमान्लङ्कां गत्वा भूत्वालिरभ्रमत् ॥५४॥

तर मग मी तुह्माला पाठवितो. माझ्या प्रियेचा शोध करा असें रामानें सांगितल्यावर हनुमान लंकेला गेला व तेथें भृंगाच्या रूपानें फिरूं लागला.

वनेऽथतां शिंशपाधोऽद्राक्षीद्रामोक्तलक्षणाम् ॥
सप्तमेऽन्हि तदात्रैत्य प्रदोषे मञ्जरीगिरा ॥ ५५ ॥

तेव्हां त्यानें रामानें सांगितलेल्या लक्षणानीं युक्त अशी सीता शिसवीच्या झाडाखालीं बसलेली पाहिली. सीतेला आणून सात दिवस झाले होते ह्मणून तिचें मन पालटले कीं नाहीं तें पाहण्यासाठीं रावणानें मंजरीनामक दासीला सांयकाळीं पाठविलें.

स्वयं चाभ्यार्थितां सीतामनिच्छन्तीं क्रुधा खगेद् ।
तां जिघांसुर्निषिद्धोऽगान्मन्दोदर्या दुराग्रही ॥ ५६ ॥

मंजिरीनें सीतेला समजाविलें कीं रावणाला पांच हजार राण्या असून तुला तो चाहतो व तो तुला पट्टराणी करील. आतां रामाची

१ कशादिना ताडितुमिच्छुः । २ स्वस्थानं गतः ३ सीतां भक्ष्यामयेवेतिमहाविद्यः ।

आशा सोड. तिचें तिनें ऐकलें नाहीं म्हणून क्रुद्ध होऊन रावण स्वतः आला व म्हणाला कीं, तूं न मानशील तर तुला मी बटीक बनवीन व ठार मारीन. तरीहि ती वश होईना. तेव्हां तिला मारण्याचें ठरविलें. पण मंदोदरीनें त्याचा निषेध केला. तेव्हां तो दुराग्रही रावण निघून गेला.

साध्वीं चेतया जनन्या सतीधुर्ये प्रसीद माम् ।
भुङ्क्ष्व रक्ष वपुःपत्या युङ्क्ष्वेत्युक्तापि नाब्रवीत् ५७

हे सतीशिरोमणे माझ्यावर प्रसन्न हो. आपल्या देहाचें रक्षण करून घे व आहार घे तुझी रामचंद्राशी भेट होईल असें पुष्कळ विनविलें तरी ती बोलली नाहीं. मंदोदरीनें त्याला तिला रामाकडे पाठीव असाच सल्ला दिला.

माता त्वेषा ममेत्यास्थाचिन्तयती प्रघट्टकम् ।
तत्रान्येष्वपि यातेषु वानरीभूय रक्षकान् ॥ ५८ ॥

मंदोदरीला आपल्या मुलीची आठवण झाली व रावणाच्या मुलावर आलेली ती मुलगीच ही सीता तर नसेल असा तिला संशय आला. ही मला आईसारखीच वाटते असा विचार करीत सीता बसली असतां व मंदोदरी निघून गेल्यावर वानरी विद्येनें वानर बनून व द्वारपालकानां दूर हाकलून हनुमान सीतेजवळ गेला.

दूरीकृत्याणुमान्नत्वा श्रीवत्साङ्ककरण्डकम् ।
मुक्त्वाग्रे कुशली राम इत्यूचे तामदश्च्छलम् ॥५९॥

१ मंदोदर्या २ रामेणैतच्छदीरं योजय ३ परिवारजनेषु ४ त्रसरेणुमात्रगात्रकरणात्स्वत्वर्ग्यैर्दत्ताणुमत्संज्ञः ।

सर्व अडथळे दूर करून व नमन करून हनुमानानें श्रीवत्सांककरण्डक तिच्यापुढें ठेवला. व रामकुशल आहे असें त्यानें सांगितलें.

न वेत्युद्धाव्य तद्रामनामाङ्कां वीक्ष्य मुद्रिकाम् ।
स्वैकगम्यं च पत्रार्थं निश्चित्यासौ मुदालपत् ॥ ६०॥

हा रूपांतर करून आलेला रावण तर नव्हे अशी सीतेला शंका आली. पण रामनामांकितमुद्रिका पाहून व पत्रांतील आशय जाणून तिची खात्री झाली व ती म्हणाली—

मे त्वं पितेति सोऽवादीन्नैवं त्वं स्वामिनी मम ।
शक्नोम्यद्यैव नेतुं त्वां परं नाज्ञात्र मे प्रभोः ॥६१॥

तूं मला वडिलासारखा आहेस. तेव्हां हनुमान म्हणाला. नाहीं. तूं माझी धनीण आहेस. आजहि मी तुला नेऊ शकतो. पण रामाची मला तशी आज्ञा नाहीं.

हत्वारिं नेष्यतांशस्तां तच्छ्रियाभोज्यमम्ब तत् ।
ॐइत्युक्त्वा तया मुक्तःप्रगेद्रोत्य स प्रभुम् ॥ ६२ ॥

तो शत्रुचा नाश करूनच त्याच्या संपत्तीसह सती अशा तुला घेऊन जाईल व त्यामुळें त्याची कीर्ति होईल. म्हणून हे माते ! तूं आहार सेवन कर. तिनें त्याचें म्हणणें मान्य केले व तिचा निरोप घेऊन सकाळीं हनुमान रामाकडे आला.

---

१ आत्मनैव ज्ञातुं योग्यं । २ प्रशस्तां त्वां ३ अंगी कृत्य ४ विवर्जितः ५ प्रगे-प्रभाते ।

सीता दृष्टेति पृच्छन्तं नत्वा दृष्टेत्युवाच सः ।
तस्मै सैनापत्यमधिराज्यं चेन्द्रतुजे ददौ ॥ ६३ ॥

सीता पाहिलीस काय ह्मणून रामानें विचारतांच होय पाहिली ह्मणून हनुमानानें उत्तर दिलें व सव समाचार सांगितला. तेव्हां रामानें त्याला आपलें सेनापति पद देऊन सुग्रीवाला आधिराज पद दिलें.

सोऽमुक्त्वांगदमत्रत्वं सीतां याच्योऽनुकूल्य सः ।
बिभीषणेन भोज्याच सेत्युक्त्वा सखगेद् भटम् ॥६४

अंगद म्हणाला कीं, सामदामादि मार्गानें प्रथम सीतेला मिळविण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. लंका बिभीषणची आहे. त्याच्याकडून रावणाला समजविलें पाहिजे. तेव्हां विजय, कुमुद, रविगति व मनोवेग वगैरे सह तो विद्याधर हनुमान रामाकडून पाठविला गेला.

गत्वारिस्तेन साम्नोक्तो योग्यं मे सोऽवेगम्यमाम् ।
स्त्रीरत्नं स्वीचकारैतु मां जित्वैतन्नयत्वितु ॥६५॥

शत्रू जवळ जाऊन तो साम्यनीतिने त्याच्याशीं बोलला. पण रावण ह्मणाला कीं, हे रत्न माझ्याच साठीं आहे. ह्मणून मी हरण करून आणले आहे. रामाला मला जिंकूनच तिला न्यावे लागेल. एरव्हीं मी त्याग करण्यास तयार नाहीं.

---

१ सुग्रीवाय २ अणुमान् ३ पुनः प्रेषितः ४ भवान् रावणानुजो बिभीषणः ५ लंका भोज्या भविता ६ मनोवेगादि विद्याधरभट चतुष्टययुक्तं रावणं प्रति गत्वा ७ रावणः ८ रामः मां ज्ञात्वा स्त्रीरत्नं स्वीचकार तर्हि एतु आगच्छतु रामः ९ स्त्रीरत्नं ।

ध्रुवं श्वो क्षिप्त उत्कुप्य भटैर्निर्वासितोऽमुना ।
मुक्तो बिभीषणेनार्यां पारयित्वा तथैत्य सः ॥६६॥

हनुमानानें रावणाला यथेच्छ तिरस्कारिलें व धिक्कारिलें. तेव्हां रागावून रावणानें त्यास धक्के मारित हाकलून दिलें. पण बिभीषणानें हनुमानाचें सांतवन केलें. हनुमानानें मंदोदरी तर्फे सीतेला आहार घेण्यास लावलें. मग तो रामाकडे परत आला.

तद्दंण्डेऽद्धयद्रामं प्रस्थायाथ शरद्यसौ ।
निर्मूल्य वालिं नीत्वात्र सुग्रीवं तत्पदे व्यधात् ॥६७॥

हनुमानांनीं सांगितलेलें हे वर्तमान ऐकून रावणाचा बीमोड करण्यासाठीं रामानें सेना सज्ज केली व शरदृतूंत तो निघाला. सुग्रीवाला युवराजपदावरून व हनुमानाला सेनापतिपदावरून काढा. मी तुह्माला सर्व मदत करतो असें वालीचें आलेलें पत्र अमान्य करून रामानें त्याला ठार मारून सुग्रीवाला गादीवर बसविलें.

सिद्धप्रज्ञप्तिना सोऽपि भक्तैर्विद्यैःखगैर्व्रतः ।
सज्जैर्भूखेचरचैयैर्योऽधृष्यः शत्रुमध्यगात् ॥ ६८ ॥

---

१ हनुमता भेददंडवाग्भिस्तिरस्कृतः शुनकवत् २ उत्कुप्य क्रुद्ध्वा । ३ सभायाः सगलग्रहं निःकाशितः ४ समाश्वास्य विसृष्टः ५ सीतां ६ अष्टमदिने मंदोदर्या कृत्वा पारणां कारयित्वा ७ दंडैकसाध्यो रावणः ८ रामस्य प्रयाणं कारयित्वा ९ खदिरवने हत्वा १० बलिराज्ये. ११ तत्कालसाधितप्रज्ञप्ति विद्येन सुग्रीवेण १२ तत्क्षणाराधितपूर्वसिद्धविद्याकैः १३ कोटिचतुरशीति लक्ष संख्यै र्भूगोचरैः, अर्धाष्टकोटिसंख्यैश्च खेचरैर्बलैर्वृतः १४ रामः ।

प्रज्ञप्तिनामक विद्या ज्याला साध्य आहे असा सुग्रीव, निरनिराळ्या विद्या ज्यांनी हस्तगत केल्या आहेत अशा अनेक विद्याधरासह आणि पायदळ चार कोटी ऱ्यांशीलक्ष सेना घेऊन रामाबरोबर निघाला व ते सर्व शत्रूजवळ आले.

नानिच्छन्तीमभजेयान्यां स्त्रीमित्येकव्रतस्य ते ।
सीता सुताग्रवंशस्य युक्तात्मीया न वांछितुम् ॥६९॥

नाखूष असलेल्या परस्त्रीचा मी अंगिकार करणार नाहीं असें व्रत असलेल्या तुला हे रावणा आपली मुलगी सीता भोगण्याची इच्छा धरणें बरें नव्हे. आपल्या सुवंशाला हे शोभत नाहीं असें रावणाला बिभीषण ह्मणाला.

तद्रामायार्प्यतां नीत्वेत्याचक्षाणःसुहृत् क्रुधा ।
भ्रात्रा निर्वासितोऽभ्येत्य श्रितो रामं बिभीषिणः ७०

ह्मणून तिला रामाकडे नेऊन दे असा त्यानें सल्ला दिला. त्यामुळें रागावून रावणानें बिभीषणाला हाकलून दिलें. ह्मणून त्यानेंहि रामाचा आश्रय घेतला.

अथोपाब्धिनिविष्टेन रामेणानुमतोऽणुमान् ।
कपिसैन्यैर्वनं भंक्त्वा दग्ध्वायातो बहिःपुरम् ॥७१॥

समुद्राजवळ आल्यानंतर रामाच्या आज्ञेवरून हनुमान वानर सेनेकडून वन तोडून व लंका पेटवून आला.

---

१ भाषमाणः २ भ्राता ३ सागरतटे ४ देवाहं गत्वो परिभवामीति ज्ञातः ५ बहिरिकां लंकां ।

तत्सुग्रीवाप्तविद्यौ तल्लंघितांब्धी बलासुतौ।
आवास्यौपपुरं वीरेण द्विर्षां सिद्धिमास्थताम् ॥७२॥

सुग्रीवाकडून प्राप्त झालेल्या विद्याबलानें समुद्र तरून जाऊन राम व लक्ष्मण शत्रुनगरीजवळ आले. हनुमानामुळें त्याना या कामांत यश आलें.

ततोऽरिणो कृता सङ्गरणेनेत्याक्षिपत्क्रुधा।
चक्रमादाय तच्छीर्ष विच्छेद लक्ष्मणोऽनु तत् ॥७३॥

रामलक्ष्मणानीं रावणाबरोबर घनघोर युद्ध केलें. तेव्हां रावणानें रागानें सोडलेलें चक्रच घेऊन लक्ष्मणानें त्याच्यावर फेंकलें. व त्याचा शिरच्छेद केला.

प्रत्यर्प्तैर्योजितो रामः सीतयारिपदे न्यधात्।
विभीषणं सुरैर्गाङ्गैरभिषिक्तश्च लक्ष्मणः ॥ ७४ ॥

रामाला त्याची सीता त्याच्या आप्तजनांनीं भेटविली. रावणाच्या राज्यावर विभीषणाला बसविलें व लक्ष्मणाला देवांनीं त्रिखंडाधीशपदावर अभिषेक केला.

कोटिकारव्यशिलोद्धृत्या तुष्टांदिव्यासिमाप सः।
स्वानन्दात्साग्रजो जित्वा दिशोऽयोध्यां श्रितोऽतपत् ७५

१ ताभ्यां सुग्रीवहनुमद्भ्यां प्रज्ञप्तिकृतविमानेनावतारितसमुद्रौ २ रामलक्ष्मणौ ३ सैन्यं बहिर्मुक्त्वा ४ सुभटेन शत्रूणां द्विषा हनुमता कृत्वा ५ रावणेन ६ क्षिप्तं ७ चक्रं ८ सुग्रीवविभीषणादिभिः ९ गंगाजलैः १० हर्षं प्राप्तात् ११ सौनंदनामानं।

कोटिका नामक शिला लक्ष्मणानें उचलली तेव्हां सुनंद नामक यक्षानें संतुष्ट होऊन सौनंद नांवाची खास तलवार लक्ष्मणाला दिली. तेथून ते अयोध्येकडे जाऊन राज्य करूं लागले.

एकदा सपरीवारः शिवगुप्तजिनाद्बलः ।
धर्मं श्रुत्वा सानुजोऽभूदिष्टिमाप्य प्रभायुतः ॥ ७६ ॥

त्यांनीं मनोहर नामक वनांत शिवगुप्त जिनराजापासून सद्धर्माचें श्रवण केलें. जिनपूजन वंदन करून ते तेजस्वी बनले.

ततःकतिपयाब्दान्ते साकेतेऽन्यौनुजौ प्रभू ।
कृत्वा काशीं गतौ पुत्रपौत्राद्यैस्तौ ननन्दतुः ॥ ७७ ॥

भरत व शत्रुघ्न या बंधूसह अयोध्येंत कांहीं वर्षे राज्यवैभव भोगून व त्यांना राज्य देऊन रामलक्ष्मण काशीला गेले व तेथें पुत्रपौत्रासह आनंदांत राहिले.

दृष्टस्वप्नत्रयो मृत्वा महारोगेण लक्ष्मणः ।
गतो रावणवच्छ्वभ्रं तच्छोकान्ते प्रबुद्धधीः ॥ ७८ ॥

एकदां लक्ष्मणाला तीन स्वप्नें पडलीं. मस्ती आलेल्या हत्तीनें मोठा वटवृक्ष पाडला हें एक. राहूनें ग्रासलेला सूर्य रसातलाला गेला हें दुसरें. एका चुनेगच्ची राजवाड्याचा एक भाग पडला हें तिसरें.

---

१ सीतासुग्रीवादियुक्तः २ रामः दृष्टिमाप्य प्रभया तेजसा युतोऽभवत् ३ भरतशत्रुघ्नौ ४ स्वामिनौ ५ सेवितौ ६ मत्तेभ भग्नवटो, राहुग्रस्तेन्दो भूपातः, प्रासादैकदेशभंगश्चाद्येन लक्ष्मणस्य महारोगेण मरणं द्वितियेन लक्ष्मणस्य विनाशः तृतीयेन रामप्रव्रज्या च पुरोहितेन रहस्युक्तः ।

पहिल्या स्वप्नाचें फल ह्मणून लक्ष्मणाला असाध्य रोग झाला. दुसऱ्या स्वप्नामुळें वैभव नष्ट होईल व तिसऱ्या स्वप्नाचें फल ह्मणून रामचंद्र दीक्षा घेईल. त्याप्रमाणेंच घडलें. रावणाप्रमाणें लक्ष्मण मेला व त्याच्या शोकामुळें प्रगल्भबुद्धीच्या रामानें दीक्षा घेतली.

लाक्ष्मणौ पृथिवीचन्द्रे राज्यं न्यस्याञ्जितंजये ।
सीतात्मजेष्टमे यौवराज्यश्च मिथिलैश्यवत् ॥ ७९ ॥

लक्ष्मणाचा मुलगा पृथ्वीचंद्र याला गादीवर बसविण्यांत आलें सीतेच्या सर्वांत लहान अजितजय नामक आठव्या पुत्राला युवराजपद देण्यांत आलें. मिथिलादेशहि त्याच्याच वाट्याला आला.

साकेतमेत्य सिद्धार्थवने श्रित्वा बलस्तपः ।
शिवगुप्तजिनात्सिद्धः सम्मेदेणुमदादियुक् ॥ ८० ॥

नंतर रामचंद्र अयोध्येला गेले व शिवगुप्त जिनराजापासून दीक्षा घेऊन त्यांनीं खूब तपश्चर्या केली व सम्मदेशिखरावर ते मोक्षाला गेले. हनुमान वगैरेहि तेथेंच मुक्त झाले.

बिभीषणादयश्चानुदिशं ययुस्तपोबलात् ।
सीताच्युतं गतान्ये तु यथास्वं स्वर्गमासदन् ॥८१ ॥

बिभीषण, हनुमान, सुग्रीवादि आपआपल्या तपोबलाप्रमाणें

---

१ लक्ष्मणस्य अपत्यं लक्ष्मणिस्तस्मिन्. २ मिथिलाधिपत्ययुक्तं. ३ देव्यो राजानः कुमाराश्च सह दीक्षिताः तु पुनः श्रावकीभूतौ शिवगुप्त जिनेन रामे प्रतिबोधिते गृहीतसंयमौ पृथिवीचंद्राजितंजयौ ।

अनुदिश स्वर्गाला गेले. सीता अच्युत नामक स्वर्गांत गेली व इतरहि आपापल्या कर्मानुसार स्वर्गाला गेले.

इति श्रीमुनिसुव्रततीर्थंकरहरिषेणचक्रिरामलक्ष्मणरावणचरितोत्तरंविंशम् ॥ २० ॥

देशेभूदत्र कौशम्ब्यां सिद्धार्थः श्रावकोत्तमः ।
श्रुत्वा स्वतातसंन्यासं महाबलजिनादसौ ॥ १ ॥
संन्यस्य बध्द्वा नामान्त्यं भुक्त्वा शर्मापराजिते ।
मिथिलेशस्यै भूत्वाहं विजयाख्यस्य तुग्महम् ॥ २

जम्बूद्वीपांत, भरतक्षेत्रांत, वत्सदेशांतील कौशांबी नगरांत राजा पार्थिव व राणी सुंदरी पोटीं सिद्धार्थ नामक राजा होता. तो उत्तम श्रावक होता. पार्थिवानें महाबलजिनाजवळ दीक्षा घेतली. व तो समाधिमरण साधून मरण पावला हें ऐकून सिद्धार्थ राजानें मुनिवर नामक अवधिज्ञानी साधूजवळ दीक्षा घेतली व एकादशांगांचें अध्ययन व षोडश भावनांचें चिंतवन करून तीर्थंकरनामकर्म बांधलें. आणि तो अपराजित नामक उत्तम अनुत्तरविमानांत अहमिंद्र झाला. वंगदेशांतील मिथिलानगरींत राजा विजय व राणी वप्पिला यांच्या पोटीं नमिनाथ तीर्थंकर होऊन तो अहमिंद्र जन्मला.

भुक्त्वा मेघागमे रन्तुं गजारूढो वनं व्रजन् ।
नत्वा सौधर्मदेवाभ्यां नभःस्थाभ्यामितीरितः ॥३॥

---

१ भरते २ राजा ३ वंगदेशे ४ अहं शब्दस्य अहमिन्द्र एव ५ वप्पिला गर्भे ६ जन्मनो द्वितीयदिने समवसरणं गताभ्यां ।

त्यानीं बरीच वर्षे राज्यवैभव भोगलें. एकदा वर्षाऋतूच प्रारंभीं हत्तीवरून ते वनश्री पाहण्यास गेले असतां, सौधर्म स्वर्गांतील दोन देव आले व वंदन करून ह्मणाले,

आवाभ्यां वत्सकावत्यामिहार्हदपराजितात् ।
श्रुत्वाद्य भावितीर्थेशं देवं त्वां द्रष्टुमागतौ ॥ ४ ॥

जंबुद्वीपाच्या पूर्वविदेह क्षेत्रांतील वत्सकावती देशांत सुसीमा नगरींत अपराजित विमानांतून अपराजित नामक तीर्थंकर उत्पन्न झाले आहेत. त्यांच्या दर्शनास सर्व देव गेले होते. तेथें असें ऐकले कीं, अपराजित स्वर्गांतूनच मिथिला नगरींत जन्मलेले नमिनाथ भावी तीर्थंकर आहेत. ह्मणून आम्ही आपल्या वंदनास आलों.

तच्छ्रुत्वा त्यक्तराज्योऽसौ तपसा प्राप केवलम् ।
तीर्थं प्रवर्तयामास नमिमेनं नमाम्यहम् ॥ ५ ॥

तें ऐकून शहरांत परत आल्यावर त्यांनीं वैराग्ययुक्त होऊन राज्य सोडलें व दीक्षा घेऊन तपश्चरण केलें. आणि ज्यानीं धर्मतीर्थ प्रवर्तित केलें त्या नमिनाथ तीर्थंकरानां मी नमस्कार करतो.

द्वीपेऽत्रैरावते जातः श्रीपुरेशो वसुन्धरः ।
पद्मावतीप्रियामूत्योर्वरवर्मजिनान्तिके ॥ ६ ॥

जंबुद्वीपाच्या उत्तरेस महाऐरावत क्षेत्रांतील श्रीपुरचा राजा वसुंधर व राणी पद्मावती यानां विनयंधर नामक पुत्र होता. पद्मावती

१ जंबूद्वीपे स्थितायां २ देवकर्चेन ।

राणी वारल्यामुळें राजा फार कष्टी झाला व त्यानें वरधर्म नामक सर्वज्ञदेवाजवळ दीक्षा घेऊन बरीच तपश्चर्या केली.

स संयम्य महाशुक्रं गतः कौशाम्ब्यधीशिनः ।
विजयस्य सुतो जातो जयसेनो रथाङ्गधृत् ॥ ७ ॥

शेवटीं समाधीमरण साधून तो महाशुक्रनामक विमानांतील देव झाला. तेथून तो वत्सविजय देशांतील कौशांबी नगरीचा राजा विजय व राणी प्रभाकरी यांच्या पोटीं जयसेन चक्रवर्ती होऊन जन्मला.

सौधाग्रस्थःसशद्बोल्कापातं तप्त्वा तपो जिनात् ।
वरदत्ताज्जयन्तेऽभूद्देवःप्रायोपवेशनः ॥ ८ ॥

पुष्कळ वर्षें राज्यवैभव भोगल्यावर एकदां तो गच्चीवर बसला असतां मेघ गडगटासह उल्कापात झाला. तेव्हां त्याला वैराग्य प्राप्त होऊन वरदत्तनामक केवलीभगवानाजवळ त्यानें दीक्षा घेतली आणि बरीच तपश्चर्या करून समाधिमरण साधल्यानंतर तो जयंत नामक अनुत्तर विमानांत अमृत पिणारा अहमिंद्र झाला.

इति श्रीनमिनाथजयसेनचक्रिचरितावसानमेकविंशम्

विन्ध्येऽत्र मगधे जातो भिल्लो भार्यास्य वागुरा
विमलामलबुद्ध्याख्यौ चारणौ मारयंस्तदा ॥ १ ॥
भक्तोऽनयो राजगृहे श्रेष्ठी वृषभदत्तकः ।
तयेत्युक्त्वा निषिद्धोऽसौ जातौ तौ श्रावकावुभौ ॥२

---

१ चक्री २ वीक्ष्य ३ अमृतभोजी ।

जंबुद्वीपांत, भरतक्षेत्रांत मगधदेशांत, विंध्यपर्वतावर एक भिल्ल रहात होता. त्याच्या बायकोचें नांव वागुरा होतें. विमलबुद्धि व अमलबुद्धि नामक दोन चारण मुनींना त्या भिल्लानें ठार करण्याचा विचार केला पण या चारणमुनींचा वृषभदत्त नामक एक भक्त राजगृहनगरींत आहे असें वागुरेनें त्याला सांगितलें व मुनिवधापासून तिनें परावृत्त केलें. उपदेशामुळें तें भिल्लदांपत्य पश्चात्ताप पावून श्रावक बनलें.

वल्मीके तुम्बकफलं गृण्हन्दष्टोऽहिनान्यदा ।
निदानेन मृतः सोऽभूत्तस्यैव श्रेष्ठिनोऽङ्गजः ॥ ३ ॥

सापाच्या वारुळांतील तुंबक फळ घेत असतानां त्या भिल्लाला साप चावला व तो मेला. मरतानां शुभनिदान बांधल्यामुळें तो त्याच श्रेष्ठीच्या पोटीं जन्मला.

इभ्यकेतुःस कनकप्रभां तन्नृपजां भजन् ।
तेद्वृतो दत्तद्राज्यं नाकुक्षिप्तकरा शुंचा ॥ ४ ॥

त्याचें नांव इभ्यकेतु. राजगृहीच्या जितशत्रु राजानें आपली मुलगी कनकप्रभा त्याला दिली. पुढें राजानें दीक्षा घेऊन राज्यहि त्याला दिलें. वागुरेचा पती मेल्यामुळें ती कष्टी झाली व साप चावून मेली.

---

१ जितशत्रुनाम्नो राजगृह नृपस्य पुत्रीं परिणीतः २ तया स्वयंवरीकृत्य वृतः ३ जितशत्रुराजेन प्रव्रजत मगधाधिपत्यं दत्तं भजन् ४ नाकुर्वल्मीकं ५ भर्तृवियोगशोकेन वागुरा ।

वागुराथाहिना दष्टा मृत्वा तत्सचिवोऽभवत् ।
त्रयोऽपि तपसा जातास्ते सौधर्मे सुरोत्तमाः ॥ ५ ॥

वागुरा मेल्यावर इभ्यकेतुची सचिव म्हणून जन्मली. हे दोघे व श्रेष्ठी मेल्यानंतर सौधर्म स्वर्गांत देव झाले.

पुष्करार्धापरे प्रत्यग्गान्धिलायां ततोऽभवत् ।
खगाद्युदक्तटे सूर्यप्रभेद् सूर्यप्रभात्मजाः ॥ ६ ॥

पुष्करार्धद्वीपांत, पश्चिमविदेहक्षेत्रांत, गांधिलदेशांतील सूर्यप्रभ नगराचा राजा सूर्यप्रभ व राणी धारणी यानां तीन पुत्र झाले.

चिन्तामनश्चपलगत्याख्या वेगपणे जिताम् ।
तपःश्रितां प्रीतिमतीमनु तेऽथ तपोऽभजन् ॥ ७ ॥

चिंतागति, मनोगति व चपलगति असे ते तीन पुत्र होत. त्याच गांधिल देशांतील अरिंदम नगरीचा राजा अरिंजय व राणी अजितसेना यानां प्रीतिमती नांवाची मुलगी झाली. ती मेरूपर्वताला प्रदक्षिणा घालण्याच्या शर्यतींत चिंतागती तिच्याहून श्रेष्ठ ठरला म्हणून त्याला वरमाळा घालण्यास तयार झाली. पण त्यानें ती आपल्या लहान भावानां घालण्यास सांगितलें. त्यामुळें तिला खेद होऊन तिनें निवृत्तानामक अर्जिकेजवळ दीक्षा घेतली. तेव्हां

---

१ इभ्यकेतुमंत्री २ मंदिरस्थविराचार्यात्पूर्वभवं श्रुत्वा गृहीतेन तपसा ३ सूर्यप्रभनगरस्य राजा सूर्यप्रभस्तस्य राज्ञी धारिणी तस्यां । इभ्यकेतुकनकप्रभामंत्रिचराः क्रमेण चिंतागतिमनोगतिचपलगतयो जाताः ५ प्रतिज्ञायां सर्वेषु विद्याधरेषु जितेषु चिंतागतिनैव तां जितां दृष्ट्वा तः निमित्तीकृत्य ।

वरील तीन्ही भावानींहि दमवर नामक मुनीजवळ दीक्षा घेऊन तप आचरिलें.

सामानिकास्तु माहेन्द्रे चिन्तागतिपुरस्सराः ।
द्वीपेऽत्रगन्धिलासिंहपुरेऽजातोऽपराजितः ॥ ८ ॥

तेथून ते चौथ्या स्वर्गांत सामानिक देव झाले. पुढें मनोगति व चपलगति, जंबुद्वीपांत, पूर्वविदेहक्षेत्रांत पुष्कलावती देशांतील गगनवल्लभ नगरीचा राजा गगनचंद्र व राणी गगनसुंदरी यांच्या पोटीं अमितगति व अमिततेज नांवानें जन्मले. चिंतामतिहि सिंहपुरचा राजा अपराजित नांवें करून जन्मला.

श्रुत्वान्यदा समं पित्रा सिद्धं विमलवाहनम् ।
तां तदर्चां वीक्ष्य भोक्ष्ययित्यागू संश्रितो नृपः ॥९॥

त्याच्या बापाचें नांव अर्हद्दास व आईचें नांव जिनदत्ता. एकदां मनोहर नामक उद्यानांत विमलवाहन तीर्थंकर आले असतां त्यांचा बोध ऐकून त्यानें दीक्षा घेतली. पुढें बरीच तपश्चर्या करून तीर्थंकरासह तो मोक्षाला गेला. त्यामुळें अपराजित फार कष्टी झाला व पुन्हां मला दर्शन दिल्याशिवाय मी अन्न ग्रहण करणार नाहीं असें व्रत घेऊन तो बसला. आठ दिवस उपोषण घडल्यावर यक्षपतीनें त्यांची कृत्रिम रूपें दाखवून त्याला दर्शन दिलें. त्यानें त्याचें पूजन करून उपवास सोडला.

---

१ यूयं वयं च जाताः २ भवान् ३ फाल्गुननंदीश्वरपर्वणि ४ अर्हद्दासेन सह ५ तयोरर्हद्दासविमलवाहनयोर्मूर्तिम् ।

तदा शक्राज्ञया यक्षपतिर्विमलवाहनम् ।
तस्य सन्दर्शयामास साक्षात्कृत्वा महाशुभः ॥ १० ॥
नन्दीश्वराह्निकं कृत्वा धर्मं स्वान्तःपुरं ब्रुवन् ।
चैत्यालयेऽनुजसुरौ खगीभूतौ तपःश्रितौ ॥ ११ ॥

नंदीश्वरपूजन त्यानें केलें. इतक्यांत त्याला चैत्यालयांत दोन चारण मुनी दिसले. ते अमितमति व अमिततेज होते. त्यांनीं दीक्षा घेतली होती.

चारणावागतौ दृष्ट्वामितादिगतितेजसौ ।
प्राच्यं दृष्टौ युवां क्वापीत्युक्तवानादिमो गणी ॥१२॥

त्या अमितमति व अमिततेज चारणमुनींनां पाहून व पुजून अपराजित ह्मणाला कीं, तुम्हाला मी कोठें तरी पाहिलें आहे. तेव्हां अमितमति चरणमुनि ह्मणाले.

प्रागुक्तं मासमात्रायुरथ संश्रावितोऽर्हतः ।
इष्ट्वा द्वाविंशतिदिनकृतप्रायोपवेशनः ॥ १३ ॥

राजा, तुझें आयुष्य आतां एक महिना उरलें आहे. आह्मी पूर्वजन्मीचे तुझे भाऊच आहोंत व वडिलांच्या संन्यासमरणानंतर आह्मी दीक्षा घेतली. तें ऐकून अपराजितानें आठ दिवस जिनेश्वर पूजन केलें. व बावीस दिवस प्रायोपवेशन करून समाधिमरण साधलें.

जातोऽच्युतेन्द्रोऽथ नृपः सुप्रतिष्ठोऽत्र हास्तिने ।
यशोधरर्षिदानाप्तपञ्चाश्चर्यः श्रितस्तपः ॥ १४ ॥

१ मनोगतिचपलगतिचरौ । २ स्वयंप्रभाख्यर्हद्भट्टारकेण कथितं ३ भवान्मासमानायुः ४ ज्ञापिताः ५ अष्ट दिनानि जिनान्पूजयित्वा. ।

तेथून तो राजा सोळाव्या स्वर्गांत पुष्पोत्तर विमानांत अच्युतेंद्र झाला. पुढें तो कुरुजांगल देशांतील हस्तिनापुरचा राजा श्रीचंद व राणी श्रीमती यानां सुप्रतिष्ठित नांवानें पुत्र झाला. त्यानें यशोधरमुनीनां आहारदान दिल्यामुळें त्याला पंचाश्चर्यांची प्राप्ति झाली.

सुमन्दिराज्जिनादुल्कापाते ख्यातोन्त्यनामयुक् ।
मृत्वा समाधिना चाभूज्जयन्ते लवसत्तमः ॥ १५ ॥

पुष्कळ राज्यवैभव भोगल्यावर एकदां तो गच्चीवर बसला असतां उल्कापात पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व त्यानें सुमंदर नामक तीर्थंकराजवळ दीक्षा घेऊन एकादशांग वाचलें व षोडश-भावनांचें चिंतवन केलें. त्यामुळें तीर्थंकरनामकर्म बांधून तो समाधिमरण साधल्यावर जयंत नामक अनुत्तरविमानांत अहमिंद्र झाला.

हरिवंशेऽन्धकवृष्णेर्मार्कण्डेयान्वयेऽग्रतुर्क् ।
समुद्रविजयःसूर्यपुरेऽनेमिःसतं स्सुतः ॥ १६ ॥

भरतक्षेत्रांत हरिवर्षदेशांतील भोगपूरचा राजा प्रभंजन व राणी मृकंडू यानां सिंहकेत नांवाचा पुत्र झाला. त्याचें लग्न विद्युन्मालेशीं झाले. त्यांच्या वंशांत हरिगिरी, हेमगिरी, वसुगिरी वगैरे राजे होऊन गेले. कुशार्थ देशाच्या शौर्यपुरचे राजा सूरसेनाला शूरवीर नामक मुलगा होता. त्याच्या भार्येचें नांव धारिणी. हिच्या-

---

१ सति २ प्रसिद्धः ३ देवोत्तमः ४ दशाना पुत्राणां आद्यो दशार्हः ५ शिवादे व्यामभूत्.

पासून त्याला अंधकवृष्णि व नरवृष्णि असे दोन पुत्र झाले. अंधकवृष्णीला सुभद्राराणीपासून दहा मुलगे व दोन मुली झाल्या. पहिला मुलगा समुद्रविजय. त्याला शिवादेवीपासून अपराजिताचा जीव अहमिंद्र, नेमिनाथ तीर्थंकर झाला.

द्वारवत्यामभूत्पाणिग्रहे बुद्धो मृगेक्षणात् ।
तं प्रव्रज्याप्तकैवल्यं कृततीर्थं नुमःशिवम् ॥ १७ ॥

द्वारवती नगरींत राजमतीच्या पाणिग्रहणाचे वेळीं मांसाहाराच्या मेजवानीकरितां आणलेले हरिण पाहून नेमिनाथानां वैराग्य उत्पन्न झाले. व त्यानीं दीक्षा घेऊन आणि कठोर तप करून धर्मतीर्थ प्रवर्तित केलें. नंतर जे मोक्षाला गेले त्या कल्याणकारक नेमिनाथ तीर्थंकरानां आह्मी नमस्कार करतो.

भिल्लेभ्यकेतुसौधर्मदेवचिन्तागतीष्टमाहेन्द्रः ।
अपराजितोऽथाच्युतेंद्रःसुप्रतिष्ठो जयन्तजो नेमिः॥१८॥

भिल्ल, इभ्यकेतु, सौधर्मदेव, चिन्तागति विद्याधर, चौथ्या स्वर्गांतीलदेव, अपराजित, सोळाव्या स्वर्गांतील अच्युतेंद्र, सुप्रतिष्ठित व जयंत विमानांतील अहमिंद्र इतक्या भवावलींतून नेमिनाथ झाले.

शैले छायेक्षणाद्वाभ्यां नीतो भार्त्रोपिता तपः ।
सशल्यःसर्वनिर्नामा स्वयम्भूदर्शनात्कृत ॥ १९ ॥

कुरुदेशांतील पलाशकूट गांवांत सोमशर्मा नामक एक ब्राह्मण

---

१ माहेंद्रेण इषः २ नंदिनामा द्विजः ३ विमलतीर्थे स्वयभूं नाम्नो वासुदेवस्य दर्शनात् कृतनिदानः ।

होता. त्याच्या मुलाचें नांव नंदी. त्याला मामाची मुलगी लग्नासाठीं न मिळाल्यामुळें व त्याच्या अशक्ततेबद्दल लोकांत टीका झाल्यामुळें वैतागून त्यानें आत्महत्या करण्याचा निश्चय केला. शैलपर्वतावर आत्महत्येसाठीं तो गेला पण त्याची छाती होईना. तेथें निर्नामक व शंख अशा दोन शिष्यांसह द्रुमषेण नामक मुनिराज विहार करून आले होते. शंखानें नंदीला योग्य बोध करून दीक्षा घेवविली. पुढील दुसऱ्या जन्मांत नंदीचा जीव शंख व निर्नामकाचा बाप होणार असें त्यानीं द्रुमषेण मुनिवरापासून ऐकलें.

निदानस्तपसा प्राप्तो महाशुक्रं ततो बलः ।
पद्मःशंखचरः सूर्यपुरेऽभूद्वसुदेवतः ॥ २० ॥

शंखानें शुभनिदान बांधलें व निर्नाम्यानें अशुभनिदान बांधलें. नंदीसह हे दोघे तपश्चर्येनंतर समाधिमरण साधून महाशुक्र विमानांतील देव झाले. नंदीचा जीव स्वर्गांतून च्यवून वसुदेव झाला. सौरीपुरांत वसुदेवापासून देवकीला निर्नाम्याचा जीव कृष्णचक्रवर्ती म्हणून झाला व त्यालाच रोहिणीपासून शंखाचा जीव बलभद्र नांमे करून झाला.

रोहिण्यां कृष्णो देवक्यां मथुरायां हरिर्बभौ ।
तद्द्विड्वासीज्जरासन्धो ब्रह्मदत्तोऽथ चक्रभृत् ॥ २१ ॥

कृष्ण व बलराम यांचा शत्रु जरासंध अर्थात् तो प्रतिनारायण होता. नऊ नारायणानंतर ब्रह्मदत्त नामक चक्रवर्ति होऊन गेला.

॥ अथ कथासंग्रहः ॥

मा भोजयतु कोपीमंमिति वारितमाथुरैः ।
उग्रसेनोव शिष्टेर्षि मासानशनपारणे ॥ १ ॥

गंगा व गंधवती नद्यांच्या संगमावर एक तापसांचे आश्रम होता. गुणभद्र व वीरभद्र नामक दोन चारणमुनि तेथून चालले असतां त्यानीं तपस्व्यानां उपदेश करण्याचा प्रयत्न केला. जटा राखल्यानें केसांत कृमि होऊन हिंसेला कारण होते. तसेंच पंचाग्नी साधनानेंहि हिंसा होते वगैरे त्यांचा उपदेश वसिष्ट नामक तपस्व्याला पटला व त्यानें लगेंच दीक्षा घेतली. तो एकेक महिन्याच्या उपवासाची तपश्चर्या करूं लागला. मुनीला आहारदानाचें पुण्य आपणालाच लाभावें ह्मणून मथुराधिपति उग्रसेनानें गांवांतील लोकांनां अशी ताकीद दिली कीं कोणीहि मुनींना आहार देऊं नये. एक महिन्याच्या उपवासाचें पारणें करण्यासाठीं वसिष्टमुनि मथुरेंत आले.

भोजयिष्ये शिखीभेन्द्रजरासन्धेशशासनैः ।
त्रिविघ्नितःस्वयंनास्मै दत्ते भिक्षामसौ परान् ॥ २ ॥

त्यावेळीं राजवाड्याला आग लागल्यामुळें मुनींना आहारा-वांचून परतावें लागलें. दुसऱ्या महिन्याची तपस्या पूर्ण झाल्यावर पुन्हा आहारासाठीं ते आले असतां मस्त हत्ती मोकाट सुटल्यामुळें

अहं भोजयिष्ये २ मथुरालोकः ३ गंगागंधवतीसंगमे जठरकौशिका रण्यतापसपल्लीनायको वसिष्टतापसः ।

सर्वत्र गडबड माजली होती. तेव्हांहि ते तसेच परत गेले. तिसऱ्या महिन्याच्या तपस्येनंतर पारण्यासाठीं ते आले असतांहि उग्रसेन जरासंधानें आज्ञापिलेल्या एका कामांत फार गढून गेला होता. आपण स्वतः आहार देत नांहीं व लोकांनांहि देऊं देत नाहीं अशी टीका होऊं लागली.

निषिध्यतीति लोकोक्तैस्तृतीये मास्यलब्धभुक्।
क्रुद्ध्वा मृतो निदानेन सोऽभूत्कंसो नृपात्मजः ॥३॥

मुनीनें ती टीका ऐकली व तीन महिन्यांचा उपवासी असल्या-मुळें भुकेनें तो मेला. मरतां मरतां त्यानें क्रोधानें असें निदान केले कीं, मी या राज्याच्या पोटीं येऊन त्याचा वध करीन. त्या मुनीचाच जीव पद्मावती पासून कंस नामें करून उग्रसेन राजाला झाला.

दुर्दोहृदो दुराकारो ज्ञातक्रौर्यः प्रवाहितः।
कालिन्द्यां कंसमञ्जूषाक्षिप्तो सोऽशौण्डभार्यया ॥४॥

पद्मावतीच्या पोटांत गर्भ रूपानें तो मुनि आल्यावर उग्रसे-नाचें मांस खाण्याचें डोहाळे तिला होऊं लागले. जन्मल्यावरहि तो फार विचित्र दिसत होता. म्हणून त्या मुलाला राजानें पेटींत घालून कालिंदी नदींत सोडलें. ती पेटी कलालाच्या भार्येला मंदोदरीला मिळाली.

---

१ उग्रसेनपुत्रः २ भर्तृहृदयमांसं खादामीति दुष्टदोहृदकारकः ३ क्रोह-दर्शननिष्ठुरा लोक नभकटीकरणादि ४ मंदोदर्या।

कौशाम्ब्यामुद्धतोजातः कुमारोऽन्यतुजो रुजन् ।
निर्वासितः पश्चिवृत्या वसुदेवमसेवत ॥ ५ ॥

कौशांबी नगरांत मंदोदरीनें त्याचें पालन पोषण केलें. पण तो लोकांच्या मुलांना हाणमार करी म्हणून त्याला तिनें घराबाहेर घातलें. तो सूरीपूरला गेला व तेथें वसुदेवाचा नोकर बनला.

जरासन्धेन राज्यार्द्धेतरां जीवयशोभिधाम् ।
दातुं मतां जितवतेजय्यं सिंहरथं रिपुम् ॥ ६ ॥

पोदनपुरचा राजा सिंहरथाला जो कोणी जिवंत धरून आणून देईल त्याला अर्धे राज्य व कालिंदसेनेपासून मला झालेली जीवयशा नामक मुलगी मी देईन असें जरासंधानें जाहीर केलें.

प्राँद्दत्सोर्वसुदेवश्च वक्ष्यतांदुष्टलक्षणाम् ।
जितो मत्पात्तिनानेन स कंसेनेति बोधितः ॥ ७ ॥

वसुदेवानें पराक्रम गाजवून सिंहरथाला पकडलें व जरासंधाच्या स्वाधीन त्याला केलें. तेव्हां त्यानें अर्धे राज्य व जीवयशा त्याला देऊं केली. त्या मुलीची वैधव्य प्राप्तीची लक्षणें पाहून कंस नामक या माझ्या नोकरानें सिंहरथाला धरून आणलें आहे म्हणून त्यालाच ती मुलगी द्या असें वसुदेव म्हणाला.

तेनेमन्दोदरीभाममञ्जूषापत्रवाचनात् ।
ज्ञातवंशाय द्राक्तस्मै स राज्यार्द्धा सुतामदात् ॥ ८ ॥

१ परपुत्रान २ चपेटामुष्टिदंडाघैः । ३ राज्यार्द्धेन कृत्वा तरां सातिशयां ४ प्रतिज्ञातां ५ दिग्जयावशेषे आत्मना जेतुमशक्यं ६ पोदनेशं ७ जरासंधस्य कन्या दातुमिच्छो सिंहरथ मर्पयामास ८ बाधजातास्येतिबाधितः बद्ध इत्यर्थः ९जरासंधेन ।

कंसाच्या कुळाची चौकशी करण्यांत आली तेव्हां मंदोरीनें पेटी पत्रासह हजर केली, त्यामुळें कुलाचा उलगडा होऊन अपार्टी खुषीनें जरासंधानें आपली मुलगी व अर्धे राज्य कंसाला दिलें..

गृहीत्वा मथुरां बध्वा प्रक्षेपोद्रिक्त वैरतः ।
पितरौ गोपुरे न्यस्य कृत्वा सूर्यपुरात्मगम् ॥ ९ ॥

मला जन्मतःच माता पित्यांनीं यमुनेंत सोडलें म्हणून रागारागानें कंस तसाच मथुरेला गेला. ती आपल्या ताब्यांत घेतली व त्यानें मातापितरानां वेशीवर टांगलें. टांगून तो वसुदेवाला बरोबर घेऊन गेला.

वसुदेवं देवसनीं देवकीमनुजां निजाम् ।
स्वीकार्य भूत्यामा मुदास्ताशामना ददौ ॥ १० ॥

देवसेन राजाची मुलगी देवकी, आपली चुलत बहीण वसुदेवाला त्यानें दिली व विवाहविधीनें तिचा स्वीकार वसुदेवानें केला.

अतिमुक्तमुनिर्जातु भिक्षार्थं गृहमागतः ।
देवकी तेऽनुजा साधो! पुष्पजातेन वाससा॥ ११ ॥

एकदां अतिमुक्त मुनि भिक्षेसाठीं आले असतां जीवयशा त्या मुनीला म्हणाली, ही पहा तुमची बहीण कामभोगवशानें तुमच्याकडे अभिलाषानें पहात आहे.

---

१ यमुनायां बालक्षेपात्रिक्त २ विवाह विधिना ग्राहयित्वा ।

स्वेहां व्यनक्त्यनेनेति तत्पत्न्यां नर्मणोदितः ।
तामूचेऽस्याः सुतो रण्डां त्वां कर्तेति निशम्य तत् ॥ १२ ॥

तिनें अशी आपली चेष्टा केलेली ऐकून मुनीनीं शाप दिला कीं, हिचा मुलगा तुला विधवा करील.

तत्र छिन्ने तथैतेन कर्ताप्यपितृकामिति ।
तच्छ्रुत्वामर्दिते पद्भ्यां तत्रैतेन महीमिमाम् ॥ १३ ॥

तेव्हां तिनें रागावून त्या भोगवस्त्राचे तुकडे तुकडे केले. तेव्हां मुनींनीं पुन्हा शाप दिला कीं तुझ्या बापालाहि मारून तो तुला अनाथ करील. मग तिनें ते तुकडेहि पायाखालीं तुडविले तेव्हां मुनि ह्मणाले कीं, तो देवकीपुत्र तुझ्या भावाचेंहि राज्य घेऊन चक्रवर्ती होईल.

भोक्ता त्रिखण्डामिति तच्छ्रुत्वा कंसेन तन्मुखात् ।
देवक्याः स्वगृहे सूतिं याचितोऽमंस्त तत्पतिः ॥ १४ ॥

तो त्रिखंडपृथ्वीचा शास्ता होईल हें मुनिवचन कळल्यावर कंसानें देवकी माहेरींच बाळंत होऊं दे असें वसुदेवास कळविलें व त्यानें तें मान्य केलें.

देवकीवसुदेवाभ्यां भोजयित्वान्यदा मुनिः ।
दीक्षां नौ स्यान्न वेत्युक्तः सोऽवोचत्सप्त वां सुताः ॥ १५ ॥

---

१ आत्मचेष्टां २ कंसं भार्यया ३ देवक्याः ४ तस्मिन्वस्त्रे ५ मुनिवचनं श्रुत्वा ६ जीवयशसः ७ वसुदेवः ८ आवयोः ९ युवयोः ।

पुढें एकदां वसुदेव देवकीनें अतिमुक्त मुनीनां आहारदान करून आम्हीहि दीक्षा घेऊं कीं नाहीं म्हणून विचारलें. तेव्हां त्यांनीं उत्तर दिलें कीं तुम्हाला सात पुत्र होतील.

भवितारो यमास्तेऽत्र त्रयोऽन्यत्रातिवर्धिताः।
सेत्स्यन्ति पश्चिमश्चार्धचक्री भावीति भाववित॥१६॥

पहिलीं सहा तीनदां जुळी होतील व तीं दुसरीकडेच वाढतील शेवटला मात्र अर्धचक्री होईल असें भाकित त्या भविष्यवेत्या मुनीनीं सांगितलें.

अलकाभद्रिलश्रेष्ठीस्त्रियमैनैगमैर्षिणा।
सद्योजातमृतेरिन्द्रादेशेन परिवर्तनात्॥ १७॥

भद्रिल नगरांतील वैश्यपुत्री अलका त्याचवेळीं बाळंत होत जाईल. इंद्राच्या प्रेरणेनें नेगमर्षिदेव त्या जुळयांची आदलाबदल करील.

त्रीनस्वर्ज्ञा येयमान्कंसः शिलायां सोऽवधीत्क्रमात्।
सप्तमे मास्यतोऽज्ञातःकृष्णोऽथ स्वगृहेऽजनि॥१८॥

तीन खेपेच्या सहा पुत्रांनां कंसानें शीलेवर आपटून ठार मारले. चौथ्या खेपेस ती माहेरी बाळंत न होतां घरीं झाली. कंसाला पत्ता न लागावा असा बंदोबस्त करण्यांत आला.

पोष्टुं नन्दगृहे कृष्णं हरन्सीरीधरन्पिता।
छत्रं गोभूँताप्तदेवीभृङ्गोधन्माणिदीपिका॥ १९॥

---

१ युगलाः २ चित्तज्ञो मुनिः ३ नाम्ना देवेन ४ देवक्या अलका सुतान्मृतान्मुक्त्वा देवकीपुत्रान् जवीतोल्काये स्थापनात्। ५ [illegible]पुत्रान् ६ द्वौ द्वौ पुत्रौ जातौ सद्यः शिलापट्टेनाघातयन् ७ वृषभाकारेण प्राप्त।

बलराम आणि वसुदेवानें कृष्णाला नंद गवळ्याच्या घरीं जतन करण्यास पाठवावें असें ठरविलें. रातोरात मुलाला त्यांनीं पोंहोचतें केलें. वसुदेवानें त्याचेवर छत्र धरलें होतें. बलदेवानें त्याला हातांत धरलें होतें नगरदेवतेनें गायीचें रूप घेऊन मणिमय शिंगांनीं उजेड पाडला होता.

यान्तौ निशीथे तत्पादस्पर्शोद्घाटितगोपुरौ ।
[illegible]सेनाशीर्वादमोदितौ ॥ २० ॥

मथुरेच्या वेशी मुलाच्या पादस्पर्शानें एकदम उघडल्या. उग्रसेनाला त्याच वेशीवर टांगलें होतें. त्याला रात्रीं दरवाजे उघडलेले पाहून आश्चर्य वाटलें. त्याला सर्व हकीकत कळल्यावर त्यानें त्यांना आशीर्वाद दिला.

यमुनादत्तपन्थानौ सद्योजातात्मजार्पणम् ।
[illegible] दृष्ट्वा [illegible] ॥ २१ ॥

यमुनेनें दुभंग होऊन त्यांना वाट करून दिली. नुकतीच जन्मलेली कन्या घेऊन नंद येत असलेला त्यांना वाटेंत भेटला. देवतेनें मला ही कन्या आज रातोरात आपणाकडे पोंहोंचविण्यास दिली आहे असें त्यानें सांगितल्यावर त्यांना आशय कळला.

तस्मै दत्वा [illegible] तं [illegible] ।
[illegible] ॥२२॥

१ [illegible] ॥

ती मुलगी घेऊन व आपला मुलगा त्याच्या स्वाधीन देऊन ते दोघे घरीं परत आले. तेव्हां कंस आला व त्यानें तिचें नाक दाबून तिला नकटें केलें.

सा तपःस्था स्थिता विन्ध्ये व्याघ्रजग्धाऽगमद्दिवम् ।
हस्ताङ्गुलीत्रयीं तस्याः कृत्वौकैर्विन्ध्यवासिनी ॥२३॥

तिला गुप्त तळघरांत वाढविली व मोठी झाल्यावर बाहेर काढली. आपलें विकृत स्वरूप पाहून ती लाजली व सुव्रतानामक आर्यिकेजवळ दीक्षा घेऊन तिनें विन्ध्यपर्वतावर राहून तपश्चर्या चालविली शेवटीं तिला वाघानें खाल्लें. तीन बोटें पडलेलीं होतीं. तीं पाहून तेथील जंगली लोकांना आश्चर्य वाटलें व त्यांनीं विन्ध्यवाली देवी म्हणून त्या बोटांचीं पूजा सुरू केली.

पृष्टो दृष्ट्वा महोत्पातान्कंसेन वरुणोऽब्रवीत् ।
जातस्तेऽरिरिति श्रुत्वा तं ध्यायन्पूतनादिभिः ॥२४॥

एकदा मथुरेंत बरेच उत्पात झाले. तेव्हां वरुण नामक ज्योतिष्यानीं त्याला सांगितलें कीं, तुझा शत्रु निर्माण झाला आहे. तें ऐकून पूतना वगैरे देवतांना त्याच्या तपासण्यासाठीं त्यानें पाठविलें.

मा[illegible]सिद्धाभिस्तत्र[illegible]फलाभिः[illegible] स्थितः ।
स तैर्हरि[illegible] तज्ज्ञात्वा[illegible] ततः ॥२५॥

---

१ [illegible] स्थिता २ मारिता ३ [illegible] ४ [illegible] ५ पूतनाप्रभृतिभिः ६ कंस ७ [illegible] ८ मिथ्यादृष्टिना ९ [illegible] जाताः ।

त्यानें पूर्वींच्या जन्मी प्रसन्न करून घेतलेल्या व या जन्मांत इष्ट फळ देणाऱ्या याच देवता होत. त्या सात देवतांनीं मायारूपें धारण केलीं. विभंगज्ञानानें कृष्णाला मात्रा ओळखलें.

मात्रनःककुभद्वन्द्वतालरासभिकार्वताः ।
जिघांसन्त्यस्त्वाशक्तिं कंसमूचिरे ॥ २६ ॥

या सात देवानीं माता, गाडी अर्जुन वृक्षाची जोडी, ताल-वृक्ष, गाढव, व घोडा अशी क्रमानें रूपें धारण करून कृष्णाला मारण्याचा प्रयत्न केला. पण त्यांत त्या असमर्थ ठरल्या. त्यानीं कंसांस येऊन तसें सांगितलें.

द्रष्टुं स्वविक्रमं हन्तुं रौद्रकृष्णवृषाकृतेः ।
आयातोऽरिष्टदेवस्य जातु ग्रीवां बभञ्ज सः॥ २७ ॥

आपला पराक्रम दाखविण्यासाठीं अरिष्टदेव काळ्या बैलाचें रूप घेऊन कृष्णाला मारण्यास आला. पण कृष्णानें त्याची मान मोडून टाकली.

तच्छ्रुत्वा गोमुखीनामोपवासच्छद्मनाथ तम् ।
पितरौ स्मार्चतो सिश्चद्बलश्चाम्बा क्षरत्कुचाम् ॥२८॥

देवकीवसुदेवानीं त्याच्या पराक्रमाच्या वार्ता ऐकून गोमुखीं उपवास केल्याच्या मिषानें गवळ्याचे घरी ते आले. तेथें त्यानीं त्याची

---

१ यशोदारूपेण विषस्तनी माता २ तं हंतुमसामर्थ्यमस्माकं ३ हरि-पराक्रमं ४ वृषग्रीवाभंजनं ।

पूजा केली. तेव्हां देवकीच्या स्तनांतून आपोआप दुग्धधारा पडल्या.

गोवर्धनमहावृष्टौ छत्रीचक्रेऽयदा गवाम् ।
सोऽहिशय्याधनुःशंखवान्पूर्वदेवेगेहजान्स्वयम् ॥२९॥

एकदां अतिवृष्टि झाली असतां कृष्णानें गोवर्धन पर्वताचीच छत्री करून गायींचें रक्षण केलें. मथुरेंतील प्राचीन जिनालयाजवळील ग्रामदेवतच्या मंदिरांत अहिशय्या, धनुष्य व शंख ही तीन रत्नें कृष्णाला दिसली.

दृष्ट्वा साध्यान्ददाम्येषां साधयित्रे सुतामिति ।
कंसे तद्घोषितेऽसौ तान्मान्वनोऽसाधयन्महान् ॥३०॥

त्या अहिशय्येवर चढून जो कोणी धनुष्याला बाण लावील व शंख वाजवील त्याला मी माझी मुलगी देईन. तेव्हां स्वर्भानु राजाचा मुलगा भानु याच्या नांवानें कृष्णानें त्या तीन्ही गोष्टी केल्या. ज्यांनीं प्रत्यक्ष पाहिलें होतें ते ह्मणूं लागले कीं हें भानूचें काम नसून दुसऱ्या कुमाराचें आहे. तेव्हां कंसानें त्या कुमाराला शोधून आणण्याची आज्ञा केली.

ततःकंसभयान्नष्टे गोष्ठे केनाप्यनुद्धतम् ।
तत्रोद्धृत्य हरिःशैलस्तंभं लेभे जनाशिषः ॥ ३१ ॥

त्या आज्ञेमुळें भिऊन नंदगवळी गांव सोडून गेला. ज्यागांवीं ते जाऊन राहिले तेथें एक दगडी खांब होता. तो कोणीहि उचलूं शकत नव्हते. तो कृष्णानें उचलला व सर्वांची शाबासकी मिळविली.

---

१ मथुरास्थापनार्थं जिनालयांते पूर्वदिशि पुरदेवतागृहे संमुत्पन्नान् ।

[illegible] मध्ये [illegible] महा[illegible] [illegible] ॥

कंसं सह[illegible]पत्राणि सरसीजान्यु[illegible]त् ॥ २२ ॥

कांहीं दिवसांनीं नंदाकडील [illegible] परत आला. तेव्हां त्याला [illegible]ण्यासाठीं कालियसर्प ज्याची राखण करतो तें सहस्रकमळ आणून दे अशी आज्ञा कंसानें केली. नंदाच्या आज्ञेनें कृष्णानें नागास जिंकून तेंहि आणून दिलें.

अथाहूतो नृपेणामा मल्लैर्नन्दो व्रजन्मजम् ।

[illegible] कृष्णेनो[illegible] [illegible] ॥२३॥

आपल्या मल्लांसह एका कुस्तीसाठीं येण्यास नंदगवळ्याला कंसानें आज्ञा केली त्याप्रमाणें कांहीं मल्ल व कृष्णासह ते मथुरेंत प्रवेश करीत असतां त्यांच्यावर मदोन्मत्त हत्ती सोडण्यांत आला. कृष्णानें त्याला त्याचाच दांत उपटून त्या दातानेंच मारलें.

गत्वा सभां निवृत्तेऽसौ तं [illegible] नृपाज्ञया ।

सोऽपि [illegible] चाणूरं कंस[illegible] ॥ २४

मल्लांचे आखाड्यांत ते गेले. चाणूराशीं कृष्णाची कुस्ती जुंपली. एका क्षणांत त्यानें त्याला चीत केलें. तेव्हां स्वतः कंस द्वंद्वयुद्धास सज्ज झाला. कृष्णानें त्याला कुस्तींत ठार मारून टाकलें.

स [illegible] पतितौ [illegible] ।

[illegible] ॥ २५ ॥

---

१ [illegible] २ [illegible] ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ।

सर्व देवांनीं त्याच्यावर पुष्पवृष्टि केली. त्यानें आपल्या माता-पितांना बंधमुक्त केलें. अनेक मांडलिक राजे व आपल्या नातलगां-सह तो सूर्यपुरास गेला.

तज्जीवयशसः श्रुत्वा मुक्तान्हन्तुं यदून्सुतान् ।
ज्ञात्वा चक्री जितान्कालयवनं प्राहिणोत्स्वजम् ३६

जीवयशेनें जरासंधाला कंसवधाची हकीगत सांगितली तेव्हां त्यानें अपराजिताला व आपल्या मुलांना भारी सेनेसह पाठविलें पण पराजित झाला असें ऐकून कालयवनाला त्यानें पाठविलें.

श्रुत्वायान्तमजय्यं तं गत्वाब्धौ यादवाः स्थिताः ।
प्रदीप्याग्निं पृथुं वास्थान्मार्गे तत्कुलदेवता ॥३७॥

कालयवन चालून येत आहे असें ऐकून सर्व यादव सूर्यपुर हस्तिनापुर, मथुरा वगैरे गांवें सोडून समुद्रकिनारीं गेले. कालयवन यांच्या मागें लागला तेव्हां यादवांच्या कुलदेवतेनें म्हातारीचें रूप घेऊन खूब दावानल पेटविला. आणि ती म्हातारी वाटेंतच बसली. कालयवनानें हा काय प्रकार आहे. म्हणून विचारल्यावर तुझ्या भीतीनें माझ्या यादवपुत्रांनीं ग्रामत्याग करून स्वतःला जाळून घेतलें आहे. त्याचा हा दावानळ आहे असें उत्तर दिलें.

वृद्धा यत्पुत्रमद्देवः प्रविशाम्यग्निं भयात्सुताः
इत्युक्तोऽरिस्तमग्निं प्राविशत् तां तथावदत् ॥ ३८ ॥

---

१ [illegible] प्रहित्वा २ पुत्रं ३ [illegible] मत्पुत्रा [illegible] ४ मत्पुत्र ६ [illegible] ७ [illegible] [illegible] ।

झातारीच्या त्या बोलण्यावर विश्वास ठेवून कालयवन परतला व जरासंधाला त्यानें अभिमानानें आपल्या दराऱ्याचें वर्तमान सांगितलें.

कृष्णःकृताष्टोपवासो वासायोपाब्धिनैगमम् ।
आरुह्याश्वाकृतिमेनं सिन्धुं सोऽखण्डयत्सुरेट् ॥३९॥

कृष्णानें समुद्रकांठीं आठ दिवसांचें अनशनव्रत आचरलें तेव्हां नैगमदेवानें येऊन त्याला सांगितलें कीं, घोड्याच्या आकाराचा एक देव येईल त्यावर बसून तूं समुद्रांत बारा योजनें जा. तुझ्यासाठीं तेथें एक नगरी बनेल. त्याप्रमाणें अश्वरूपी देव आल्यावर कृष्ण त्यावर स्वार होऊन समुद्रांतून गेला. त्यामुळें समुद्र दुभंगून एक बेट बनलें.

तत्र शक्राज्ञया यक्षश्चक्रे द्वारवतीं पुरीम् ।
वसतस्तत्र कृष्णादीन्नेमिकल्याणिकोर्जितान् ॥४०॥

इंद्राच्या आज्ञेवरून कुबेरानें त्या बेटावर द्वारकानगरी वसविली. तेथें कृष्णादि यादव रहात असतानां नेमिनाथ तीर्थंकरांचीं गर्भ व जन्म कल्याणिकें झालीं.

कुरुवंशे हास्तिनेशाज्जातो व्यासःपराशरात् ।
तत्पुत्रो धृतराष्ट्रोऽन्यः पाण्डुश्च विदुरोऽपरः ॥ ४१ ॥

हस्तिनापुरांत कुरुवंशाचा शक्ति नामक राजा राज्य करीत होता. त्याला शतकी नामक राणीपासून पराशर नामक मुलगा

१ सुरस्य सदयचरस्य देवस्य स्वामी हरिः २ सत्यवतीगर्भे ।

झाला. त्याचा मुलगा व्यास. व्यासाला सुभद्रा नामक स्त्रीपासून धृतराष्ट्र पांडु व विदुर असे तीन पुत्र झाले.

धृतराष्ट्रो नरपतिर्वृष्णिपुत्र्यां शतं सुतान् ।
दुर्योधनादीन्गान्धार्यां ख्यातवीर्यानजीजनत् ॥४२॥

वृष्णि राजाची मुलगी गांधारीपासून धृतराष्ट्र राजाला दुर्योधनादि शंभर मुलगे झाले.

कामसुद्राधरे पाण्डौ कन्यां कुन्तीं गते रहः ॥
जातमुद्धृत्य कालिन्द्याः कर्णं चम्पाधिपोऽपुषत् ॥४३

वज्रमाली नामक विद्याधर हस्तिनापुराजवळ वनक्रीडा करीत असतां आंगठी हरवली व ती पांडूला सांपडली. पांडूने त्याला ती दिली. तेव्हां ही आंगठी जवळ असली म्हणजे वाटेल तेव्हां गुप्त होतां येते असें विद्याधरानें त्याला सांगितलें. तिचा उपयोग करून कुंतीनामक कुमारीशीं पांडू अदृश्यपणें संभोग करून आला. मुलगा जन्मल्यावर त्याच्या कानांत कुंडल घालून पेटींत पत्रासह ठेऊन ती यमुना नदींत सोडून देण्यांत आली. चंपापुरचा राजा आदित्य यास ती पेटी सांपडली. त्यां बाळकाचें पालनपोषण केलें.

युधिष्ठिरादीन्सोऽनूढ्वा तामेवान्धकवृष्णिजाम् ।
त्रीन्कुन्त्यां मद्र्यां नकुलःसहदेवस्तुजोऽसृजत् ॥ ४४ ॥

---

१ व्यासस्य पुत्राः सुभद्रागर्भजाः २ गांधारीनाम्न्यां ३ उग्रसेन-देवसेनमहासेनानुजायां । ४ उपभुक्तवति ५ कुंडलरत्नकवचलेखपत्र युक्तं मंजूषायां क्षिप्तं कुंतीपरिजनैः ६ राधाकर्णग्रहणादादित्येन चंपाधिपेन कृत कर्ण संज्ञं चापुषत् राधाख्यायै स्वपत्न्यै दत्वाऽपुषत् ७ पुत्रानेवं पंच असृजत् अजीजनत् ।

पुढें पंडु राजाचा विवाह त्याच अन्धकवृष्णीच्या कुंतीनामक मुलीबरोबर झाला. व तिच्यापासून त्याला युधिष्ठिर, अर्जुन व भीम असे तीन आणि कुंतीपासून नकुल व सहदेव झाले.

दुर्योधनादयो व्याजं जरासंधमथाभजन् ।
युधिष्ठिरादयः कृष्णं विपक्षक्षपणोद्यतम् ॥ ४५ ॥

दुर्योधनादिकांनीं कपटी जरासन्धाचा पक्ष घेतला व युधिष्ठिरादिकांनीं शत्रूचा नाश करण्यास उद्युक्त झालेल्या कृष्णाचा पक्ष घेतला.

मागधैः[१]सन्मणीन्राजगृहे वक्ष्यांपदर्शितान् ।
ते चक्रिणैते क प्राप्ता इति पृष्टा जगुःप्रभोः ॥ ४६ ॥

मगधदेशांतील कांहीं वैश्य समुद्रमार्गानें व्यापार करीत असतां द्वारकेस आले व तेथील वैभव पाहून चकित झाले. तेथें त्यांनीं रत्नमाणिकाची खरेदी केली व स्वदेशीं परत गेले. जरासन्धराजाला तीं रत्नें त्या व्यापाऱ्यांनीं दाखविलीं व हीं कोणत्या देशांतील आहेत असें त्यानें विचारलें असतां ते म्हणाले.

मध्येऽब्धिद्वारवत्यास्ते दिव्या यदुसभर्तृका[२] ।
तत्र[३] वायुवशात्प्राप्तैर्दृष्टास्माभिरथोर्जिता ॥ ४७ ॥

आम्हीं नेहमींच्या मार्गानें प्रवास करीत असतां वाऱ्यानें भलतीकडे नेले गेलों. तेव्हां आम्ही द्वारावती बेटास लागलों. हें बेट राजा

१ मगधदेशजैः सांयात्रिकैः २ यदुना हरिणा समृर्तका सनाथा ।
३ अब्धौ ।

कृष्णानें सनाथ केलें आहे. ते फार भरभराटींत आहे तेथून आम्ही हीं रत्नें आणलीं.

श्रुत्वैतत्प्रमृशं क्रुद्धो युष्मान्मत्याह दुर्मदान् ।
इति नारदाचारोक्त्या ज्ञात्वा यांतं निषूदितुम् ॥ ४८

यादवांचें नांव ऐकल्याबरोबर जरासन्ध चिडला व तें वैभवशाली वर्णन ऐकून तर त्यांचा नाश करण्यासाठीं एकदम निघाला. नारदानीं तो चालून येत असल्याचें वर्तमान कृष्णाला सांगितलें. माझ्या जावयाला मारून पळून जाऊन लपून बसलेले असून वैभवाचा डौल मिरविणारे मस्तवाल हे यादव आहेत असें जरासंध ह्मणाल्याचेंहि नारदानें कृष्णाला सांगितलें.

यामोऽरिं त्वं पुरीमेतां रक्षेति स्ववचैःस्मृतेः ।
ॐ मित्युक्तवतःस्मित्वा नेमेर्ज्ञात्वा जयं स्मितात् ४९

या नगरीवर शत्रु चालून येत आहे. तूं तिचें रक्षण कर असें श्रीकृष्ण नेमिनाथानां ह्मणाले तेव्हां ते ओम् ह्मणून हसले. त्यावरून आपणाला जय मिळणार असें त्याना वाटलें

कुरुक्षेत्रं गतःक्षिप्रं स्वबलैरपरैररिम् ।
हत्वा तन्मुक्तचक्रेण जितारिराविशत्पुरीम् ॥ ५० ॥

आपलें व मित्रराजांचें सैन्य एकत्रित करून कृष्ण कुरुक्षेत्राला गेला. तेथें घनघोर युद्ध झालें. जरासंधानें सोडलेल्या चक्रानेंच

---

१ सजमातंर हत्वा मपलाय्यास्मीापने स्थितत्वान्मिथ्यागर्विणः चक्री इत्याह. २ हंतुं ३ स्वस्यज्ञाने भांतुः ४ पाडंवादिसैन्यैः ५ जरासंधमुक्तचक्रेण

त्याला कृष्णानें मारलें. याप्रमाणें जय–मिळवून त्यानें नगरींत प्रवेश केला.

चक्रशक्तिगदाशङ्खधनुर्दण्डासयो हरेः
रुक्मिण्याद्यष्टदेव्यष्टस्त्रीसहस्राणि षोडश ॥ ५१ ॥

चक्र, शक्ति, गदा, शंख, धनुष्य, दंड, तलवार वगैरे श्रीकृष्णाची दिव्य अस्त्रें होती. रुक्मिणी त्याची पट्टराणी असून त्याला सोळाहजार स्त्रिया होत्या.

रत्नमालागदासीरमुशलान्यथ सस्मिताः ।
देव्यश्चासन्बलस्याष्टौ मिथः प्रीतौ सुख स्थितौ ॥५२

रत्नमाला, गदा; नांगर, मुसळ, ही बलदेवाचीं आयुधें होतीं त्याला आठ हजार स्त्रिया होत्या. ते सुखानें एकमेकावर प्रेम करीत काळ घालवीत होते.

जात्वद्धान्ते जलक्रीडामनोहरसरोवरे ।
सङ्क्रान्तैर्यादवैश्चक्रे तत्राभून्नेमिभामयोः ॥ ५३ ॥

एकदां सर्व यादव मनोहर सरोवरांत जलक्रीडा करण्यास गले. तेथें नेमिनाथ व सत्यभामा यांचा मनोहर संवाद झाला.

संलापःसेचनादन्ते लाहीदं क्षालयेति वाक् ।
सत्यभामां प्रतिस्नानवस्त्रं नेमिःस्वमाक्षिपत् ॥ ५४ ॥

---

१ अष्ट महादेव्यः इष्टा पूजित्वा वा २ बलभद्रस्याष्टौ सहस्राणि ३ शरत्काले ४ नामैतत् ५ जलक्रीडावसाने ६ उक्त्वा ।

जलक्रीडेनंतर थट्टेनें त्यांनींही ' लइदिं ' ह्मणजे हें वस्त्र घे आणि धू ह्मणून सत्यभामेपुढें तें टाकलें.

किं नागशय्यामाक्रम्योरु शार्ङ्गाब्जपूरणम् ।
त्वया कार्यं यदेवं गामैदिशस्येतदीरितैः ॥ ५५ ॥

तुह्मी कृष्ण थोडेच आहात कीं ज्यानें अहिशय्येवरून शार्ङ्ग धनुष्याला बाण लावला व शंखध्वनि केला. तुमचें स्नानवस्त्र मी काय ह्मणून धुवावें ? असें सत्यभामेनें मर्मोद्गार काढले.

ततस्तयायुधागारं गत्वासौ तदसाधयत् ।
तान्निकश्रुततद्वृत्तस्तस्याभयिं स्मरोदयम् ॥ ५६ ॥

तेव्हां नेमिनाथ आयुधशाळेंत गेले व तेथें असलेल्या अहिशय्येवर चढून त्यांनीं शार्ङ्ग धनुष्याला बाण लावला व शंखध्वनि केला. तो ध्वनि कुसुमचित्रामहालांत बसलेल्या कृष्णाला ऐकूं गेला. तेव्हां त्यानांहि आश्चर्य वाटलें कीं नेमिनाथांस स्मरोदय कसा झाला ?

प्राप्याग्रवंश्यं प्रार्थ्योग्रसेनं राजमतिं सुताम् ।
वेद्यामारोपयत्कृष्णस्तयोर्मूर्ध्न्यार्द्रतण्डुलान् ॥ ५७ ॥

उग्रवंशाच्या राजा उग्रसेनकडे जाऊन कृष्णानें त्याची राजमति नामक मुलगी मागून आणून नेमिनाथाबरोबर तिला वेदीवर उभी करून कृष्णानें मंगलाक्षता टाकल्या.

---

१ धनुरारोपणं शंखप्रपूरणं २ किं करणीयं त्वया नेमिना ३ वाचं कथयसि. ४ वाक्यं ईरितः प्रोक्तः ५ सत्यभामो कर्मद्वयं ६ तत्रायुधागारे नि- युक्तः ७ निसृत्य ८ तद्गृहं गत्वा ।

पाण्यग्रंसकक्षणेऽन्येद्युःस्वराज्ये नाशशङ्कया ।
मृगानारुध्य वृत्त्या ता शिक्षयित्वा स रक्षकान्॥५८

पाणिग्रहणाचे वेळीं दुसरे दिवशीं कृष्णाला अशी शंका आली कीं, नेमिनाथ आपल्या राज्याचे वाटेकरी होतील. ह्मणून शिकाऱ्याकडून पुष्कळ पशु मेजवानीच्या मांसासाठीं त्यानें आणविले. ही हिंसा पाहून नेमिनाथ संन्यास घेतील अशी त्याला खात्री होती. पशु कशाला आणले ह्मणून त्यांनीं विचारल्यास मारून त्यांच्या मांसाची लग्नानिमि.. मेजवानी देण्यासाठीं ते आणले आहेत असें स्पष्ट उत्तर देण्यास कृष्णानें रक्षकांना शिकवून ठेविलें.

त्वद्विवाहे व्ययीकर्तुं कृष्णेनैते इति ।
तैः प्रत्य[2]लापयन्नेमिं यात[3]मालोकितुं दिशः ॥ ५९ ॥

दिशावलोकनासाठीं नेमिनाथ पालखींत बसून चालले असतां ते हरिण पाहून त्यांनीं विचारलें व कृष्णानें शिकविल्याप्रमाणें रक्षकांनीं उत्तर दिलें.

ज्ञात्वा तच्छद्म निर्विण्ण संस्मृत्य स्वपुराभवान् ।
शोकार्तामंबिकां मुक्त्वा स राजमतिराजकः ॥ ६० ॥

कृष्णाचें कपट नेमिनाथांनीं ओळखलें व वैराग्य पावून स्वतः च्या पूर्व जन्माचें स्मरण केलें. दुःखी मातेला उपदेश करून राजी-

१ हस्तोदकसेचनसमये २ उत्तरमकारयत् ३ गतं संत ४ राजिमत्या राजमहेलेन च सहितः ।

मति रडत आहे असें पाहून तिलाहि बरोबर घेतलें व हजारो राज-
पुत्रासह दीक्षा घेतली.

सहस्राम्रवने श्रित्वा तपः षट् पञ्चवासरान् ।
नत्वोर्जयन्ते कैवल्यं प्राप्य मोहं विहत्य सः ॥६१॥

ते सहस्राम्रवनांत जाऊन राहिले व पासष्ट दिवस त्यांनीं अनशन व्रत आचरलें. पारणें केल्यावर त्यांनां कैवल्यज्ञान झालें. यांनीं मोहाचा नाश केला.

प्राप्तो रैवतकोद्यानं कृष्णं तत्त्वमबूबुधत् ।
देवकीसत्यभामाद्या गणीडिष्टां कथां निजाम् ॥६२॥

रैवतकउद्यानांत येऊन त्यांनीं कृष्णाला तत्वोपदेश केला. देवकी, सत्यभामा वगैरे स्त्रियांनीहि येऊन गणधरानां त्यांनीं आपापली भवावली विचारली.

प्रद्युम्नादि भवान्पृष्ट्वा ज्ञात्वा पृष्टो हरेः कियत् ।
राज्यं भावीतितत्प्रेम्णो सीरिणा नेमिरब्रवीत् ॥६३॥

प्रद्युम्नाची भवावली विचारून ऐकल्यावर हरीच्या प्रेमानें बलदेवानें नेमिनाथानां प्रश्न विचारला कीं हें हरीचें राज्यवैभव किती दिवस टिकेल. तेव्हां ते म्हणाले.

द्वीपायनस्तपो लात्वा प्रेत्यै मद्यैर्लप्स्यति ।
द्वारकां द्वादशाब्दान्ते मत्तयादवकोपितः ॥ ६४ ॥

---

१ गणीशा भाषितां २ हरिस्नेहेन ३ देशांतरं गत्वा पश्चादागत्य

बारावर्षानंतर मद्यपानानें मदोन्मत्त झालेल्या यादवांकडून राज्य नष्ट होईल. द्वीपायन तप आचरून यादवांमुळें क्रोधित होऊन द्वारकानगरी जाळून टाकील.

हरिं जरत्कुमारोऽपि कौशाम्बीगहनान्तरे ।
सुप्तं तृषार्तं वनैण भ्रान्त्या सद्यो हनिष्यति ॥६५॥

कौशांबी जवळील गाढ काननांत कृष्ण तान्हेनें व्याकुळ होऊन निजला असतां जंगली हरिण समजून जरत्कुमार तात्काळ त्याला ठार मारील.

एतच्छ्रुत्वासनिर्वेदा विद्वांसः स्वाम्यनुज्ञया ।
प्रद्युम्नरुक्मिणीमुख्या मौक्षीं दीक्षामाशिश्रयन्॥६६

वरील भविष्य ऐकून शहाण्यांना वैराग्य उत्पन्न झाले व प्रद्युम्नादि मुलें व रुक्मिणी वगैरे स्त्रियांनीं मोक्षपददायी दीक्षा स्वामींच्या ह्मणजे कृष्णाच्या आज्ञेनें घेतली.

सम्भवश्चानिरुद्धश्च तन्नाशं वीक्ष्य दीक्षितौ ।
प्रद्युम्नश्चाथ निर्वाणा गिरनारत्रिकूटगाः ॥ ६७ ॥

द्वारकेचा नाश होणार हें पाहून संभव व अनिरुद्धानेंहि दीक्षा घेतली व प्रद्युम्नासह ते गिरनार पर्वतावर मोक्षाला गेले.

रुक्मिण्याद्यास्सुरेतस्यन्ति घोरच्युतास्तपसाऽच्युतः ।
घर्मातोऽत्रैत्य माहेन्द्राद्बलस्तीर्थं करिष्यति ॥ ६८ ॥

७ द्वारावतीदाहारिकं ।

रुक्मिणी वगैरे स्त्रिया अच्युत नामक स्वर्गातून येऊन, नंतर मोक्षाला जातील. बळदेव माहेंद्र स्वर्गांतून येऊन व कृष्ण प्रथम नरकांतून येऊन तप करून येथें तीर्थ बनवितील अर्थात् तीर्थंकर होतील.

नेमिः पुनर्विहृत्योर्वी पल्लवं देशमास्थितः ।
अथ भारतसंक्षेपो लाक्षावेश्मप्रवेशिता ॥ ६९ ॥

नेमिनाथ पुढें विहार करीत पल्लवं देशांत गेले. भारत संक्षेपानें असें आहे. पांडव लाक्षागृहांत कुरुकडून वैरामुळें टाकले गेले.

कुरुभिःसहजारित्वान्निर्गत्यातःसुरंगया ।
सापदानन्तु द्रौपद्याः कम्पिल्यायां स्वयंवरम् ॥७०॥

पण कपट ओळखून सुरंगाच्या रस्त्यानें पांडव लाक्षागृहांतून निसटले व अद्भुत कर्मे करून त्यांनीं कंपिला नगरींत प्रवेश केला.

प्रविष्टाः पाण्डवास्तत्र विद्धराधो युवाॅनृपः।
ततः पार्थात्सुभद्रायामभिमन्युरसौत्सुतः ॥ ७१ ॥

तेथें त्यानीं स्वयंवरमंडपांत प्रवेश केला व अर्जुनानें राधावेध (मत्स्यभेद) करून द्रौपदी मिळविली. पुढें सुभद्राहरण अर्जुनानें केले व तिच्या पासून त्याला अभिमन्यु नामक मुलगा झाला.

द्रौपद्यामिगधुमाॅनाश्च सूनवोऽन्वभवन्क्रमात् ।
देशानिमान्क्षितिर्गुप्तं भ्रान्त्वा दर्शितविक्रमाः ॥७२॥

---

१ दुर्योधनाद्यैः २ हस्तिनागपुरस्थितेन विदुरेण कुद्दालकराग्रन्यस्थाप्य नगराद्बहिर्लाक्षागृहनिर्मापण व्याजेन निर्मापितया सुरंगया ३ अद्भुतकर्माणः प्रविष्टा ४ द्रुपदस्य दृढरथायाः पुत्र्याः ५ अर्जुनः ६ प्रसूते स्म ७ पंच प्रमाणा ८ भूमौ प्रच्छन्नं यथाभवति तथा ।

अर्जुनापासून द्रौपदीलाहि क्रमानें पांच मुलगे झाले. सर्व देश अज्ञातवासांत हिंडून पांच पांडवानीं पराक्रम प्रगट केला.

द्यूतं रन्त्वा धर्मपुत्रो दुर्योधनमहीभुजा ।
जित्वा कुरून्कुरुक्षेत्रे श्रित्वापाग्मधुरामभुः ॥ ७३ ॥

दुर्योधन राजा बरोबर धर्मराजा द्यूत खेळला व हरला म्हणून तो अज्ञातवास प्राप्त झाला होता. पण त्यानंतर कौरवांना जिंकून त्यांनीं दक्षिणमथुरेंत वास केला. त्यानी पुष्कळ देशांतून भ्रमण केलें.

श्रुत्वा द्वारवतीदाहाद्याप्य निर्वेदमर्हतः ।
ज्ञातजन्मान्तरास्ते निर्ग्रन्थाःशत्रुञ्जये स्थिताः ॥७४ ॥

द्वारका भस्मसात् झालेली ऐकून त्याना वैराग्य प्राप्त झाले व नेमिनाथाकडून आपली भवावली ऐकून ते निर्ग्रंथ मुनि झाले व शत्रुंजयावर गेले.

द्विट्स्वस्रियोहतास्तप्तलोहभूषा वितेपिरे ।
कौन्तेयास्तेप्यगुः सिद्धिं माद्रेयौ त्वंतिमां दिवम् ७५

तेथें ते तपश्चर्या करीत असता दुर्योधनाचा भाचा आला व त्यानें तापलेल्या लोंखंडाची राजभूषणें त्यांच्यावर घातलीं तरी त्यांनीं ध्यानावस्था सोडली नाहीं. त्यामुळें कुंतीचे तीन पुत्र सिद्धपदाला गेले व माद्रीचे दोन पुत्र अनुत्तर पांचव्या सर्वार्थसिद्धि नामक स्वर्गांतील विमानांत देव झाले.

---

१ दक्षिण मथुरा २ प्रतपंति स्मके पांडवाः किं कृत्वा देशान्भ्रान्त्वा. ३ नेमेः समीपात् ४ आतापनयोगेन स्थिताः ५ दुर्योधनभागिनेय कुर्युवराख्य.

कुंन्तीसुभद्राद्रौपद्योनिर्वास्यंत्यच्युताच्च्युताः ।
प्राग्बद्धनरकायुष्कः कृष्णोऽनुप्राप्तशुद्धदृक् ॥ ७६ ॥

अच्युत स्वर्गातून आलेले कुंती, सुभद्रा, द्रौपदी वगैरे स्त्रियां चे जीव मोक्षाला जातील. नरकांतील आयुकर्म बांधलेला कृष्णाच जीव भावापासून म्हणजे नेमिनाथाजवळून शुद्ध सम्यक्‌दृष्टि प्राप्त करून घेता झाला व तीर्थंकर नामकर्माचा बंध करून प्रथम नरकांत जन्मला.

भ्रातुराप्तान्त्यनामागाच्छ्वभ्रं तच्छत्रुरप्ययात् ।
नेमौ सिद्धेऽथ साकेते चूलायां ब्रह्मणो नृपात् ॥९८

त्याचा शत्रु जरासंध सुद्धां मरून तेथेंच गेला. नेमिनाथ सिद्ध-पदाला गेले. नंतर अयोध्येंत ब्रह्मराजा व चूलाराणीचा मुलगा ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती झाला.

स्वर्गादेत्य सुरःकश्चित्ब्रह्मदत्तःसुतोऽभवत् ।
स भूत्वात्रांतिमश्चक्री प्राविक्षत्सप्तमीं क्षितिम् ॥९९

तो स्वर्गातून येऊन चक्रवर्ती बनला होता व मेल्यानंतर सातव्या नरकांत गेला.

सुभानुःप्राग्जश्चित्रांगदःखेटोऽर्थे तुर्यभूः ।
शङ्खो महाशुक्रसुरः सीरी माहेंद्रजो जिनेट् ॥ १००

सुभानु पहिल्या स्वर्गातील देव, चित्रांगद विद्याधर, चौथ्या

---

१ नेमेरुपदेशात्प्राप्तसम्यक्त्वः २ जरासंधः ३ सौधर्मजो देवः ४ स्वर्गचतुर्थमाहेंद्रदेवः ।

स्वर्गातील देव, शंखश्रेष्ठी, महाशुक्र विमानांतील देव इतकी भवावली फिरून बलदेव झाला. आतां तो महेंद्रस्वर्गांत आहे. पुढें तीर्थंकर होईल.

अमृतरसायनपलपचतृतीय नरकोद्भवश्चात्र ।
यक्षो भूर्निनामा महादिशुक्रोऽच्युतोऽथ घार्मोर्हन् १०१

अमृतरसायन स्वयंपाकी, तिसऱ्या नरकांतील जीव, यक्ष नांवाचा मनुष्य, निर्नामा, महाशुक्र विमानांतलि देव अशी भवावली भोगून कृष्णाचा जीव नरकांत गेला व पुढें तो तीर्थंकर होईल.

॥ इति श्रीनेमिनाथपद्मकृष्णजरासन्धब्रह्मदत्तचक्री चरितोत्तरं द्वाविंशम् ॥२२॥

पोदनेऽत्रारविन्दस्य राज्ञो मन्त्री वराद्विजः ।
मरुभूतिरभूद्राज्ञा सहप्राप्तागमश्चिरात् ॥ १ ॥

या जंबुद्वीपांत दक्षिणभरतक्षेत्रांत पोदनपुरच्या अरविंद नामक राजाचा मरुभूति नामक ब्राह्मण मंत्री होता. राजासह त्यानेंहि आगमांचें ज्ञान मिळविलें होतें. फार पूर्वीपासून तो त्याचा मंत्री होता.

रक्ते वरुणर्या ज्येष्ठे स्वभ्रातृकमठे स्त्रिया
वसुन्धरीं भवत्कान्तां त्वद्भ्राता भजतीति सः ॥ २ ॥

---

१ जंबूभरते २ श्रुतिस्मृतिशास्त्रविदित्यर्थः राजापि प्राप्तागमः ३ दीर्घकालपर्यंत ४ कमठभार्य ५ कथितं ।

स्याक. कमठ नामक भाऊ होता. त्याच्या स्त्रीचें नांव वरुणा व मरुभूतीच्या भार्येचें नांव वसुंधरी होतें. कमठाचें प्रेम वसुंधरीवर होतें व तिच्याशी तो रममाण होऊं लागला. तुझा भाऊ तुझ्या भार्येला भोगतो असें वरुणेनें मरुभूतीला सांगितलें.

तामाश्वास्यान्यदा छन्नो दृष्ट्वा तच्चेष्टितं स्वयम् ।
विज्ञाप्येशं विगोप्यासौ तं शठं निरवासयत् ॥ ३ ॥

तिला योग्य अश्वासन देऊन मरुभूतीनें स्वतः लपून बसून त्यांच्या प्रेम चेष्टा पाहिल्या व राजाला सांगून कमठाला हद्दपार करविलें.

गत्वोर्पासिंधु पञ्चाग्नितपः कुर्वन्स मोहतः ।
तेनान्यदा स्वनृपेशोवाच्याश्रित्य प्रणामिना ॥ ४ ॥

सिंधू जवळील तापसपल्लींत शिवतपस्व्याजवळ जाऊन कमठानें पंचाग्नि साधन केलें. मरुभूतीनें पुन्हां राजाला विचारून कमठाचा आश्रय घेतला. त्याची तो भक्ती करीत असे.

प्रसाद्यमानस्तं क्रोधाज्जघान शीलया ततः ।
मलये कुब्जकाख्याने स जातः सल्लकीवने ॥ ५ ॥

एकदां मरुभूति त्याचे पुढे नमून प्रार्थना करीत असतां पूर्व-वैर स्मरून, क्रोधाविष्ट होऊन कमठानें त्याला दगडानें ठेचून मा-

प्रच्छन्नो मरुभूतिः २ खरारोहणोच्छिन्नशरावमालागलारोपणादिकं कारयित्वा ३ निर्घाटितः ४ नदीतीरे तापसपल्ल्यां शिवतापससमीपे ५ अज्ञानात् ६ मरुभूतिना ७ निजनृपस्य कथयित्वा ८ तं कमठं आश्रित्य ९ प्रणामोस्यास्तीति प्रणामी तेन प्रणामिना अवनतवता १० मरुभूतिं ।

रलें. तेव्हां मेल्यावर तो मलयपर्वतावरील कुब्जक नामक सल्लकी वनांत हत्ती झाला.

वज्रघोषो गजेन्द्रोऽस्य वशासीद्वरुणा प्रिया ।
सार्थेनामारविन्दश्च यान्तं सम्मेदमर्हतः ॥ ६ ॥

त्याचें नांव वज्रघोष होतें. वरुणा मेल्यावर पूर्वप्रेमामुळें हत्तीण बनून त्याच्याजवळ राहिली. श्रावक संघाबरोबर सम्मेदशिखराला यात्रेस जातां जातां अरविंदराजानें मुनि झाल्यावर त्याच वनांत मुक्काम केला होता.

वन्दितुं तत्सरस्तीरे प्रतिमायोगमास्थितम् ।
सार्थं भंक्त्वा हन्तुकामो वत्से श्रीवत्सलाञ्छनम्॥७॥

त्या वनांतील तळ्याजवळ मुनि झालेला अरविंद राजा प्रतिमायोग धारण करून ध्यानस्थ बसला असतां वज्रघोष हत्ती. संघ विध्वस्त करून त्याला मारण्यासाठीं आला. तेव्हां त्याला मुनीचें छातीवरील श्रीवत्सलांछन दिसलें.

तस्य दृष्ट्वांजसा जातिस्मरी स्नेहाद्बभूव सः ।
तेन प्रबोधितो धर्मे श्रावकव्रतमग्रहीत् ॥ ८ ॥

तें चिन्ह पाहून त्याला पूर्वजन्माचें स्मरण झालें व राजभक्तीमुळें त्याला मारण्याचे विसरून त्याच्यापुढें सोंड नमवून तो बसला. ध्यान उतरल्यावर अरविंदमुनीनें त्याला श्रावकव्रतें दिलीं.

---

१ हस्तिनी २ सलकीवनस्य ३ वक्षसि ४ स्वामिस्नेहेन ।

तदाभ्यत्यथाद्भिर्भ्यङ्ग्नाः शाखाःपरैर्द्विपैः।
शुष्काणि तृणपत्राणि खादन्विध्वेस्तमम्बु च ॥९॥

तेव्हांपासून पापभयानें तो हत्ती जलक्रीडा करीना व वनहिं उध्वस्त करीत नसे. इतर हत्तींनीं पाडलेला पाला पाचोळा व अचित्त पाणी तो पिऊन श्रावकव्रत पाळीत असे.

पारणायां पिबन्क्षीणः पातुं वेगवतीं चिरात्।
पङ्कमग्नः समुद्धर्तुं यतमानोऽप्यशक्नुवन् ॥ १० ॥

एकदां अनशन व्रत आचरल्यावर पारणें करण्यासाठीं तो वेगवती नदीतीरीं आला व चिखलांत रुतला. फार अशक्त झाला असल्यामुळें बाहेर निघण्यासाठीं खूप धडपड केली तरीहि तो निघूं शकला नाहीं.

मृतो दष्टःकुक्कुटाहीभूतेन कमठेन च।
सहस्रारे सुखं भुक्त्वा स त्रिलोकोत्तमे पुरम् ॥११॥

कमठाचा जीव मरून कुक्कुट सर्प झाला होता. त्यानें पूर्व वैर स्मरून हत्तीला दंश केला. त्यामुळें तो मरून सहस्रार स्वर्गांतील देव बनला.

जातोऽत्र पुष्कलावत्यामग्निवेगःखगोऽन्यदा।
सं तपस्यन्हरिगिरेर्गुहायां केवलीकृतः ॥ १२ ॥

स्वर्गांतून तो जंबूद्वीपांत विदेहक्षेत्रांत, पुष्कलावती देशांत,

१ उपलास्फालनाक्षेपगजघट्टनात्प्रासुकीभूतं २ अग्निवेग ३ के मस्तके वलीकृतः वेष्टितः गिलित इत्यर्थः।

विजयार्धपर्वतावरील त्रिलोकोत्तमपुरांत विद्याधरांचा राजा विद्युद्गति व राणी विद्युन्माला यांच्या पोटीं अग्निवेग नामें करून जन्मला. त्यानें खूब सुखोपभोग भोगल्यावर दीक्षा घेतली. हरी नामक पर्वतांतील गुहेंत तो तपस्या करीत असतां त्याच्या डोक्याला अजगरानें वेटाळें घातले. अर्थात् गिळिलें.

धूमप्रभादजगरीभूतेन द्विषता गतः ।
पुष्करे भुक्तशर्मास्मादेत्यास्मिन्पद्मवर्षगे ॥ १३ ॥

कुक्कुट नाग मरून धूमप्रभा नामक नरकांत पडला. तेथून तो अजगराचें जन्मास गेला. त्याच अजगरानें पूर्ववैर स्मरून अग्निवेग मुनीला आवळून ठार मारलें. तेथून तो जीव अच्युत स्वर्गांतिल पुष्कर विमानांत देव झाला. पुढें तो पश्चिम विदेह क्षेत्रांत पद्म नामक देशांतील अश्वपुरचा राजा वज्रवीर्य व राणी विजया यांच्या पोटीं वज्रनाभि नांवानें जन्मला.

चक्री जनित्वाश्वपुरे वज्रनाभिस्तपोऽभजत् ।
षष्ठश्वभ्रात्कुरङ्गाख्यो भिल्लो भूत्वाथकर्कशम् ॥१४॥

या वज्रनाभि चक्रवर्तीनें बरेंच वैभव भोगून खूब तप आचारिलें. कमठाचा जीव अजगर मेल्यावर साहव्या नरकांत गेला व तेथून तो कुरंग नांवाचा भिल्ल होऊन जन्मला. तो फार क्रूर होता .

१ धूम प्रभः अकारांतोऽत्र २ जंबूद्वीपापरविदेहपद्माख्ये देशे ३ भूत्वा ४ भूरि यथा भवति घोरोपसर्गान्कृत्वा इत्यर्थः ।

इतस्तेन सुभद्राख्येऽसे ग्रैवेयकेंषत्रमे ।
भुक्त्वाच्युतोऽभूदानन्द ऐक्ष्वाकुःकोशलेश्वरः ॥१५॥

वज्रनाभि मुनि समाधिमरण साधून सुभद्र नामक मध्यम ग्रैवेयक विमानांतील अहमिंद्र देव झाला. तेथून तो जंबुद्वीपांत कोशलदेशांतील अयोध्या नगरीचा इक्ष्वाकुवंशाचा राजा वज्रबाहु व राणी प्रभाकरी यांच्या पोटीं आनंद नामें करून जन्मला.

कुर्वन्नष्टाह्निके चैत्ये स स्वामिहितमन्त्रिणः ।
वाचाभ्यर्च्य जिनेंद्रार्चाःपप्रच्छ द्रष्टुमागतम् ॥१६॥

एकदां त्यानें नंदीश्वर पर्वांत चैत्यालयांत अष्टान्हिक महोत्सव स्वामिहित नामक मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार केला. तेव्हां तेथें दर्शनासाठीं आलेल्या मुनीनां त्यांनें विचारलें.

नत्वा विपुलमत्याख्यं गणेशं भगवन्फलम् ॥
अचेतना जिनेंद्रार्चाः प्रार्चतां किं भवेदिति ॥ १७ ॥

विपुलमति मुनींना नमस्कार करून तो ह्मणाला, जिनेंद्रांच्य अचेतन अशा मूर्तींचें पूजन केलें असतां पूजकांना काय बरें फल मिळतें ?

सोऽवोचदचिदप्यर्हन् सोत्पादजगतां ध्रुवम् ॥
न वस्तुतत्परीणामप्रकर्षैः पुण्यपुञ्जकृत् ॥ १८ ॥

---

१ मध्यग्रैवेयकत्रितयमध्यविमाने २ जिनगृहे ३ पूजयतां भव्यानां ४ गणेशः ५ चेतनारहिताऽपि ६ सह उत्पादेन वर्तते जगंति तेषां सोत्पादजगतां वस्तुपदार्थः परिणामप्रकर्षैः कृता पुण्यपुंजकृत् किं न भवति अपि तु भवति ।

तच्छ्रुत्वा शुद्धवृत्तेन विश्वार्हद्देहवर्णनम् ॥
भोगर्यम्णि प्रतीयार्कबिम्बस्थजिनमन्दिरम् ॥ १९ ॥

ते ह्मणाले कीं अर्हद्बिंब जरी अचेतन असलें तरी उत्पन्न होणाऱ्या पदार्थावर परिणामांचा प्रकर्ष केला तर तें पदार्थ पुण्य पुद्गलांचा स्कंध बनविल्याशिवाय कसा राहील? जिन बिंबांतील पुण्य पुद्गलांचा समुदाय भव्य जीवानां शुभ परिणाम उत्पन्न करण्यास निमित्त होतो. जिनबिंबामुळें जिनमंदिरहि पवित्र ठरतें वगैरे उपदेश ऐकून त्या राजानें सूर्यविमानांत असलेल्या जिनमंदिराची भावपूजा केली.

हैमं सान्तर्जिनगृहं कारयित्वार्कमण्डलम् ।
चक्रे महेज्याः सूर्यार्घालोकं विभुजिनालयम् ॥२०॥

त्यानें राजवाड्यामध्यें रत्नखचित सुवर्णाचें जिनालय बांधून यांतील सूर्यविमानस्थ जिनबिंबाची महापूजा केली. या महापूजा ह्मणजे चतुर्मुख पूजा, रथावर्तपूजा, सर्वतोभद्र पूजा वगैरे होत सूर्याला अर्घ्य दिल्यावर ज्यांत जिनबिंबदर्शन केले जातें ती सूर्यार्घालोक पूजा त्यानें केली.

प्रत्यन्वहं ददे लोकं जिनेज्यायां युनक्ति च ।
तदाप्रभृति लोकेऽस्मिन्जातमर्कोपसेवनम् ॥२१॥

तो राजा दररोज सूर्यार्घालोक पूजा करतो तें पाहून सर्व

१ सूर्यविमाने प्रतीत्य २ राजमंदिरमध्ये ३ चतुर्मुखरथावर्तसर्वतो महाद्याः ४ सूर्यायैव आलोकः अवलोकनं यत्र ।

प्रजाजन सूर्याला अर्घ्य देऊं लागले व तेव्हांपासून सूर्योपासना रूढ झाली.

समुद्रदत्ताच्चवृत्तः पलितात्सान्त्यनामभृत् ।
शयुःश्वभ्रादेत्य सिंहीभूतेनानतमध्ययत् ॥२२॥

बरीच वर्षे राज्यवैभव भोगीत असतां डोईचा शुभ्र केस पाहून त्याला वैराग्य उत्पन्न झालें व समुद्रदत्त मुनीजवळ त्यानें दीक्षा घेऊन षोडशभावनांचें चिंतन केलें व तीर्थंकर नामकर्म बांधलें. कमठाचा जीव नरकांतून सिंहयोनींत जन्मला होता. पूर्ववैर स्मरून त्यानें ध्यानमग्न असतां राजाला उपसर्ग केला व मरून तो आनत स्वर्गांतील प्राणत विमानांत देव झाला.

ततोऽत्रैत्य सकाशीशाविश्वसेनतुजोऽभवत् ।
षोडशाद्धवयाः प्राप्तो वनं श्वभ्रादुपेत्य तम् ॥२३॥

तेथून तो जीव काशीचा राजा विश्वसेन व ब्रह्मादेवी यांच्या पोटीं पार्श्वनाथ नांवानें जन्मला. सोळाव्या वर्षी एकदां तो वनांत गेला. कमठाचा जीव नरकांतून निघून प्रभूच्या मातेचा बाप महीपाल राजा होऊन जन्माला आला.

महिपालाख्यात्ममाता महीभूतं प्रियामृतः
दीक्षितं दारु भिन्दन्तमाप्तं तीर्थापितुं जगौ ॥ २४ ॥

---

१ गुरोः २ अजगरः ३ अभीष्ट स्म आनतेंद्रोऽभूदित्यर्थः सिंहेन कृत्वा ४ आनतात् ५ ब्राह्मीदेव्यां ६ कमठचरं ७ प्राप्तं स्वयं दृष्ट्वा ८ पुनः प्रदी-पितुं यतिं ।

सो नत्वा भोस्तपस्विन्मा साहिद्वन्द्वमिदं भिदः ।
ततो तीव्रक्रुधा तेन निन्ये तत्रौसिपत्रैगौ ॥ २५ ॥

महीपाल बायकोच्या मरणामुळें दुःखी होऊन मिथ्या तपस्वी झाला. त्याच वनांत धुमा पेटवुन पंचाग्नि साधन करीत बसला होता. धुमींतील एका लाकडांत सर्पयुगल होतें हें ओळखून पार्श्वनाथांनीं असलें हिंसात्मक तप करून काय फायदा असें विचारलें? हा प्रश्न प्रभूंनीं नमस्कार न करतांच विचारला होता. त्या लाकडांत सर्प युगल आहे आणि तें जळल्यामुळें तप कसें घडणार यामुळें तपस्वी रागावला त्यांतून तो कमठाचा जीव. पूर्व वैर स्मरून अधिकच क्रुद्ध झाला व त्यानें तें लाकूड कुऱ्हाडीनें फोडलें,

छिन्नावभूतां नागेन्द्रौ तद्दत्ताक्षररंजितौ ।
पद्मावतीधरणकौ सुभौमस्तंव्यमस्त सः ॥ २६ ॥

त्यातून दोन तुकडे झालेले नागयुगल बाहेर पडलें. सुभौम कुमारानें तपस्व्याची खूब निर्भर्सना केली. त्यानें पंच नमस्काराचा उपदेश दिल्यानें नागयुगल धरणींद्र व पद्मावती झाले.

त्रिंशद्वर्षात्ययेऽयोध्यापतिदूतान्निशम्य सः ।
अयोध्यां पुरुतैः स्तुत्वाद्राग्भावनात्तसंयमः ॥ २७ ॥

---

१ नमस्कारकृत्वा २ दारुणि ३ परशुना छिन्नौ इत्यर्थ ४ इंद्रकुमारापरनाम ५ धिक्कारपूर्वं अज्ञानाति मानकोधप्रधानोऽसि त्वमित्यबोधयत् ६ जयसेननृप ७ श्रीवृषभनाथादेरस्य अयोध्यावर्णनं श्रुत्वा ८ पश्च अय सेनस्तुतो वृतेन ।

पार्श्वनाथांच्या तिसाव्या वर्षी अयोध्याधिपति जयसेनानें घोडे वगैरे भेट दूता बरोबर पाठविली असतां अयोध्येंत झालेल्या ऋषभादितीर्थंकराचें वर्णनहि त्यानें केलें. तें ऐकून पार्श्वनाथकुमारांनीं दीक्षा घेतली.

विहृत्य चतुरो मासान्ध्यायन्नश्ववनं स्थितः ।
संवरज्योतिषामर्त्यभूतेन खगमनक्षतेः ॥ २८ ॥

चार महिने विहार करून ते दीक्षावनांत ध्यानस्थ असतां संवर नामक ज्योतिषदेवानें आपल्या विमानाला अडथळा होऊं लागला म्हणून तक्रार केली.

दीप्तवैराग्निनासौरैरुपसर्गैरुपद्रुतः ।
द्विषा धरणपद्मास्तव्यापत्तिःमाप्तकेवलः ॥ २९ ॥

पूर्ववैर आठवून त्यानें पार्श्वनाथांनां खूप जलवृष्टि करून उपसर्ग केले. कारण तो देव कमठायाच जीव होता. पूर्वजन्मीं आपले जीव वाचविल्याचे उपकार स्मरून धरणेंद्र व पद्मावती या नागदेवतांनीं त्यांच्यावर नागफणाछत्र धरून उपसर्ग दूर केले. त्यावेळीं चार घातिकर्मांचा पूर्ण क्षय होऊन त्यांनां केवलज्ञान प्राप्त झालें.

धर्मामृतमयीं वृष्टिं कृत्वा भव्येषु निर्वृतः ।
तं पार्श्वं तापच्छेत्तमार्यपं पर्युपास्महे ॥ ३० ॥

भ०. जीवावर धर्मामृताची वृष्टि करून जे निर्वाणाला गेले त्या पार्श्वनाथांची आह्मी भवतापनिवारणासाठीं उपासना करतो.

---

१ निजदीक्षावने २ आकाशे विमानस्खलनात् ३ वेगवद्वारैः ४ संवरज्योतिष्कामरेण उपद्रुतः ।

मरुभूतिरशनिघोषःसाहस्रारोऽथ योऽप्यवेगोऽच्युतजः ।
वज्रोऽहमिन्द्रआनन्द आनतेन्द्रो भजेऽथ पार्श्वजिनम् ॥२१

मरुभूति, अशनिघोष, सहस्रारस्वर्गांतील देव, विद्याधर, अच्युत स्वर्गांतील देव, वज्रनाभिचक्रवर्ती, ग्रैवेयकांत अहमिंद्रदेव, आनंदराजा, आनत स्वर्गांत देवेंद्र इतकी भवावली भोगून आलेल्या पार्श्वनाथ तीर्थंकरांचें आम्ही भजन करतो.

कमठःकुक्कुटसर्पः पञ्चमनरकी शयुस्तमःक्षितिजः ।
व्याधोऽथोगःसिंहो नरकी नरपोऽथ सम्बरःश्रितदृक् ॥२२

कमठ, कुक्कुटसर्प, पांचव्या नरकांतील जीव, अजगर, भिल्ल, सातव्या नरकांतला नारकीजीव, सिंह, नारकीजीव, महीपाल राजा इतके भव भोगून शेवटीं संवरदेव झाल्यावर तो जीव सम्यक्त्वधारी झाला.

इति श्रीपार्श्वनाथस्य त्रयोविंशम् ॥ २३ ॥

सार्थेऽत्र पुष्कलावत्यां भिल्लास्ते मधुके वने ।
इति सागरसेनाख्यं भ्रमन्तं दिग्विमोहतः ॥ १ ॥

जंबूद्वीपांत विदेहक्षेत्रांत पुष्कलावती देशांतील मधुकवनांत पुरूरवा नांवाचा भिल्ल रहात होता. भिल्लांनीं व्यापाऱ्यांचा तांडा इकडे तिकडे पळविला. पुढें एकदां सागरसेन नामक मुनि विहार करीत करीत त्या वनांत वाट चुकून आले.

१ व्रजनाभिः २ सप्तमनरकजः ३ महीपालराजा ४ श्रीपार्श्वनाथसमीपे गृहीतसम्यक्त्वः ५ भिल्लैरित स्ततःक्षिप्ते ६ पुरूरवाकिरातसंबोधिनि ।

हन्तुकामो मृगं मत्वा व्याधराजः पुरूरवाः।
इमे देवाश्चरन्तीति निषिद्धो निजभार्यया ॥ २ ॥

एखादें हरिण समजून मुनिस पुरुरवा भिल्लानें बाण लावला. पण त्याच्या कालिका नामक भार्येनें ते देव आहेत बाण मारूं नका म्हणून त्याला रोकलें.

शान्त्वा ततः स मद्यादित्रयत्यागव्रतं श्रितः।
गत्वा सौधर्ममत्याभून्मरीच्याख्यः सुतोऽग्रणीः ॥ ३ ॥

मुनींची भेट झाल्यावर त्यांनीं धर्मबोध केला. त्याचा त्यांचे मनावर फार परिणाम होऊन त्यानें मद्य वगैरेचा त्याग केला. या व्रतामुळें तो मेल्यावर सौधर्म स्वर्गात देव झाला. तेथून तो अयोध्येंत भरतराजाला अनंतमति राणीपासून मरीचि नामें करून पुत्र जन्मला.

भरतेशानन्तमत्योः गुरुणासह दीक्षितः।
परीषहार्दितो भुञ्जन्फलवल्कादि स स्वयम् ॥ ४ ॥

ऋषभदेवाबरोबर त्यानेंहि दीक्षा घेतली होती. पण कठोर परिषह सहन न झाल्यामुळें तो स्वतः फळें खाऊं लागला, व वल्कलें नेसूं लागला.

नैर्ग्रन्थ्यनिन्द्यमेतत्त्यक्त्वेदं वेषान्तरं श्रय।
इत्यादिष्टो देवताभिः पारिव्राजकतामधात् ॥ ५ ॥

---

१ कालिकाख्यया २ शिखात्रिदंडकमंडलुधारणादिलक्षण. दीक्षा।

निर्ग्रंथपणाला ह्मणजे दिगंबरत्वाला हें आचारण निंदास्पद आहे ह्मणून तूं वेषांतर कर असें देवतांनीं सांगितल्यावर त्यानें परिव्राजक वेष धारण केला.

तेनार्हतोऽपि सद्धर्मे किं तु दर्पाचमोहत् ।
तपोभिःसाङ्ख्यतत्वानि कापिलादीनजिग्रहत् ॥ ६ ॥

ऋषभतीर्थंकरापासून दीक्षा घेतली असूनहि तो तें व्रत पाळूं शकला नाहीं. सद्धर्म सोडून त्यानें सांख्य नामक मिथ्यात्व-मत गर्वानें सुरूं केलें व कपिलादि अनेक तपस्वी त्याचे शिष्य झाले.

एवं ब्रह्मामरःसोऽभूद्द्विजोऽत्र जटिलोऽनैयः ।
सौधर्मदेवो यः पुष्पमित्रसौधर्मनाकतः ॥ ७ ॥

पुढें तो मेल्यानंतर पांचव्या स्वर्गांत देव झाला. तेथून अयोध्या नगरींत कपिल ब्राह्मणास कालीपासून जटिल नामक पुत्र झाला. तोहि लवकरच परिव्राजक बनला व मेल्यानंतर सौधर्म स्वर्गांत देव झाला. नंतर स्थूणागार नगरींतील भारद्वाज ब्राह्मणास पुष्पदन्ता स्त्रीपासून तो पुष्पमित्र नांवानें पुत्र जन्मला. त्यानेंहि परि-व्राजक दीक्षा घेतली व मेल्यावर तो सौधर्म स्वर्गांत देव झाला.

विप्रोऽथाग्निसहःसानत्कुमारश्चाग्निमित्रकः ।
ततो माहेन्द्रजो भूत्वा भारद्वाजोऽथ तद्द्युजः ॥ ८ ॥

---

१ आदिनाथमुपसद्य दर्पान्मानोदयात्तं सद्धर्मं तेव सद्धर्मेण स्पर्द्धते स्म २ पूर्वं तपो ग्राहयित्वा ३ न्यायरहितः मिथ्यादृष्टिः ४ तद्द्युजः माहेंद्र स्वर्गजः ।

तेथून तो सूतिका नगरींतील अग्निभूतिनामक ब्राह्मणास गौतमीपासून अग्निसह नांवानें पुत्र झाला. परिव्राजक दीक्षा घेऊन मेल्यावर तोहि सनत्कुमार स्वर्गांत देव झाला. पुढें मंदिर नगरांतील गौतम ब्राम्हणास तो कौशांबीपासून अग्निमित्र नांवानें झाला. व परिव्राजक बनून मेल्यावर माहेंद्र स्वर्गांतदेव झाला. पुढें त्याच नगरींत सालंकायन ब्राम्हणास मंदिरा स्त्रीपासून भारद्वाज नामक पुत्र झाला. त्रिदंडी दीक्षा घेऊन त्यानें खूब तपश्चर्या केली. मेल्यावर तो माहेंद्र स्वर्गांत देव झाला.

ततस्त्रसस्थावरेषु सर्वश्वभ्रेषु चोत्कटम् ।
कष्टं स्थावरविप्रःसन्माहेंद्रं प्राप पूर्ववत् ॥ ९ ॥

नंतर त्या जीवानें त्रस व स्थावर योनींत अनेक जन्म घेतल्यावर तो राजगृही नगरींत शांडिल्य ब्राह्मणास पाराशरीपासून स्थावर नांवानें जन्मला. परिव्राजक बनून मेल्यावर तोहि माहेंद्र स्वर्गांत देव झाला.

विश्वनन्द्यथ नार्पत्यो[१] भूत्वा निर्ग्रन्थदीक्षया ।
महाशुक्रं गतोऽथाभूत्त्रिपृष्ठोऽथान्त्यनारकः ॥ १० ॥

पुन्हा मगधदेशांत राजगृहीचा राजा विश्वभूति व राणी जैनी यांच्या पोटीं विश्वनंदी नांवानें जन्मला. त्यानें दीक्षा घेतली व गायीचा धक्का लागून मेल्यावर महाशुक्रस्वर्गांत वैमानिक

---

१ नृपति पुत्रः

देव झाला. तेथून तो पोदनपुरचा राजा प्रजापति व राणी मृगावती यांच्या पोटीं त्रिपृष्ट नांवानें जन्मला.

सोऽथ सिंहोऽथ घार्मोऽतःसिंहो योऽभूत्स जात्वदन् ।
किञ्चिन्मृगमवष्टभ्य सहामितगुणेन खे ॥ ११ ॥
यतोजितञ्जयेनैनं दृष्ट्वैवं तीर्थनाथतः ।
स्मृत्वोपेत्य तमध्यास्य शिलामेवमुवाच सः ॥ १२ ॥

त्रिपृष्ट अर्धचक्रवर्तीनें बरेंच वैभव भोगल्यावर मरून तो सातव्या नरकांत गेला तेथून सिंहयोनींत जन्मला. पुन्हां नरकांत गेला व पुन्हां सिंह झाला. तेथें तो एकदां एक हरिण मारून खात असतां अजितजय नामक चारण मुनि आले व त्यांनीं त्याला शिलेवर बसून खूब धर्मबोध केला. तेव्हां सिंहाला पूर्वभवांचें ज्ञान झालें.

भो मृगेन्द्र ! त्रिपृष्टः सन्भुक्त्वा सौख्यं विकर्मतः ॥
प्राप्तःश्वाभ्रश्च यद्दुःखं तच्च स्मरसि यत्पुनः ॥ १३ ॥

मुनि ह्मणाले, हे मृगेंद्रा, त्रिपृष्ट अर्धचक्रवर्तीच्या भवांत पापकर्मानें तूं भोगलेलें विषयसुख विसरलास काय ? त्या पापामुळें तुला नरकांतील दुःख भोगावे लागलें हेंहि विसरलास काय ?

दुःखायांहश्च भोः कुर्वन्नीदृकर्माग्रपापभृत् ।
सद्यो जातिस्मरो भूत्वा तत्त्वश्रवणसीद्धया ॥ १४ ॥

---

१ गच्छता २ सिंहं प्रत्युवाच ३ भवति भविष्यति.

इतकें दुःख भोगलें असूनहि तूं पुन्हां पापोपार्जन करणारें असलें हें हिंसाकर्म कां करीत आहेस ? मुनींचें हें वचन ऐकून त्याला पूर्वभवांचें स्मरण झालें व शुद्धबुद्धीनें त्यानें तत्वज्ञान ऐकलें.

वेपमानो गलद्बाष्पःशुचा सोऽभूत्तदेव द्रक् ।
विलोक्यैष शुभान्वेषीत्याहैवं स यतिःपुनः ॥ १५ ॥

तत्त्वज्ञान ऐकून तो अश्रू ढाळूं लागला व त्याचें अंग कापूं लागलें. हें पाहून त्याचें शुभ इच्छिणारा मुनि त्याला पुन्हा ह्मणाला.

मुञ्च धीमन्महापापं भज शीलं जगन्नुतम् ।
जहीहि क्रोधशत्रुंश्च क्षेमं चेदाप्तुमिच्छसि ॥ १६ ॥

हें सुज्ञ सिंहा, तुला जर कल्याणाची इच्छा असेल तर हें हिंसेचें महापाप सोड, जगद्वंद्य असें शील धारण कर व क्रोधादि कषायरूपी शत्रूंचा त्याग कर.

ततो मुनीन्द्रवाक्यानि श्रुत्वा ध्यात्वा जिनं हृदि ।
तत्त्वश्रद्धानमासाद्य सद्यःकालादिलब्धितः ॥ १७ ॥

मुनीचा उपदेश ऐकून व जिनेंद्राचें स्मरण व ध्यान करून त्या सिंहानें कालादिलब्धि प्राप्त करून सम्यक्त्व धारण केलें.

प्रणिधाय मुहुश्चित्तं श्रावकाणुव्रते सुधीः ।
मृत्वा सौधर्मकल्पेऽसौ सिंहकेतुःसुरोऽजनि ॥ १८ ॥

त्या सुज्ञ सिंहानें श्रावकाणुव्रतांत मन स्थिर केल्यामुळें मेल्यानंतर तो सौधर्म स्वर्गांत सिंहकेतु नामक देव झाला.

सुखं भुक्त्वा ततश्च्युत्वा धातकीखण्डभाज्यभूत् ।
खगाद्रौ मंगलावत्यां खेचरः कनकप्रभोः ॥ १९ ॥

स्वर्गसुख भोगून तेथून तो जीव धातकी खंडांत पूर्वमंदराचलाचे पूर्वेस विदेहक्षेत्रांत मंगलावती देशांतील विजयार्ध पर्वताच्या उत्तर श्रेणीवर कनकप्रभनगराचे राजा कनकपुंख्य विद्याधर व राणी कनकमाला यांच्या पोटीं कनकोज्ज्वल नांवानें पुत्र जन्मला.

कनकोज्ज्वलनामासौ रन्तुं मेरुं गतो मुनेः ।
श्रुत्वा प्रियमतेर्धर्मं तपः श्रित्वा पलान्तवम् ॥ २० ॥

कनकोज्ज्वल कनकवती नामक भार्येसह मंदराचल पर्वतावर क्रीडा करीत असतां त्याला प्रियमित्र नामक अवधिज्ञानी मुनींचें दर्शन झालें. त्यांच्याकडून धर्मबोध श्रवण करून त्यानें दीक्षा घेतली व तप आचरून मेल्यावर तो लान्तवस्वर्गांत सदानंद नामक देव झाला.

सदानन्दोऽभवत्तस्माद्भूत्वास्मिन्कोशलाधिपः ॥
हरिषेणो महाशुक्रे जातः प्रीतिङ्करो व्रतात् ॥२१॥

तेथून तो कोशलाधिप वज्रसेन व राणी शीलवती यांच्या पोटीं हरिषेण नांवानें जन्मला. वैराग्य उत्पन्न झाल्यावर दीक्षा घेऊन त्यानें तप आचारलें व मेल्यावर तो महाशुक्र नामक स्वर्गात गेला व प्रीतिंकर नामक देव झाला.

भूत्वा प्राग्धातकीखण्डे पुष्कलावत्यशेषभुक् ॥
प्रियमित्रः सहस्रारे सोऽभत्सूर्यप्रभस्ततः ॥ २२ ॥

---

१ अशेषभुक् चक्री.

तेथून तो धातकी खंडांत विदेह क्षेत्रांत, पुष्कलावती देशांतील पुंडरीकिणी नगरीचा राजा सुमित्र व राणी सुव्रता यांचे पोटीं प्रियमित्र नांवानें जन्मला. चक्रवर्तीचें वैभव बरींच वष भोगून त्यानें दीक्षा घेतली व मेल्यावर तो सहस्रार स्वर्गांत सूर्यप्रभ नाभक देव झाला.

छत्राकारपुरे भूत्वा स नन्दाख्योऽत्र दीक्षितः ॥
प्रौष्ठिलान्नाम बद्ध्वान्त्यं जातः पुष्पोत्तरेऽच्युते ॥२३॥

जंबूद्वीपांतील छत्रपुरचा राजा नंदिवर्धन व राणी वीरवती यानां नंद नांवानें ती पुत्र झाला. बरेंच सुख भोगल्यावर त्यानें प्रौष्ठिल मुनिजवळ दीक्षा घेतली व सोळा भावनांचें चिंतन करून तीर्थंकर नामकर्म बांधलें. समाधिमरण साधल्यानंतर तो सोळाव्या स्वर्गात पुष्पोत्तर विमानांत इंद्र झाला.

चुत्वा विदेहनाथस्य सिद्धार्थस्याङ्गजोऽजनि ॥
सोऽत्र कुण्डपुरे शक्रः कृत्वाभिषवणादिकम् ॥२४॥

तेथून च्यवन पावून तो विदेहदेशांतील कुंडपुराचा राजा सिद्धार्थ व राणी प्रियकारिणी यांच्या पोटीं महावीर नामें करून जन्मला. इंद्रानें अभिषेकादि देवकृत्यें केलीं.

वीरः श्रीवर्द्धमानश्चेत्यस्य नामद्वयं व्यधात् ॥
स्वस्यायं संशयो यस्माज्जन्मानन्तरमीक्षितात् ॥२५

---

१ प्रियकारिणीगर्भे २ अच्युतेन्द्रः ३ आत्मनो मुनेः।

वीर व वर्धमान अशीं त्यांची दोन नांवें ठेवलीं गेलीं. जन्मा नंतर त्यानां पाहतांच जयसेन व विजयनामक दोन चारण मुनींचे संशय दूर झाले.

निर्वृत्तो जयसेनाभ्रचारिणा विजयेन च ।
तत्त्वेष सन्मतिर्देव इत्युक्तः प्रमदाद्सौ ॥ २६ ॥

तेव्हां त्यानां सन्मति असें नांव ठेऊन ते दोघे चारण मुनि आनंदानें परत गेले.

वीरःशूरोऽधुनेत्युक्तिं सुराणांमिन्द्रसंसदि ।
श्रुत्वा सङ्गमकोऽन्येद्युरागतस्तं परीक्षितुम् ॥२७॥

महावीरच हल्लीं खरा शूर आहे अशी चर्चा इंद्रसभेंत झालेली ऐकून संगम नामक कोणी देव त्यांची परीक्षा करण्यासाठीं गेला.

दृष्ट्वा क्रीडन्तमुद्याने ऽगमारूढो नृपात्मजैः ।
काकपक्षधरैः सार्धं सवयोभिर्महाफणी ॥ २८ ॥

इतर राजकुमारासह बगीच्यांतील झाडावर जावळ राखलेले राजपुत्रासह महावीर खेळत असलेले पाहून तो देव महासर्प बनला.

भूत्वा वेष्टितमास्कन्धादस्थौत्तद्भयतोऽखिलाः ।
विटपिभ्यो निपत्याशु राजपुत्राःपलायिताः ॥ २९ ॥

त्या महासर्पानें झाडाच्या बुंध्याला विळखा घातलेला पाहून भ्यालेले राजकुमार फांद्यावरून उड्या मारून पळून गेले.

---

१ गतः २ हर्षात् ३ सुराणामुक्तिं ४ वृक्षं ५ स्थितः ६ सर्पः ७ वृक्षात् ८ भूमौ पतित्वा ।

वीरोऽस्थादाखुवत् भीमं भोगं कोवदरीरमत्।
ततः भीतो महावीर इत्याख्यां तस्य सं व्यधात् ॥ ३० ॥

वीरजिन मात्र न भितां आईच्या मांडीवर खेळल्याप्रमाणें त्या सर्पावर खेळूं लागले. तेव्हां खूष होऊन संगम देवानें त्यानां महावीर ह्मटलें व तो निघून गेला.

सोऽन्येद्युस्त्रिंशदब्दान्ते स्मृतपूर्वभवान्तरः।
वर्धिष्णुनिर्वेदरसो दीक्षित्वा धर्म्यमध्यगात् ॥ ३१ ॥

पुढें तीस वर्षें वयास झाल्यावर महावीरानां पूर्वभवांचें स्मरण झालें व वैराग्य वाटून त्यांनीं दीक्षा घेतली व धर्मध्यान चालविलें.

रुद्रो दुर्गानुगो दौष्ट्यार्थं श्मशानेऽतिमुक्तके।
कदाचित्प्रतिमायोगमाश्रितं वीक्ष्य दुष्टधीः ॥ ३२ ॥

विहार करीत करीत ते एकदां अतिमुक्तक श्मशानांत येऊन प्रतिमायोग धारण करून बसले असतां दुर्गेसह रुद्रानें दुष्टपणा सुरूं केला.

योगाद्ध्वंसयितुं घोरान्वेतालाहीन्द्रकुञ्जरान्।
किरातसैन्यरूपाणि वाताग्न्यादींस्तथा निशि ॥ ३३ ॥

आपल्या योगबळानें रुद्रदेवानें अंधेर पसरविला. वेताल देवानां अक्राळविक्राळ रूप देऊन तांडवनृत्य करण्यास पाठविलें. भयंकर सर्प, मदोन्मत्त हत्ती निर्माण केले. अग्नि पेटविला. सोसाट्याचा वारा सुरूं केला. प्रचंड किरात सैन्य धाडलें.

---

१ मातुरुत्संगं २ क्रीडयामास ३ संगमदेवः ४ धर्म्यध्यानं ध्यायतिस्म ५ पार्वतीसहितः।

विद्याबलात्मकृत्येष मनो विक्षेप्तुमक्षमः ।
त्वं महतिमहावीरोऽसीत्युक्त्वास्तान्मुदानटत् ॥३४॥

या सर्वांनीं महावीरानां खूप उपसर्ग केले. पण तपोविधेच्या जोरावर महावीरानीं आपलें मन किंचितहि विचलित होऊं दिलें नाहीं. हें पाहून तुह्मी महतिमहावीर आहा असें ह्मणून रुद्रानें प्रभूची आनंदानें नाचून स्तुति केली.

कन्यां चेटकराजस्य चन्दनां श्राविकां वने ॥
क्रीडन्तीं वीक्ष्य कामार्तो हृत्वा कश्चित्खगोऽव्रजत् ॥

चेटक राजाची मुलगी चंदनाश्राविका वनक्रीडा करीत असतां तिला पाहून कामार्त झालेला एक विद्याधर तिला पळवून नेत होता.

स्वपत्नीभीषितोऽमुञ्चन्महाटव्यामवाप्यताम् ॥
पल्लीशात्स्वसखान्नीत्वा कौशाम्बीमार्पयद्वनेर्द् ॥३६॥

इतक्यांत त्याची बायको आल्यामुळें विद्याधरानें तिला रानांतच सोडलें. कालक नामक भिल्लाला तिनें आपले डागिने दिले आणि धर्मोपदेश केला. त्या भिल्लानें तिला सिंहनामक भिल्लराजाला देऊन टाकलें. सिंहराजानें वृषभसेन सावकाराच्या मित्रवीरनामक नोकराच्या ती स्वाधीन केली. व त्यानें ती वृषभसेन सावकाराच्या स्वाधीन केली.

---

१ समाधेः स्खलयितुं २ सिपुं देश विद्यालनगरस्य ३ मनोवेगः ४ श्रेष्ठिन एवं वनेऽर्पयत् ।

एनां वृषभसेनस्य प्रेष्यस्यापि स्वयोषितः ॥
सोऽपि स्वकान्तसम्पर्कशंङ्किनी शृङ्खलासिता ॥३७॥

शेठनें तिला आपल्या बायकोची दासी म्हणून ठेवलें पण शेटजीचा तिच्याशीं संभोग घडेल या भीतीनें तिनें चंदनेला बेड्या घालून कैदेंत ठेविलें.

शरावस्थसधान्याम्लजीर्णकोद्रवदित्सया ॥
तामबाधयदन्येद्युर्वीक्ष्य चर्यासमागतम् ॥ ३८ ॥

तिला ती मडक्यांतून कोद्र्‍याचा भात पेजेंतून खायाला देत असे. एकदां त्याच गांवीं भिक्षेसाठीं महावीर आले.

वीरं प्रत्युद्यती भक्त्या सद्योगलितशृंङ्खला ॥
दिव्यभूषाम्बरा केशच्युतपुष्पाञ्चितक्षितिः ॥ ३९ ॥

महावीर स्वामींचे भक्तीनें स्वागत करीत असतां तिच्या शृंखला तुटल्या. तिचीं वस्त्रें दिव्य झालीं. केस सुशोभित झाले. केसांतून पुष्पें जमिनीवर गळून ती सुंदर दिसूं लागली.

स्वीकृत्यं शीलमाहात्म्याद्धेमीभूतशरावगम् ॥
क्षीरशाल्योदनीभूतं तत्स्वमक्तभयोजयत् ॥४०॥

शीलमाहात्म्यामुळें मडकें सोन्याचें झालें. कोद्र्‍याचा भात खीर झाला व त्याचा स्वीकार महावीरांनीं केला.

---

१ सार्थवाह भृत्यस्य वृषभसेनाम्नः २ भद्राख्याया अर्पयत् ३ भद्रा ४ बद्धा ५ अभ्युतिष्ठंन्ती उद्यमपूर्वकम् श्री वीरसन्मुखं गच्छती ६ विधिना प्रतिग्रहः ॥

पञ्चाश्चर्याण्यतःप्राप्य संयोगश्च स्वबन्धुभिः ॥
निर्विद्याचत्रता साग्रगणिन्नींद्राचिंताभवत् ॥ ४१ ॥

पांच आश्चर्ये निर्माण झालीं. आप्तेष्टाकडे ती गेली. पण वैराग्य उत्पन्न होऊन तिनें आर्जिकेची दीक्षा घेतली तेव्हां तिची इंद्रानें पूजा केली.

छद्मस्थः स द्विषड्ढो ऋजुकूलातटे स्थितः ।
शुक्लध्यानेन घातीनि निहत्यार्हन्त्यमासदत् ॥ ४२ ॥

पुढें महावीर बारा वर्षे विहार करून ऋजुकूलानदी तीरी शुक्लध्यानस्थ बसले असतां त्यांच्या चारी घातिकर्मांचा नाश झाला व ते अर्हत्पदाला गेले.

ज्ञात्वा दिव्यध्वनेर्हेतुं तस्येन्द्रो वेदपारगम् ।
जातं गोतमगोत्रेऽर्कविमानादेत्य गोतमात् ॥ ४३ ॥

त्यावेळीं दिव्यध्वनि होण्याचें कारण ओळखून इंद्र गौतम गांवीं विद्यापारंगत गौतम गोत्राच्या इंद्रभूमि नामक ब्राह्मणाकडे गेला. इंद्रभूति आदित्य विमानांतील देवगतीतून तेथें जन्मला होता.

ग्रामादुपायेनानीय सार्द्धं पञ्चशतद्विजैः ।
तपे नीत्वा वधित्वाघन्निन्द्रभूतिं गणाधिपम् ॥४४॥

पांचशें ब्राम्हणासह इंद्रभूतीला त्या गावांतून आणण्यांत आलें.

१ दानात् २ भाविनि भूतवदुपचारः भविष्यतीत्यर्थः ३ छद्मस्थभावेन तिष्ठंतःद्वादशवर्षः ४ भगवतः ५ पंचमस्वर्गात्सूर्यविमानादागतं ६ गोतमनाम्नः ग्रामिकग्रामात् ७ बटुकवेषादिलक्षणेन ।

त्यानें महावीरांनां शंका विचारल्या व त्याचें समाधान झाल्यामुळें त्यानें दीक्षा घेतली व पाप कर्माचा नाश करणारें तप आचरिलें तेव्हां तो इंद्रभूति गणधर झाला.

किञ्चिदूनशरत्त्रिंशद्भुक्त्वार्हन्त्यपदःपदम् ।
परं प्राप्तो महावीरः स दिश्यान्नः परं पदम् ॥४५॥

तीस वर्षांनां कांहीं कमी दिवस अर्हंत पद भोगून जे सिद्ध पदाला गेले ते महावीर आम्हालाहि श्रेष्ठ पद देवोत.

मद्यमांसमधुत्यागात्सौधर्मे स पुरूरवाः ।
द्यां मरीचिर्दिवीभूय षड्वारान्साङ्ख्यतो गतः ॥४६

पुरूरवा भिल्ल मद्य, मांस व मधाचें त्यागामुळें सौधर्मस्वर्गाप्रत गेला. तेथून मरीचि होऊन देव झाला व सहा वेळा सांख्य मताचा ब्राम्हण झाला.

ततस्त्रसस्थावरेषु क्लिष्ट्वा सांख्यो द्विजोऽभवत् ।
स्वर्गत्वा विश्वनन्दी सन्नपि निर्ग्रन्थदीक्षया ॥ ४७ ॥

नंतर अनेक त्रस व स्थावर योनींत जन्म घेऊन तो सांख्य मताचा ब्राम्हण झाला. पुढें स्वर्गांतील देव होऊन विश्वनंदी झाला.

त्रिपृष्ठोऽन्त्यश्वभ्रसिंहो धर्मभूय ततःश्वसन् ।
सिंहोऽथ श्रावकत्वेनाद्यकल्पेऽथ ततःखगः ॥ ४८ ॥

नंतर देवगतींतून त्रिपृष्ठ झाला. पुढें नरकगतीतून सिंह झाला. मग देव होऊन विद्याधर झाला.

---

१ विद्यमानः ।

लांतवं हरिषेणःसन्महाशुक्रे ततोऽभवत् ॥
प्रियमित्रः सहस्रारं नन्दः सन्नच्युतेन्द्रताम् ॥ ४९ ॥

देवगतींतून च्यवून हरिषेण झाला. पुन्हा देव होऊन प्रियमित्र झाला. नंतर सहस्रार स्वर्गांत जाऊन नंद झाला व मग अच्युत स्वर्गांत इंद्र झाला.

ततश्च्युतो विरज्यात्तसंयमःप्राप्य केवलम् ।
तीर्थकृद्भूय यःसिद्धो महावीरं नमामि तम् ॥ ५० ॥

तेथून च्यवून जो महावीर झाला व वैराग्य पावून दीक्षा घेत-ल्यावर तपाचरण करून ज्याला केवलज्ञान झालें व ज्यानें धर्मतीर्थ प्रवर्तन करून सिद्धपद मिळविलें त्याला मी नमन करतो.

गणभृत्पूर्वधृत्सत्यंसंयमावधिसत्त्विषः ।
विक्रियर्द्धीश्वरास्तुर्यज्ञानिनःकेवलेक्षणाः ॥ ५१ ॥
वादिनश्चार्यिका येषां श्राविकाः श्रावका गणे ।
देवादेव्यश्च तिर्यंचस्तान्नुमस्तीर्थनायकान् ॥ ५२ ॥

गणधर, चौदापूर्वांचे धारक, सामान्यमुनि, अवधिज्ञानी, विक्रियाधारक मुनि, मनःपर्ययज्ञानी, केवलज्ञानी ज्यामध्यें आहे असा संघ व ज्यांच्या संघांत वादपटु मुनि व आर्यिका श्रावक व श्राविका, देवदेवी व तिर्यंच प्राणी आहेत त्या तीर्थकरांना मी नमन करतो.

इत्याशाधरदृब्धे त्रिषष्टिस्मृतिनाम्नि महापुराणांतस्तत्वसङ्ग्रहे
श्रीमहावीरपुराणं चतुर्विंशम् ॥

---

१ शैक्षक २ संघे विद्यंते.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

श्रीमानस्ति सपादलक्षविषयः शाकम्भरीभूषणः ॥
तत्र श्रीरतिधाम मण्डलकरं नामास्ति दुर्गं महत् ॥
श्रीरत्न्यामुदपादि तत्र विमलव्याघ्रेरवालान्वया ॥
च्छ्रीमल्लक्षणतो जिनेन्द्रसमयश्रद्धालुराशाधरः ॥ १ ॥

धर्म, अर्थ व काम या तीन्ही संपत्तींनीं भरपूर असा शाकंभरीभूषण सपादलक्ष नामक देश आहे. त्या देशांत रतिधाममंडलकर नामक मोठा किल्ला आहे. तेथें शुद्ध अशा व्याघ्रेवाल वंशाच्या श्रीमान् लक्षणशाहनां श्रीरत्नीच्या पोटीं जिनशासनानुरक्त असे आशाधर पंडित जन्माला आले.

सरस्वत्यामिवात्मानं सरस्वत्यामजजिनत् ॥
यः पुत्रं छाहडं गुण्यं रंजिताऽर्जुनभूपतिम् ॥ २ ॥

सरस्वतीच्या पोटीं हा पंडित जसा झाला तसा त्यानेंहि सरस्वतीनामक भार्येच्या पोटीं छाहड नामक पुत्राला जन्म दिला. त्यानें अर्जुनराजाला आपल्या गुणानें खुष केलें.

म्लेच्छेशेन सपादलक्षविषये व्याप्ते सुवृत्तक्षति- ।
त्रासाद्विंध्यनरेन्द्रदोःपरिमलस्फूर्जत्त्रिवर्गौजसि ॥
प्राप्तो मालवमण्डले बहुपरीवारः पुरीमावसन् ॥
यो धारामपठज्जिनप्रमितिवाक्शास्त्रे महावीरतः ॥३॥

१ त्रिवर्गसंपत्तियुक्तः २ लक्षणसाह कवेः पितुर्नाम ।

म्लेच्छराजानें सपादलक्षनामक देश पादाक्रांत केल्यावर उपजीविकेला हरकत पोहोंचल या त्रासानें विंध्यनरेंद्राच्या आश्रयाखालील मालवदेशांतल्या धारा नगरींत येऊन महावीरापासून जैनेन्द्रव्याकरण व जैनन्याय या जिनशासनाचें वाचन करीत राहिले.

श्रीमदर्जुनभूपालराज्ये श्रावकसंकुले ॥
जिनधर्मोदयार्थं यो नलकच्छपुरेऽवसत् ॥ ४ ॥

श्री अर्जुनदेवाच्या राज्यांतील श्रावकवर्गांत जिनधर्माचा उदय करण्यासाठीं ते नलकच्छपुरांत राहिले.

योद्राग्व्याकरणाब्धिपारमनयच्छुश्रूषमाणान्कान् ॥
षट्तर्कीपरमास्त्रमाप्य नयतःप्रत्यर्थिनःकेऽक्षिपन् ॥
चेरुः केऽस्खलितं न येन जिनवाग्दीपं पथि ग्राहिताः ।
पीत्वा काव्यसुधां यतश्च रसिकेष्वापुःप्रतिष्ठां न के ॥

त्यानें कोणत्या विद्यार्थ्यांना व्याकरणरूपी समुद्राचें पलीकडे नेलें नाहीं बरें ? षट्तर्कीपरमअस्त्र त्याच्याकडून लाभल्यामुळें कोणी प्रतिपक्षावर प्रहार केलें नाहींत ? त्यानें जिनवाणीचा दीप राजमार्गावर लावल्यामुळें कोण बिनधोक वागू लागले नाहींत बरें ? त्याची काव्यसुधा पिऊन रसिकामध्यें कोणी बरें प्रतिष्ठा मिळविली नाहीं.

धर्मामृतादिशास्त्राणि कुशाग्रीयधियामिव ।
यःसिद्धयंकं महाकाव्यं रसिकानां मुदेऽसृजत् ॥६॥

कुशाग्रबुद्धीचीं द्योतक धर्मामृतादि शास्त्रें व रसिकांच्या प्रमोदासाठीं सिध्यंका महाकाव्य ज्यानें रचिले.

सोऽहमाशाधरः कण्ठमलंकर्तुं सधर्मणाम् ।
पञ्जिकालंकृतं ग्रन्थमिमं पुण्यमरीरचम् ॥ ७ ॥

त्या मी ह्या आशाधर पंडितानें धार्मिकांचें कंठ भूषित करण्यासाठीं हा पावन ग्रंथ रचला.

कार्षमब्धिः क मद्धीस्तैस्तथाप्येतत्कृतं मया ।
पुण्यैःसत्रयैःकथारत्नान्युद्धृत्य ग्रथितान्यतः ॥ ८ ॥

आर्षवाङ्मयाचा सागर कोणीकडे व माझी अल्पबुद्धि कोणीकडे ! तथापि त्या पावनसागराचा मी स्पर्श केला व सज्जनांच्यासाठीं त्यांतून कथारत्नें काढून मी त्यांचें ग्रथन केलें.

संक्षिप्यतां पुराणानि नित्यस्वाध्यायसिद्धये ।
इति पण्डितजाजाकाद्विज्ञप्तिः प्रेरिकात्र मे ॥ ९ ॥

नित्य स्वाध्यायासाठीं त्रेसष्टशलाका पुरुषांचीं पुराणें संक्षिप्त करून द्या अशी जाजाक पंडितानीं केलेली प्रेरणाच या ग्रंथाला कारण झाली.

यच्छद्मस्थतया किञ्चिदत्रास्तिस्खलितं मम ।
तत्संशोध्य पठन्त्वेनं जिनशासनभाक्तिकाः ॥ १० ॥

जिनशासनभक्त चुकून जर माझ्या हातून कांहीं स्खलन झालें असेल तर तें शुद्ध करून वाचोत.

---

१ भव भीतः २ प्रसिद्धैः पुण्यैः ३ श्रेयोर्थिजनार्थं ४ छाद्मस्थ्ये वा प्रमादः

महापुराणान्तस्तत्वसङ्ग्रहं पठतामिमम् ।
त्रिषष्टिस्मृतिनामानं दृष्टिर्देवी प्रसीदतु ॥ ११ ॥

त्रिषष्टिस्मृतिनामक महापुराणांतील हा अंतर्गत तत्वसंग्रह वाचणाऱ्यावर सम्यग्दृष्टि देवता प्रसन्न होवो.

प्रमारवंशवार्धीन्दुदेवपालनृपात्मजे ।
श्रीमज्जैतुगिदेवेऽसिस्थेम्नावन्तीमवत्यलम् ॥ १२ ॥

परमार वंशरूपी समुद्राला वृद्धिंगत करण्यास चंद्राप्रमाणें असलेला जो देवपाल राजाचा पुत्र जो जैतुगिदेव तो आपल्या तरवारीच्या सामर्थ्यानें अवन्तीचें चांगलें रक्षण करीत असतां

नलकच्छपुरे श्रीमन्नेमिचैत्यालयेऽसिधत् ।
ग्रन्थोऽयं द्विनवद्व्यैकविक्रमार्कसमात्यये ॥ १३ ॥

नलकच्छपुरांतील नेमिनाथ मंदिरांत हा ग्रंथ विक्रम संवत १२९२ मध्यें सिद्ध झाला.

खांडिल्यवंशे महणकमलश्री सुतः सदृक् ॥
धीनाको वर्धतां येन लिखितास्याद्य पुस्तिका ॥१४

ज्यानें ही पहिली प्रत लिहिली त्या खांडिल्यवंशज महणकमल श्रीसुत धीनाकाची भरभराट होवो.

अलमतिप्रसंगेन—आतां विस्तार पुरे.

१ त्रिषष्टिशलाकापुरुषपुराणार्थस्मरणार्थत्वात् २ सम्यक्त्वदेवता ३ विशुद्धयतु प्रसन्ने हृदि प्रसीदतु वा अभिमतार्थप्रदास्तु । ४ विक्रमसंवत् १२९२ । ५ सदृक् सद्दृष्टिः सुनेत्रो वा.

शान्तिः शन्तनुतां समस्तजगतां सङ्गच्छतां धार्मिकैः
श्रेयः श्रीपरिवर्द्धतां नयधुराधुर्यो धरित्रीपतिः ॥
सद्विद्यारसमुद्गिरन्तु कवयो नामाप्यघस्यास्तु मा ॥
प्रार्थ्यं वा कियदेक एव शिवकृद्धर्मो जयत्वर्हतः १५

सर्व जगांत शांतिनाथजिन शांति व कल्याणाची वृद्धि करोत. धार्मिकाबरोबर पुण्याची वृद्धि होवो. न्यायनीतींत अग्रेसर असलेल्या पृथ्वीपतींचें वैभव वाढो. कविजन सद्विद्येचा प्रसार करोत. पाप नांवालाहि कोठें न राहो. दुसरे किती मागावें. कल्याणकारक अशा अर्हच्छासनाचा जयजयकार होवो.

इत्याशाधरविरचिता त्रिषष्टिस्मृतिः समाप्ता ।

समाप्त

